BIJDRAGEN VOOR DE GESCHIEDENIS VAN DE PROVINCIE DER MINDERBROEDERS IN DE NEDERLANDEN

ONDER REDAKTIE VAN

PATER DRS. HILARION GOOSSENS O.F.M.

PATER DR. DANIEL VAN WELY O.F.M.

PATER DRS. ALBERTUS FICK O.F.M.

DEEL 12

FASCIKEL 34

Veritatem facientes in charitate

1960

DRUK: KONINKLIJKE GRAFISCHE KUNSTINRICHTING J. VAN POLL SUYKERBUYK N.V.

ROOSENDAAL

SEKRETARIAAT VAN DE REDAKTIE:

AKERSTRAAT 97, HEERLEN.

ADMINISTRATIE:

KONINKLIJKE GRAFISCHE KUNSTINRICHTING
J. VAN POLL SUYKERBUYK N.V., ROOSENDAAL.

Elk jaar verschijnen drie fascikels van de Bijdragen voor de geschiedenis van de provincie der Minderbroeders in de Nederlanden, die samen één deel vormen van ongeveer 400 bladzijden. Bij het derde fascikel worden Inhoud en Register toegevoegd. Intekenaren betalen per fascikel *f* 5.— portokosten inbegrepen. De prijs voor afzonderlijke fascikels (bundels) - voor zover nog leverbaar - bedraagt *f* 6.—.

Artikelen ter plaatsing alsmede boeken over Franciscaanse onderwerpen ter recensie worden ingewacht bij het Sekretariaat van de Redaktie.

Voor alle zaken, die de uitgave betreffen, wende men zich tot de Administratie.

INHOUD

et continuèrent à la garder fidèlement à Neer, à Nunhem et à Haelen, jusqu'au moment de la mort de la plupart des Soeurs de Mariaschoot. Au courant du dix-neuvième siècle la statue fut ramenée à Ommel. Après cent ans (en 1939) une nouvelle maison religieuse y prit le nom de Mariaschoot.
L'auteur conclut son étude, commencée dans des recueils précédénts, sur Ommel, lieu de pèlerinage de la Vierge où se trouve de nos jours la maison-mère des Soeurs Tiercelines de Mariaschoot.
Les péripéties de cet itinéraire ainsi que l'histoire des Soeurs gardiennes de la statute sont étudiées d'après les sources.

CONTENU: L'article se propose de donner une réponse à la question de savoir si Werner Cruwel a déjà demandé un passeport pour le R. P. Neijen en janvier 1607, c'est à-dire avant que les deux autres négociateurs, destinés à obtenir l'armistice, à savoir Wittenhorst et Gevaerts, eussent présenté leurs propositions concernant cet armistice, ou bien s'il faut donner raison à Van Deventer qui veut que cette demande ait eu lieu en février, c'est-à-dire après l'échec des premières négociations. Van Deventer a proposé de changer la date de la lettre de Cornelis van Aerssen - lettre qui annonce l'arrivée de Cruwel - en 7 février 1607. Or il se trouve que cette conjecture doit être réprouvée. L'auteur propose maintenant une autre explication du fait que le P. Neijen voulait déjà commencer ses négociations à la Haye en janvier.

CONTENU: L'auteur nous donne le texte de testaments, faits a Maestricht par cinq Frères Mineurs, avant d'émettre leurs voeux. Il donne en outre - pour autant qu'il a pu les trouver - des détails sur leur vie.

LIJST VAN MEDEWERKERS AAN DIT NUMMER

P. BERTILO DE BOER O.F.M., Biest 43, Weert.

J. C. B. HUIJZER, Bloemveldlaan 57, Overveen.

P. DOMINICUS DE JONG O.C.R., Achelse Kluis, Borkel en Schaft.

F. C. KOK, Drs. litt., Cicerostraat 8, Heerlen.

Prof. Dr. WILLIBRORD LAMPEN O.F.M., Wittevrouwensingel 26, Utrecht.

H. TH. OOSTENDORP, drs. litt. neerl. et hisp. Caudillo de España 59, Madrid 17, Spanje.

P. FIDENTIUS VAN VELZEN O.F.M., Sint Bernardinuscollege, Akerstraat 97, Heerlen.

PLACET IMPRIMATUR:

P. CASTULUS VAN DEN EIJNDEN O.F.M.
Minister Provincialis

Werthae, in festo Nativitatis B.M.V. 8 septembris 1960.

NIHIL OBSTAT:

L. P. J. S. AERDEN, Pr.
Censor ad hoc deputatus

Roosendaal, 10 september 1960.

WOORD VAN DE REDAKTIE BIJ HET VERSCHIJNEN VAN HET EERSTE FASCIKEL VAN DEEL 12.

Bij deze aflevering treft men de folder aan, die reeds eerder aan vele adressen in Nederland en België toegezonden is en waarin de nieuwe redaktieraad de richtlijnen bekend maakt, volgens welke de *Bijdragen voor de geschiedenis van de provincie der Minderbroeders in de Nederlanden* voortaan geredigeerd zullen worden.
Het volgende echter dient hierbij in het oog gehouden te worden.
Na de dood van Pater Cunibertus Sloots O.F.M., onze betreurde redaktiesekretaris, bleek er nog een aanzienlijke hoeveelheid kopij te zijn, die op plaatsing wachtte. In dit en het volgende fascikel zal deze kopij afgedrukt worden. Vandaar dat deze afleveringen nog niet geheel aan de veranderde opzet beantwoorden. In het bijzonder geldt dit de boekbesprekingen. Nog een vrij groot aantal boeken waren en zijn nog bij verschillende recensenten. Om de boeken spoedig de verschuldigde bespreking te geven zijn naast meer uitvoerige recensies kortere boekaankondigingen opgenomen van die werken, waarvan het onderwerp minder in het kader van ons tijdschrift past.
De aangekondigde bibliografie van Pater Cunibertus Sloots zal echter achterwege blijven. De voornaamste werken zijn alle reeds in het *In Memoriam* vermeld, terwijl een vrij uitvoerige bibliografie al in het eerste nummer van de Bijdragen Deel I (1947) blz. 96 verschenen is.

DE REDAKTIERAAD:

DRS. HILARION GOOSSENS O.F.M.
DR. DANIEL VAN WELY O.F.M.
DRS. ALBERTUS FICK O.F.M.

Roma 27 juillet 1960

R.P. Bertilo de Boer O.F.M.
Biest 43
WEERT

Curia
Generalizia
dei Frati Minori

Mon Révérend Père,

C'est avec grand plaisir que j'ai reçu votre hommage du XXXIIIe fascicule des „Bijdragen voor de Geschiedenis van de Provincie der Minderbroeders in de Nederlanden". Je vous en remercie de tout coeur.

Vous avez voulu faire revivre dans les premières pages de ce fascicule le souvenir du R.P. Cunibertus Sloots, votre rédacteur en chef, que le Seigneur a rappelé à lui le 22 Janvier de cette année. C'est un Religieux qui a bien mérité de la Province par ses divers travaux. Aussi je souhaite que son souvenir reste toujours très vivant parmi vous. Sous son regard, continuez à réaliser, chaque jour, votre belle devise: "Veritatem facientes in charitate".

A cette intention, je forme pour vous et pour tous vos dévoués collaborateurs, présents et futurs, les meilleurs voeux d'heureux succès.

Avec ma paternelle et séraphique Bénédiction, pour vous-même et pour tous vos collaborateurs, veuillez agréer, Mon Révérend Père, l'assurance de mes sentiments religieusement dévoués.

Fr. Aug. Sépinski O.F.M.
Ministre Général

DE SCHEIDING IN DE GERMANIA INFERIOR SEDERT 1782

DOOR P. BERTILO DE BOER O.F.M.

II. DE TOESTAND IN DE GERMANIA INFERIOR OP DE VOORAVOND VAN 1782

Alvorens de scheiding zelf in de provincie Germania Inferior ten gevolge van het Keizerlijk Edikt van Jozef II, gepromulgeerd op 31 december 1781 te Brussel, te behandelen, is het gewenst, een goed inzicht te hebben in de toestand van de Germania Inferior op de vooravond van de rampzalige scheiding. Hiertoe dient het zakelijk overzicht in dit hoofdstuk.

De Germania Inferior telde toen 27 kloosters en 29 staties. Eerst zullen we dus de kloosters, daarna de staties zien.

1. De kloosters.

a) Kloosterkaart van 1781.

Al de kloosters van de Germania Inferior - met uitzondering van de kloosters die in het prinsdom Luik lagen - behoorden sedert het einde van de 80-jarige oorlog tot het gebied van de Spaanse Nederlanden. Hierin kwam een ingrijpende verandering door de Spaanse Suksessie-oorlog (1707-1714), waarin Oostenrijk, Duitsland, Engeland en de Staatse Nederlanden streden tegen Spanje en Frankrijk. Spanje verloor de oorlog en daarmee ook de Spaanse Nederlanden, die bij de vrede van Utrecht in 1713 voor het grootste gedeelte naar Oostenrijk overgingen. Daarom spreekt men sedertdien van de *Oostenrijkse* Nederlanden. Het oostelijke gedeelte van de Spaanse Nederlanden achter het prinsdom Luik moest Oostenrijk echter delen met het hertogdom Gulik (Pruisen) en de Staatse Nederlanden, terwijl het prinsdom Luik en de verenigde hertogdommen Stavelot en Malmédy daar ook gedeelten bezaten.

Daar de grenzen van de klooster-provincie Germania Inferior ongewijzigd gebleven waren, lagen haar kloosters dus nu in 4 ver-

schillende landen, 15 in de Oostenrijkse Nederlanden, 4 in het prinsdom Luik, 4 in het hertogdom Gulik en 4 in de Staatse Nederlanden.

Hier volgt nu de kloosterlijst van de Germania Inferior in 1781, ingedeeld naar de gebieden, waartoe zij behoren. Bij elk klooster wordt tevens het aantal cellen aangegeven volgens de stand in 1768.[1]

Van de 15 kloosters in de Oostenrijkse Nederlanden waren er 13 gardianaten en 2 residenties. De gardianaten waren:

Antwerpen,	89	cellen.[2]	Mechelen,	(78)	cellen[3]
Boetendaal,	34	„	Roermond,	40	„
Brussel,	88	„	Tienen,	45	„
Diest,	42	„	Turnhout,	38	„
Hal,	32	„	Waver,	22[4]	„
Herentals,	31	„	Weert,	41[5]	„
Leuven,	100	„			

De 2 residenties waren:

Hoogstraten, met 14 cellen, en Ledeberg, met slechts 5 cellen. Beide kloosters hadden als overste een vicaire, die respectievelijk onder de gardianaten van Antwerpen en Brussel stond.

In het prinsdom Luik lagen de volgende kloosters, alle gardianaten:

Hasselt,	24	cellen	Sint-Truiden,	42	cellen
Maaseik,	29	„	Tongeren,	33[6]	„

In het hertogdom Gulik lagen deze 4 gardianaten:

Erklenz,	26	cellen	Rekem,	18	cellen
Heinsberg,	27	„	Venray,	27	„

Ten slotte de 4 gardianaten die in gebieden, hier en daar verspreid, van de Staatse Nederlanden lagen:

Lichtenberg,	32	cellen	Megen,	26	cellen[7]
Maastricht,	43[8]	„	Venlo,	39[9]	„

Het totaal aantal cellen van de kloosters binnen de Oostenrijkse Nederlanden was 669; van de kloosters buiten de Oostenrijkse Nederlanden 336. Dit komt overeen met het globale aantal leden dat de Germania Inferior in 1780 telde, medegerekend het personeel op de staties, nl. ongeveer 1000 leden.

b) Bestemming der kloosters.
Van de 27 kloosters in de Germania Inferior waren er 11 uitsluitend bestemd voor assistentie-kloosters, en 16 vooral voor de opleiding van studenten en van de eigen fraters of broeders. Hier volgt de lijst van deze opleidings-kloosters; links staan de kloosters die binnen de Oostenrijkse Nederlanden lagen, rechts de kloosters die daarbuiten lagen.

Latijnse scholen	
Hoogstraten en Waver	Maaseik, Megen en Rekem.[10]
Noviciaat	
Boetendaal	Erklenz en Lichtenberg
Filosofie	
Diest en Tienen	Venlo
Theologie	
Antwerpen, Leuven, Roermond, Brussel en Mechelen	

Aangaande de 5 kloosters waar theologie gedoceerd werd, zegt P. Mathias Goossens[11] dat in elk van deze kloosters de gehele theologie-kursus gegeven werd, doch dat Brussel en Mechelen meer op de praktijk ingesteld waren, en Antwerpen, Leuven en Roermond meer op diepere theoretische kennis van de theologie. Wat Antwerpen betreft, daar huisde bovendien een bijzonder schriftuurkollege, het zogenaamde *Museum philologico-sacrum*, maar deze instelling was bedoeld voor de hele *Natio Germano-Belgica.*[12]
Wanneer men nu de kloosters die binnen de Oostenrijkse Nederlanden, dus voornamelijk in de provincie van (Belgisch) Brabant, lagen, met de kloosters die buiten de Oostenrijkse Nederlanden lagen, vergelijkt, komt men tot de volgende resultaten:
1. in beide helften werden evenveel assistentie-kloosters gevonden, binnen de Oostenrijkse Nederlanden Diest, Hal, Herentals, Turnhout en Weert, en buiten de Oostenrijkse Nederlanden Hasselt, Maastricht, Sint-Truiden, Tongeren en Venray;
2. de lagere opleiding (humaniora en noviciaat) was iets meer

vertegenwoordigd in het gedeelte buiten de Oostenrijkse Nederlanden; daarentegen was de hogere opleiding (filosofie en theologie) veel sterker aanwezig in de Oostenrijkse Nederlanden, de theologie werd zelfs alleen hier gevonden.
Uit het voorgaande blijkt duidelijk genoeg, dat het zwaartepunt van de Germania Inferior als kloosterprovincie gelegen was in (Belgisch) Brabant: daar lagen de grote fratershuizen, daar werden de hogere studies gegeven, daar ook vond men sedert lang de schrijvers op ascetisch, theologisch en scripturistisch gebied.

c) Rekollekten-provincie.

De Germania Inferior was van meet af een *observanten*-provincie, maar in de loop van de 17de eeuw was zij een *rekollekten*-provincie geworden. Hoe was dit zo gekomen?
Reeds in 1532 had paus Clemens VII een strengere richting goedgekeurd, nl. de richting der *reformaten* die ten onzent *rekollekten* genoemd zouden worden. Ten gevolge van het verlangen van de toenmalige generaal, die wilde dat alle provincies minstens één reformaten- of rekollektenklooster zouden hebben, was in 1597 het klooster van Mechelen aangewezen als rekollektenhuis. In 1604 werd, in plaats van Mechelen, Boetendaal bestemd voor rekollektenklooster, en vanuit Boetendaal breidde de rekollektenrichting zich uit naar Roermond (c. 1606), Venlo (1612), Heinsberg (1632) en naar Erklenz (1647).
Deze 6 kloosters vormden mettertijd een custodie binnen de provincie, waarvan de custos alleen aan de provinciaal en het definitorium verantwoording verschuldigd was.
Doch voornamelijk om het gevaar van afscheiding te voorkomen, vroegen p. Gulielmus Heerinckx, als *definitor generalis*, en p. Jozef van Doren, als provinciaal, in 1670 het instituut van de rekollekten aan voor de gehele provincie, zodat de rekollekten-custodie overbodig was. Dit verzoek werd in hetzelfde jaar ingewilligd. De statuten van de nieuwe rekollekten-provincie verschenen in 1672.[13]
Sommigen van de oude rekollekten-custodie konden zich echter maar moeilijk verenigen met de nieuwe toestand. Om aan hen tegemoet te komen, werden toen de 3 noviciaatshuizen (Boetendaal, Erklenz en Lichtenberg) aangewezen tot *domus recessus*.[14]

d) De Natio Germano-Belgica.

Nog een enkel woord over de *Natio Germano-Belgica,* waartoe ook de Germania Inferior behoorde.

Zolang de observanten-beweging zich nog niet gekonsolideerd had in een eigen orde naast de orde der Konventuelen en die der Kapucijnen, verdeelde men de observanten in een *familia cismontana* (vooral Italië) en in een *familia ultramontana* (vooral Spanje, Frankrijk en Duitsland). Deze indeling bleef behouden, ook nadat de observanten in 1517 een eigen orde geworden waren. Tevens werd toen bepaald dat de generaal van de observanten beurtelings uit de *familia cismontana* en de *familia ultramontana* gekozen zou worden, terwijl de familie, waartoe de generaal *niet* behoorde, dan zou komen te staan onder een *commissarius generalis.* In de *familia ultramontana* (soms ook cismontana genaamd [15]) voerde men in 1426 een verdere onderverdeling in, nl. een *Natio Hispanica,* een *Natio Gallica* en een *Natio Germanica.* De *Natio Germanica* omvatte oorspronkelijk alleen Duitse provincies, maar na het geleidelijke toetreden van de Nederlandse provincies, sprak men sedert 1628 van de *Natio Germano-Belgica.*

De *commissarius generalis* resideerde in zijn gebied. Wellicht voerde men daarom in 1636 een nieuwe funktionaris in, de *agens* van de *Natio Germano-Belgica* die in Rome verbleef als procurator of kontakt-persoon tussen de generaal of de pauselijke kurie en de Natio.

Welnu, sedert 1778 was p. Fabianus Dechering, ex-provinciaal van de Saxonia, *commissarius generalis* van de *Natio Germano-Belgica* tot 1793, toen p. Aloysius Minne, ex-provinciaal van de provincie van Sint Jozef in het graafschap Vlaanderen, hem opvolgde. *Agens* was in de jaren 1778-1784 p. Adrianus Tison van de Waalse provincie, en in 1784-1804 p. Philibertus Obwexer van de provincie van Strassburg (Elzas).[16]

1 Cathalogus Patrum et fratrum Ordinis Fratrum Min. Recollectorum Provinciae Germaniae Inferioris, scripta 9 martij Anno Dni 1744. In dit hs vindt men de professielijsten van 1699-1768. Dit werkje wordt vergeleken met 2 vroegere professielijsten, waarin men ook het aantal cellen aantreft, nl. Registrum Provinciae Germaniae Inferioris FF. Minorum Recollectorum et Cathalogus omnium P(atrum) et F(ratrum), (1678) en Series conventum (*sic*) et Catalogus omnium P(atrum) et (Fratrum), (1690). Belangrijke varianten vindt men in de volgende voetnoten, waar de werkjes worden aangegeven door deze afkortingen: CP 1678, CP 1690 en CP 1744.

[2] Antwerpen had volgens CP 1678 en CP 1690 tachtig cellen, en nog 2 of 3 cellen buiten de klausuur.
[3] Mechelen, CP 1744 geeft hier niets op; CP 1678 en CP 1690 zeggen 78 cellen.
[4] Waver, CP 1678 en CP 1690 zeggen 19 cellen.
[5] Weert, volgens CP 1678 en CP 1690: 30 cellen.
[6] Tongeren, volgens CP 1678: 30 cellen; CP 1690 zoals CP 1744.
[7] Megen, volgens CP 1678 21 cellen; CP 1690 geeft niets op.
[8] Maastricht, CP 1678: 16 cellen; CP 1690 geeft niets op.
[9] In de *tabulae capituli* worden steeds nog 4 huizen genoemd, nl. Aalst (Alosti), in Oost-Vlaanderen, Arendonk (ook binnen de Oostenrijkse Nederlanden), Stockem (bij Sint-Truiden) en Aldekirchen (bij Venlo). Het waren kleine rektoraten bij een zusterhuis. Deze plaatsen worden niet aangeduid op de kloosterkaart.
Bij het samenstellen van de bijliggende kloosterkaart vonden wij een uitstekend hulpmiddel in Geschiedkundige Atlas van Nederland, Kaart 12: A. A. Beekman en F. L. Ganshof, De zuidelijke Nederlanden in de 17de en 18de eeuw; Nijhoff, 1914. De begeleidende tekst werd geschreven door F. L. Ganshof en uitgegeven door Nijhoff in 1935.
Een enigszins gedokumenteerde geschiedenis van de genoemde kloosters vindt men in het hs: J. Cruls OFM, Alma Provincia Germaniae Inferioris Eius origo, progressus et fata, etc., gepagineerd 641-698.
[10] In Venray bestond sedert c. 1651 een Latijnse school, maar die werd eerst in 1793 overgenomen door de Minderbroeders; zie C. Sloots OFM. De geschiedenis van het Gymnasium Immaculatae Conceptionis te Venray, in BGPMN 3. 1951 (Bundel 8). blz. 176-179 en 192-194.
[11] M. Goossens OFM, Studie en opleiding in de Germania Inferior, vooral gedurende het laatste kwartaal der 18de eeuw, in BGPMN 7. 1955 (Bundel 20). blz. 228-229.
[12] J. Cruls OFM, Alma Provincia Germ. Infer., etc., blz. 652.
[13] Statuta FF. Minorum Recollectorum Provinciae Inferioris Germaniae a capitulo provinciali in conventu nostro Mechliniensi die 11 Sep. Anno 1672 celebrato revisa. Mechliniae, typis Gisberti Lintsii, s.a.
[14] J. Cruls OFM, Alma Provincia Germ. Infer., etc., blz. 664-670; P. Polman OFM, De Nederlandse Minderbroeders-Provincie in de pruikentijd, in BGPMN 5. 1953 (Bundel 13). blz. 56-58.
[15] Over de wisselende waarde van de termen *cismontana* en *ultramontana*, zie B. Verbeek OFM en F. van den Borne OFM, Litteraire bronnen voor de geschiedenis der Provincie Germania Inferior, in Collectanea Franciscana Neerlandica II, 1931, blz. 45, n. 3.
[16] Gaud. Kerckhove OFM, Commentarii in generalia statuta . . . opus, 1709, 523-528; J. Reinhold OFM, Der Roemische Nationalagent der Natio Germano-Belgica, in Archivum Franciscanum Historicum 42. 1949. 37-94; C. Sloots OFM, De Minderbroeders te Leiden, in BGPMN 1. 1947 (Bundel 2). 355-356; A. Fick OFM, Pater Jozef Bergaigne OFM en Richard Pauli-Stravius, in BGPMN 10. 1959 (Bundel 29). 262-263.

2. *De staties*

a. De banden met de provincie.

Bij het begin van 1782 had de provincie Germania Inferior 29 staties (parochies) in de Hollandse missie, waarin 62 paters werkzaam waren (zie Bijlage II).

Van de kant van de provincie stonden deze staties en missionarissen onder een *superior missionis* die de macht en de jurisdiktie van een gardiaan had.[1] Op het kapittel van 1780 was pater Gabriel

Beaufort, de principaal van Delft, voor 3 jaren gekozen voor dit ambt.[2]

De *superior missionis* had in zijn kwaliteit van gardiaan 2 diskreten (raadgevers). Dat waren in 1782 pater Jozef van Bommel, de principaal van Rotterdam, en pater Lambert Cauwenberg, de principaal van Gorkum.

Iets bijzonders was dat de *superior missionis* meerdere *vicarii* onder zich had. In 1732 waren er zelfs 6 *vicarii,* maar in 1782 waren er nog 3 *vicarii,* te weten:

pater Gerardus Keutten, principaal van Gouda, was *vicarius Hollandiae;* pater Bernardus Bolmer, principaal van Bolsward, was *vicarius Frisae;* en pater Rudolphus Mulders, principaal van Wychen, was *vicarius in partibus Silvaducensibus, Mosanis, Geldriensibus et Bommelensibus*, ofwel van de Maas- en Waalstreek.[3]

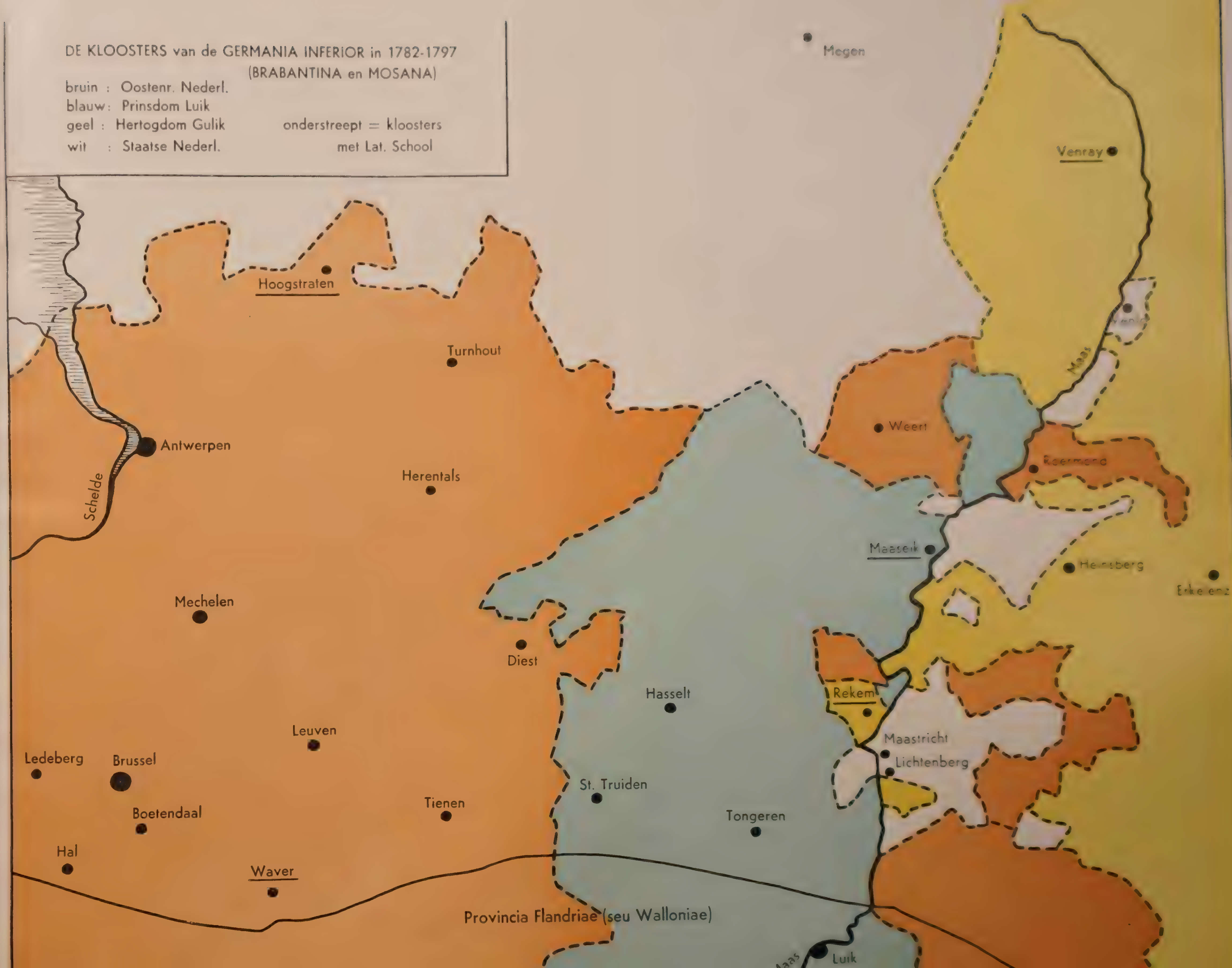
Verder was er een *chronologus missionis,* een geschiedschrijver dus. Dat was, sedert de dood van pater Franciscus van Honsem in 1754, pater Johannes ten Eycken, de principaal van Leiden. Men stoot hier op een vreemd verschijnsel dat nog niet voldoende verklaard kan worden. Want, terwijl pater Van Honsem beschikte over een rijkdom van gegevens over bijna alle staties,[4] konden de na hem komende *chronologi*[5] zo goed als niets presteren bij gebrek aan medewerking van de staties. Ten dele wordt dit verklaard door de omstandigheid dat de staties elk jaar een verslag moesten sturen aan de provinciaal, wat ook wel gedaan werd; doch blijkbaar vonden de missionarissen dit mooi genoeg, zodat ze, op een enkele uitzondering na,[6] de missie-chronoloog links lieten liggen. In ieder geval had dit ambt na 1754 zijn waarde bijna geheel verloren.

Ten slotte werd, in de periode van 1732 tot 1780, gewoonlijk een van de missionarissen gekozen tot *definitor provinciae* (raadgever van de provinciaal), pater Joannes ten Eycken in 1780 zelfs tot custos (zie Bijlage I), maar men kan de waarde van deze hoge funkties terecht betwijfelen, want ze verschenen feitelijk alleen in de kapittels en halfkapittels, de laatsten zelfs alleen in de kapittels. Welke ook oorspronkelijk de zin van keuze, die steeds met algemene stemmen gedaan werd, precies geweest is, het zou toch een telkens hernieuwd kontakt hebben kunnen zijn tussen de pro-

vincie en de missie langs een gezaghebbende stem, maar de toenemende afwezigheid van de missionaris-definitor schijnt te wijzen op een geleidelijke mindering van interesse voor de provincie. Op deze manier ging dit ambt steeds meer lijken op een louter erebaantje. Hetzelfde moet gezegd worden ten aanzien van de reeds genoemde ambten in de Hollandse missie.

Wat de ondergeschikte missionarissen - principaal of socius - betreft, er bestond een oud voorschrift,[7] dat elke missionaris om de 3 jaren naar de provincie moest terugkeren. Hij moest dan zijn koffers zo klaar hebben staan, dat het niet nodig zou zijn, terug te keren naar zijn vroegere standplaats in geval van een verplaatsing. Dit voorschrift wordt echter meteen verzacht in deze vorm, dat elke missionaris om de 3 jaren zich schriftelijk bereid moest verklaren, de missie te verlaten, zo de provinciaal zulks verlangde. Voor zover mij bekend, ontbreken alle aanwijzingen dat aan het eerste voorschrift de hand werd gehouden.[8] Het is ook erg onwaarschijnlijk dat dit voorschrift, tenminste in 18de eeuw, onderhouden werd, omdat het zo moeilijk was, iemand te verplaatsen. Iedere nieuwe missionaris had immers de toelating nodig van het betreffende gemeentebestuur. Dit vereiste altijd veel omzichtigheid, en bij kwaadwilligheid ook veel steekpenningen. Daarom had het provinciaal bestuur van de Germania Inferior omstreeks 1730 bepaald,[9] dat de missionarissen altijd in dezelfde statie zouden blijven en elkaar zouden opvolgen volgens hun jaren als missionaris. Dit is ongetwijfeld de reden geweest waarom men in de staties zo gevoelig was in zake precedentie en goeddeels ook waarom alle bestuursbaantjes in de Hollandse missie praktisch slechts erebaantjes werden.

Van de kant der kerkelijke hiërarchie stonden de Franciskaanse missiestaties onder een prefekt,[10] later pro-prefekt genoemd, die zijn bestuursmacht ontleende aan de kongregatie *de propaganda fide.* Al sedert 1693 werd dit ambt waargenomen, tegen het verlangen van de missionarissen in, door de aktuele provinciaal,[11] natuurlijk met de bedoeling om strubbelingen te voorkomen en zo zijn macht over de missionarissen te vergroten. Wij zullen echter zien hoe deze opzet geheel mislukte en hoe de kongregatie *de propaganda fide* zich tot de missionarissen wendt buiten de pro-

DE KLOOSTERS van de GERMANIA INFERIOR in 1782-1797
(BRABANTINA en MOSANA)
bruin : Oostenr. Nederl.
blauw : Prinsdom Luik
geel : Hertogdom Gulik
wit : Staatse Nederl.
onderstreept = kloosters
met Lat. School
Megen
Venray
Hoogstraten
Turnhout
Antwerpen
Schelde
Herentals
Weert
Maas
Roermond
Maaseik
Heinsberg
Mechelen
Diest
Hasselt
Rekem
Maastricht
Lichtenberg
Leuven
Ledeberg
Brussel
St. Truiden
Tienen
Tongeren
Boetendaal
Hal
Waver
Provincia Flandriae (seu Walloniae)
Luik

prefekt om. In ieder geval is pater Petrus Schmising in het begin van 1782 provinciaal en dus ook pro-prefekt.

b. Moeilijkheden in de staties.

Werden het geldgebruik en de kleding in de staties op het eind van de 17-de eeuw nog bedisputeerd in de studiehuizen [12] van de provincie, terwijl de missionarissen misschien van toen al zonder enige skrupel gekleed en gepruikt [13] gingen als heren die soms over grote sommen gelds konden en moesten beschikken, - in de 18-de eeuw bestond daarover geen enkele kwestie meer. De levensgewoonten in de staties waren, hoewel de Gouden Eeuw in 1780 bijna een eeuw tot het verleden behoorde, ruimer dan die in het klooster, soms zo ruim, dat men moeite had om de Minderbroeder nog te herkennen. Bovendien brachten de grote vrijheid en zelfstandigheid gevaren met zich mee voor de eensgezindheid. In de staties, waar 2 of meer paters werkten, kwam dan ook niet zelden onenigheid voor.

Deze twee punten, armoede en eensgezindheid, werden daarom bijzonder ingescherpt, eerst in het kapittel van 1732,[14] en 20 jaar later in een brief van de provinciaal, pater Andreas Pauly, apart gericht aan de missionarissen,[15] echter zonder veel sukses. De *spiritus contradictionis* zou zijn slachtoffers maken tot diep in de 19-de eeuw. Pas wanneer men voldoende gelegenheid heeft tot verplaatsen, verdwijnt dit euvel. Van het welgedane leven treft men in de aantekeningen van pater Joannes de Voorne over zijn gouden kloosterfeest in 1771 te Amsterdam deze pralend naieve mededeling: „Gedurende drie dagen waren de maaltijden in de Nieuwe Stads Herberg bij castelijn (*sic*) Daniël Beudikers.” [16] Konkreet voorgesteld betekende dit, dat er op drie achtereenvolgende middagen een kleine processie plaats had van 30 à 40 eerwaarde feestgangers van de statie naar de herberg ter ere van een *jubilerende Minderbroeder!*

Het ruimere en minder gebondene leven van de staties bleef natuurlijk niet verborgen voor de provincie. De toevallige assistenten en vooral de paters die elk jaar naar Holland uitgezonden werden ter opluistering van het Portiunculafeest, kwamen graag en profiteerden van de kans die hun geboden werd. Over die Portiun-

cula-assistentie, die tot een officieuze vakantie van enkele weken was uitgegroeid, schrijft pater Joannes Cruls de volgende typische passage: „Het zou heus veel beter en passender zijn, als er nu eens eentje en dan weer eens eentje kwam, dan zoals het nu gaat dat er 30 of 40 tegelijk op reis naar Holland zijn, die bijna tegelijk ook weer verdwijnen. De voerlui van de koetsen en de schuiten weten al in welke tijd het kloostervolkje uit Brabant naar ons op stap gaat. Sommigen komen elk jaar en lopen dan alle staties af, niet uit nieuwsgierigheid of om bezoeken af te leggen, maar uit hebzucht en om van alles te krijgen. De missionarissen zouden hun vriendjes, die toch al één of twee keren Holland bezocht hebben, met meer sukses een pakje kunnen sturen met datgene wat zij nu al op de terugreis opmaken." [17]

Met opzet werd dit citaat in deze paragraaf ingelast, omdat er uit blijkt dat er maar weinig verschil was tussen de staties en de kloosters, alleen had men in het klooster niet zoveel gelegenheid tot een komfortabel leven als in de staties.

c. De staties tegen de *provincia Brabantina.*

Al was er vrij veel onenigheid in de afzonderlijke staties, in de strijd die het onderwerp van deze studie vormt, kozen alle staties eensgezind dezelfde partij tegen de *provincia Brabantina* en vóór de *provincia Mosana.*

Men wachte zich echter voor een ernstig misverstand, nl. de vergissing dat de unanieme tegenstand tegen de *provincia Brabantina* in de grond een botsing was van noorderlingen tegen zuiderlingen. Dit is beslist niet het geval geweerst. Om dit aan te tonen, is het niet nodig, de netelige kwestie te behandelen, of de tegenstelling van de zuidelijke Nederlanden (België) tegen de noordelijke Nederlanden - welke nu eenmaal een feit is sinds België zich in 1830 van Nederland afgescheiden heeft - zo maar uitgestrekt mag worden over de periode 1782-1796. Het is voldoende, rekening te houden met de volgende punten.

1. Niet alleen lagen bijna al de kloosters van de *provincia Mosana* in een strook grond die als een wig diep in de zuidelijke Nederlanden drong, ook haar leden waren voor een overwegend gedeelte zuiderlingen. Dit blijkt uit het boekje *Nomina et cognomina,*

etc.,[18] de eerste naamlijst van de *provincia Mosana*, verschenen in 1783. Als zuiderlingen beschouwen wij degenen die in het tegenwoordige België en Nederlands Limburg met de aangrenzende plaatsen die tegenwoordig tot Duitsland behoren (Erklenz, Heinsberg, Kevelaar, enz.). Het genoemde boekje geeft 443 namen van paters, fraters en broeders. Van dit aantal lieten wij 33 namen onbeacht, ofwel omdat het missionarissen betrof die buiten de Nederlanden werkten, ofwel omdat het personen betrof die wij nog niet konden lokalizeren. Welnu, van de overige 410 namen waren er 135 die behoorden aan personen, geboren in de noordelijke Nederlanden en 275 aan personen, geboren in de zuidelijke Nederlanden. Van deze 275 waren er 134 geboren in het tegenwoordige België, waarvan minstens 36 geboortig uit de provincies Antwerpen, Brabant, Vlaanderen, Henegauwen en Namen, die in 1782 behoorden tot de Oostenrijkse Nederlanden. Bovendien, van de 141 overige zuiderlingen waren er velen geboren in plaatsen die toen zeker meer *Belgisch* dan *Nederlands* georiënteerd waren (Maastricht, Sittard, Gulpen, enz.).
2. Bij de 62 paters van de Hollandse missie ligt de verhouding aanmerkelijk anders. 50 van hen waren in de noordelijke Nederlanden geboren en 12 in de zuidelijke Nederlanden, waarvan slechts 3 in het tegenwoordige België, nl. Joannes Lutkenhausen te Rekem, Joannes van der Meer te Tongeren en Joannes Cruls te Sint-Truiden. Daartegenover staat - en dit is van groot belang - dat de helft van de voornaamste spelers in de strijd tegen de *provincia Brabantina* gevonden wordt onder de zuiderlingen in de staties. Wij laten hier de kleine groep van de 6 voornaamste tegenstanders tegen de *provincia Brabantina* volgen.
Pater Fabianus Dechering, de kommissaris van de Natio Germano-Belgica, was 'n Duitser. Pater Petrus Schmising, de provinciaal van de *provincia Mosana*, was geboren te Tongeren. Pater Gabriël Beaufort, de principaal van Delft en *superior missionis*, was 'n Rotterdammer. Pater Joannes ten Eycken, de principaal van Leiden, en pater Bartholomeus Alberts, de principaal van Amsterdam (Boompje), waren beiden Venlonaars. En ten slotte pater Joannes Cruls, aalmoezenier aan de Spaanse legatie te Den Haag, geboren te Sint-Truiden, die - zoals we nog zien zullen - beschouwd moet

worden als de aanstichter van de strijd tegen de *provincia Brabantina.*
Al met al blijkt uit het voorgaande duidelijk genoeg, dat de unanimiteit van de staties en ook van de *provincia Mosana* onverklaarbaar zou zijn, als het werkelijk een strijd van noorderlingen tegen zuiderlingen was geweest.
Over die unanimiteit moet nog iets meer gezegd worden. De totale eensgezindheid was er niet van meet af. Te lang hadden de staties ver van de provincie en elk voor zich geleefd dan dat de missionarissen direkt in vlam zouden raken voor een provinciebelang. Maar toen de *provincia Brabantina* de staties wilde dwingen door enkele ongelukkige maatregelen die direkt de zielzorg raakten, toonden de staties zich solidair. Dus wanneer pater Gabriël Beaufort zich in het begin van 1784 als *superior missionis* moest verantwoorden tegenover de *Congregratio de propaganda fide,* kon hij in alle oprechtheid getuigen dat de staties *unaniem* tegen de *provincia Brabantina* gekeerd waren met uitzondering van één dissident, nl. pater Antonius Vesters[19] die de statie te Ammerzoden bediende.
Maar hoe durfde het handjevol missionarissen de strijd aanbinden tegen de *provincia Brabantina*, tot dan toe oppermachtig, die de steun van de nuntius en van vele juristen had en nog altijd een krachtige provincie was met ongeveer 600 leden? Zij konden dit doen, omdat zij zich unaniem beriepen op de *Congregatio de propaganda fide,* èn omdat pater Petrus Schmising, de provinciaal en tevens pro-prefekt, overliep van de Brabantina naar de Mosana. Als dit niet gebeurd was, zou de opstand van de staties wellicht niet meer dan een paleis-revolutie geweest zijn, een stro-vuurtje dat zo weer gedoofd was. Het overlopen van pater Schmising vormt daarom m.i. de beslissende faktor van de strijd in zijn eerste fase.[20]
Veel sterker dan uit de oppositie van Wennekers c.s. tegen Petrus van der Beek in 1847-1853 blijkt uit de opstand van de missionarissen tegen de *Brabantina* de grote macht die de staties kunnen ontwikkelen - dank zij hun gedeeltelijke onafhankelijkheid van het provincie-bestuur - omdat er in 1847-1853 bijna geen kloosters meer waren om te protesteren, terwijl in 1782-1796 alleen

de Mosana 12 kloosters rijk was.
De vergelijking tussen de botsing van de Mosana tegen de Brabantina en het konflikt Wennekers - Van der Beek roept nog een andere gedachte op, nl. deze: op twee zeer gevaarlijke momenten werd de *provincia Mosana*, of zo ge wilt, de *Germania Inferior* gered door een ingrijpen van de staties. Is dit geen duidelijk voorteken van het bijzondere karakter van onze provincie sinds 1850?

BIJLAGE I

In deze Bijlage vindt men *curiositatis causa* aangegeven, wanneer de definitor (of custos) uit de Hollandse missie aanwezig of afwezig was in de definitoriale vergaderingen of kapittels in de periode 1732-1782. In de jaren 1741-1744, 1747-1750, 1753-1756 en 1769-1771 was er echter geen definitor uit de Hollandse missie.
Wat de kapittels betreft, er waren 2 verschillende kapittels: het gewone kapittel dat om de 3 jaren gehouden werd en dat altijd in augustus of september viel, en het intermediaire of half-kapittel dat ongeveer 1½ jaar na het gewone kapittel gehouden werd en dat altijd in de maanden januari tot mei viel.
In het gewone kapittel werd door het oude definitorium en de gardiaans een nieuw definitorium gekozen. Daarom behoorden achtereenvolgens de aftredende en de nieuw-gekozene definitoren in het gewone kapittel aanwezig te zijn.
Eerlijkheidshalve zij vermeld dat ook de definitoren uit de provincie niet altijd in de definitoriale vergaderingen aanwezig waren; sommigen waren zelfs dikwijls afwezig, zoals p. Jacobus van Moock († 1786). Het waren gewoonlijk ook oude mensen.
Als bron werd gebruikt het *Registrum de rebus notabilibus*, 1732-1785 (hs). De vindplaatsen worden verder niet aangegeven, omdat de data voldoende aanduiden, waar men zoeken moet.

Jozef de Longas († 1757).

Kapittel	aug.	1732 :	aanwezig
Def. verg.	sept.	1732 :	„
Def. verg.	mei	1734 :	„
Def. verg.	jan.	1735 :	afwezig
Kapittel	aug.	1735 :	aanwezig

Reinerus van den Bosch († 1760).

Kapittel	aug.	1735 :	aanwezig
Def. verg.	okt.	1735 :	afwezig
„	febr.	1736 :	„
„	jan.	1737 :	„
Half kap.	mei	1737 :	aanwezig
Def. verg.	febr.	1738 :	afwezig
„	mei	1738 :	„
„	mei	1738 :	„
Kapittel	sept.	1738 :	aanwezig

Jozef de Longas.

Kapittel	sept.	1738 :	aanwezig
Def. verg.	juni	1739 :	„
Half kap.	febr.	1740 :	„
Def. verg.	jan.	1741 :	afwezig
Kapittel	aug.	1741 :	aanwezig

Jozef de Longas.

Kapittel	aug.	1744 :	aanwezig
Def. verg.	jan.	1745 :	afwezig
„	april	1745 :	„
„	jan.	1746 :	„
Half kap.	mei	1746 :	aanwezig
Def. verg.	juni	1746 :	afwezig
„	febr.	1747:	aanwezig
Kapittel	aug.	1747:	afwezig (!)

Jozef de Longas.

Kapittel	aug.	1750 :	aanwezig
Def. verg.	jan.	1751 :	afwezig
„	jan.	1752 :	„
Half kap.	april	1752 :	aanwezig
Def. verg.	jan.	1753 :	afwezig
Kapittel	aug.	1753 :	aanwezig

Franciscus van den Bolck († 1761)

Kapittel	aug.	1756 :	aanwezig
Def. verg.	jan.	1757 :	afwezig
„	april	1757 :	„
„	jan.	1758 :	„
Half kap.	april	1758 :	aanwezig
Def. verg.	jan.	1759 :	afwezig
Kapittel	aug.	1759 :	„ (!)

Joannes de Voornen († 1777).

Kapittel	aug.	1759 :	aanwezig
Def. verg.	jan.	1760 :	afwezig
„	jan.	1761 :	„
Half kap.	april	1761 :	aanwezig
Def. verg.	jan.	1762 :	afwezig
„	maart	1762 :	„
Kapittel	aug.	1762 :	aanwezig

Jacobus van der Hoeven († 1769).

Kapittel	aug.	1762 :	aanwezig
Def. verg.	jan.	1763 :	afwezig
„	jan.	1764 :	„
Half kap.	mei	1764 :	aanwezig
Def. verg.	jan.	1765 :	afwezig
Kapittel	sept.	1765 :	aanwezig

Joannes de Voornen.

Kapittel	sept.	1765 :	aanwezig
Def. verg.	jan.	1766 :	afwezig
„	jan.	1767 :	„
Half kap.	mei	1767 :	aanwezig
Def. verg.	jan.	1768 :	afwezig
Kapittel	sept.	1768 :	aanwezig

Jacobus van der Hoeven.

Kapittel	sept.	1768 :	aanwezig
Def. verg.	sept.	1768 :	afwezig
„	jan.	1769 :	„

Henricus Engelen († 1781).

Kapittel	sept.	1771 :	aanwezig
Def. verg.	jan.	1772 :	afwezig
„	jan.	1773 :	„
Half kap.	mei	1773 :	aanwezig
Def. verg.	jan.	1774 :	afwezig
Kapittel	aug.	1774 :	aanwezig

Joannes ten Eycken († 1784).

Kapittel	aug.	1774 :	aanwezig
Def. verg.	jan.	1775 :	afwezig
„	jan.	1776 :	„
Half kap.	april	1776 :	„ (!)
Def. verg.	jan.	1777 :	„
Kapittel	aug.	1777 :	aanwezig

Henricus Engelen.

Kapittel	aug.	1777 :	aanwezig
Def. verg.	jan.	1778 :	afwezig
„	april	1778 :	„
„	jan.	1779 :	„
Half kap.	april	1779 :	„ (!)
Def. verg.	jan.	1780 :	„
Kapittel	aug.	1780 :	„ (!)

Joannes ten Eycken, custos.

Kapittel	aug.	1780 :	aanwezig
Def. verg.	jan.	1781 :	afwezig
„	okt.	1781 :	„
„	jan.	1782 :	„
„	april	1782 :	„
Half kap.	mei	1782 :	„

BIJLAGE II.

De scheiding in de Germania Inferior begon officieel, toen Petrus Schmising op 22 april 1782 afscheid nam van de Brabantina en het bestuur van de Mosana als provinciaal op zich nam.
De Nederlandse Minderbroeders verzorgden toen 29 staties met inbegrip van de legaties in Den Haag, waaraan zij als aalmoezeniers verbonden waren. In het geheel werkten er 62 missionarissen.
In de nu volgende lijst vindt men de staties alfabetisch gerangschikt, welke paters er werkten, waar en wanneer zij geboren waren (ontleend aan het boekje Nomina et cognomina), gedurende welke jaren zij daar werkten, en de bronnen ter verantwoording van het een en ander.
Ter verklaring van de titulatuur, gangbaar in de staties, het volgende: degene die de leiding had in een statie, waar 2 of meer paters werkten, werd *principalis*, soms ook wel *primarius* genoemd; de onderhorige pater *socius* of *secundarius*. In de lijst is de eerste pater per-se principaal, terwijl de *socii* er gerangschikt staan volgens het aantal jaren dat zij reeds in de betreffende statie aanwezig waren.
Verklaring van de gebruikte afkortingen:
BGPMN = Bijdragen voor de Geschiedenis van de Provincie der Minderbroeders in de Nederlanden.
Cruls = J. Cruls OFM, Alma Provincia Germaniae Inferioris. Eius origo, progressus et fata, etc. (Hs, gepagineerd 641-698).
DSM = Descriptio Stationum Missionis, etc., 3 tomi. (hs).
NM = Necrologium Missionis, 5 tomi. (hs).
NS = Neerlandia Seraphica (provincie-tijdschrift).
PAMW = Provinciaal Archief der Minderbroeders te Weert.
RRN = Registrum de Rebus Notabilibus, 1732-1785. (hs).

Aduard (bij Groningen)
Theodorus Lippits, geb. 1729 te Hoorn, 1768-†1797 te Aduard. (DSM II, 280 en NM III, 31 mei).

Alkmaar
Joannes van Beck, geb. 1738 te A'dam, 1772-†1811 te Alkmaar. (RRN 483, n. 11 en NM IV, 26 sept.).

Ammerzoden
Antonius Vesters, geb. 1743 aldaar, 1781-†1806 aldaar. (RRN 544,n. 6 en DSM II, 355-356).

Amsterdam (Boompje)
Bartholomeus Alberts, geb. 1742 te Venlo, 1769-†1795 te Amsterdam. (DSM II, 1 en NM I, 25 jan.).
Franciscus van Dodigom, geb. 1742 te Nijmegen, 1771-†1787 te A'dam. (DSM II, 1 en NM I, 20 febr.).

Theodorus van den Idsert, geb. 1747 te A'dam, 1776-†1819 te A'dam. (DSM II, 1 en NM I, 1 jan.).
Henricus van Oeijen, geb. 1748 te Venlo, 1778-†1795 te Amsterdam. (DSM II, 1 en NM I, 28 jan.).
Gerardus Steins Bisschop, geb. 1753 te Harlingen, 1778-†1800 te A'dam. (DSM II, 1 en NM V, 19 dec.).

Amsterdam (Mozes & Aäron)
Petrus Woortman, geb. 1729 te A'dam, 1764-†1791 aldaar. (DSM II, 25-26 en NM V, 22 okt.).
Gijsbertus Pijselman, geb. 1737 te Utrecht, 1770-†1798 te Amsterdam. (DSM II, 25, 28 en NM II, 7 mei).
Walterus van Dijck, geb. 1743 te R'dam, 1775-†1825 te Amsterdam. (DSM II, 26 en NS 12. 1838. 186).
Jacobus Winders, geb. 1748 te Den Bosch, 1776-†1829 te Amsterdam. (DSM II, 26 en NS 23. 1953. 150).
Henricus Wijnants, geb. 1750 te Maastricht, 1777-†1817 te Amsterdam. (DSM II, 26, 33 en 145).

Bolsward
Bernardus Bolmer, geb. 1726 te Amsterdam, 1752-†1804 te Bolsward. (DSM II, 240, 241).
Bernardus Brouwer, geb. 1747 te A'dam, 1775-1800 te Bolsward, gest. 1812 te Franeker. (DSM II, 240, 257).

Delft
Gabriël Beaufort, geb. 1715 te R'dam, 1741-†1785 te Delft. (DSM I, 368 en NM V, 31 dec.).
Joannes Collaerts, geboren 1714 te Tiel (Gld.), 1746-† 1784 te Dlft. (DSM I, 368, NM I, 1 jan.).
Andreas Vlaming, geb. 1736 te A'dam, 1768-1796 te Delft, gest. 1803. (DSM I, 368 en bidprentje PAMW).
Gabriël Schoenmaeckers, geb. 1744 te Steenbergen (N.Br.), 1780-†1795 te Delft. (DSM I, 368).

Franeker
Joann. Bapt. Swartzenberg, geb. 1721 te A'dam, 1766-†1782 te Franeker. (DSM II, 256 en NM IV, 10 okt.).
Wilhelmus Rijnderman, geb. 1737 te A'dam (?), 1771-†1790 te Franeker. (Cruls 687, DSM II, 256 en NM IV, 26 sept.).

Goes
Wilhelmus Weiler, geb. 1736 te Erklenz, 1768-†1808 te Goes. (DSM I, 538-539).

Gorkum
Lambertus Cauwenbergh, geb. 1709 te Waalwijk, 1743-†1789 te Gorkum. (DSM II, 117, 121 en NM IV, 27 aug.).

Arnoldus Brouwer, geboren 1721 te Leiden, 1773-†1799 te Gorkum. (DSM II, 120, 121 en NM V, 29 dec.).

Gouda

Gerardus Keutten, geb. 1708 te Maastricht, 1736-†1785. (DSM II, 96, 101 en NM IV, 10 okt.).
Cornelius Barens, geb. 1732 te A'dam, 1760-†1791 te Gouda. (DSM II, 101 en NM V, 4 nov.).
Gerardus de Beeck, geb. 1743 te Den Bosch, 1775-†1796 te Gouda. (DSM II, 101 en NM I, 2 jan.).

's-Gravenhage (Franse kapel)

Joannes Langestraat, geb. 1727 te R'dam, 1768-†1800 te Den Haag. (DSM I, 460, 462).
Joannes de Bitter, geboren 1737 te Megen, 1768-†1818 te Den Haag. (DSM I, 462, 463).
Albertus van Gils, geboren 1749 te Tilburg, 1779-†1813 te Den Haag. (DSM I, 462, 463).
Cornelis Royen, geb. 1755 te Gouda, 1782-1786 te Den Haag, gest. 1786 te Gouda. (RRN 549, n. 6, DSM I, 462, III, 3 en NM III, 25 juni).

's-Gravenhage (Oostenrijkse kapel)

Adam Lutkenhausen, geb. 1741 te Den Haag, 1773-†1805 te Den Haag. (DSM I, 460, Cruls 675 en NS 11. 1937. 50-51).
Joannes Lutkenhausen, geb. 1748 te Rekem, 1775-1782 te Den Haag, gest. 1807 te Hasselt. (DSM I, 460, NS 11. 1937. 51 en PAMW).[21]

's-Gravenhage (Spaanse kapel)

Joannes Cruls, geb. 1731 te Sint-Truiden, 1767-†1796 te Den Haag. (DSM I, 460 en NM IV, 4 okt.).

Haarlem

Arnoldus van Wees, geb. 1740 te A'dam, 1768-†1794 te Haarlem. (DSM I, 519 en NM I, 20 jan.).
Bernardus van Thoor, geb. 1745 te Afferden (Gld.), 1777-1819 te Haarlem, gest. 1825. (DSM I, 519, 520, II, 145 en PAMW).

Hernen

Joannes van der Meer, geb. 1725 te Tongeren, 1759-†1814 te Hernen. (DSM II, 524-526).
Joannes van Rossum, geb. 1737 te Winsen (Gld.), 1770-1794 te Hernen, gest. 1807 of 1813. (DSM II, 525, Cruls 681 en PAMW).

Hoorn

Adrianus Kleyn, geb. 1735 te A'dam, 1760-1800 te Hoorn, gest. 1804 te Hoorn. (DSM II, 82, 84).
Joannes van Veen, geb. 1747 te A'dam, 1775-†1806 te Hoorn. (DSM II, 82, 84).

Horssen (Gld.)
Jacobus Requilè, geb. 1739 te Doesburg, 1770-1801 te Horssen, gest. 1823 te Venlo. (DSM I, 547 en PAMW).

Kampen
Laurentius Adams, geb. 1736 te Zevenbergen (N.Br.), 1777-1820 te Kampen, gest. 1823. (DSM II, 176, 179, Cruls 688 en PAMW).

Leeuwarden (Bonte Papensteeg)
Gregorius Koppelaer, geb. 1728 te Den Bosch, 1765-†1798 te Leeuwarden. (DSM I, 144, 145 en NM V, 13 nov.).

Leeuwarden (Breestraat)
Michaël ten Haaf, geb. 1733 te R'dam, 1774-1783 te Leeuwarden, gest. 1809 te Haaren. (DSM II, 221 en NM IV, 29 juli).

Leiden
Joannes ten Eycken, geb. 1709 te Venlo, 1740-† 1784 te Leiden. (RRN 117-118, DSM II, 47, III, 2 en NM II, 31 maart).
Hermannus Dinckels, geb. 1722 te Venlo, c. 1750-†1808 te Leiden. (DSM II, 48 en NM IV, 27 juli).
David Coesmans, geb. 1733 te Breda, c. 1762-†1801 te Leiden. (DSM II, 48).

Maasbommel
Egidius van de Geyn, geb. 1736 te Horssen (Gld.), 1779-†1792 te Maasbommel. (DSM II, 337).

Nijmegen
Henricus Bout, geb. 1734 te A'dam, 1762-†1800 te Nijmegen. (DSM II, 305, 306).
Henricus Roosmalen, geb. 1742 te Den Bosch, 1780-1817 te Nijmegen, gest. 1823. (DSM II, 306-307 en BGPMN 5. 1953. 389).

Oudewater
Lambertus Lem, geb. 1738 te R'dam, 1769-†1796 te Oudewater. (DSM I, 451, 454 en NM V, 29 nov.).
Augustinus Moorman, geb. 1753 te R'dam, 1781-†1784 te Oudewater. DSM I, 452 en NM V, 27 dec.).

Rotterdam
Jozef van Bommel, geb. 1716 te Maasbommel, 1748-†1783 te R'dam. (DSM I, 355-356 en NM IV, 17 okt.).
Simon van Hees, geb. 1726 te R'dam, 1759-†1808 te R'dam. (DSM I, 354, 357 en NM II, 19 maart).
Carolus Crijns, geb. 1738 te Maastricht, 1772-†1788 te R'dam. (DSM I, 355, 356 en NM IV, 11 okt.).
Arnoldus Duijvesteyn, geb. 1741 te Delft, 1775-†1803 te Rotterdam. (DSM I, 354, 357).

Franciscus Xaverius Gilissen, geb. 1754 te Maastricht. 1781-†1819 te R'dam. (RRN 544, n. 5 en DSM I, 356, 358).

Vorden

Cornelis van Thoor, geb. 1733 te Horssen (Gld.), 1763-†1803 te Vorden. (DSM II, 294).

Woerden

Bernardus Benthuizen, geb. 1722 te Zaandam (?), 1750-†1800 te Woerden. (DSM II, 144).

Theodorus Delden, geb. 1746 te A'dam, 1771-†1810 te Woerden. (DSM II, 144-145).

Wychen

Rudolphus Mulders, geboren 1719 te Druten (Gld.), c. 1756-†1791 te Wychen. (DSM II, 534 en NM I, 9 febr.).

Joannes Prinsen, geb. 1731 te Apeldoorn (Gld.), 1760-†1816 te Wychen. (RRN 326, n. 4 en DSM II, 534).[22]

1 Statuta FF. Minorum Recollectorum Provinciae Inferioris Germaniae a capitulo provinciali in conventu nostro Mechliniensi die 11 Sep. (*sic*) anno celebrato revisa. Mechliniae, typis Gisberti Lintsii, s.a.: Pater Superior Missionis a Diffinitorio per Diffinitionis Tabulam instituendus, habeat praecidentiam, potestatem & jurisdictionem Guardiani super omnes Missionarios, alicui Guardiano non subjectos, qui eidem teneantur in conscientia respondere interroganti de domo, pecuniis, mobilibus & aliis, cui etiam duo Discreti ex Missionariis, in gravioribus rebus pro consilio adhibendi, a R. A. P. Ministro determinentur (p. 131).

2 RRN 541.

3 RRN 542.

4 Het merendeel van DSM I en II, alsook van NM I-V werd door Franciscus van Honsem geschreven.

5 Joannes ten Eycken 1754-1784, Joannes Cruls 1784-1786, Adrianus Kleyn 1786-1796, Jacobus Winders 1796-1829; zie de aantekeningen van J. Cruls in DSM III, 2-3.

6 In DSM III, 5, schrijft Jac. Winders in 1808: .... solus, sua sponte, mihi fructus suos spirituales transmisit saepius A.V.P. Laurentius Adams....

7 Statuta FF. Minorum Recollectorum, etc., p. 131: Et quilibet Missionarius intra triennium cum licentia R.P. Ministri semel in provinciam veniat, vel eidem R.P. Ministro paratum se offerat, & tunc ita de suis disponat, ut si in provincia retineatur, opus non sit reditum postulare.

8 Wel ken ik het geval van Henricum Monhemen die in 1735 door de provinciaal werd teruggeroepen uit Gouda. Hij stierf 1736 te Megen; zie DSM II, 95 en 96. - Behalve de studie van Pontianus Polman (BGPMN 5. 1953. 73-87: De Nederlandse Minderbroeders-Provincie in de pruikentijd) is mij geen enkel artikel bekend over de geschiedenis van de Franciskaanse staties in de 17de en 18de eeuw.

9 De betreffende resolutie heb ik niet kunnen vinden, waarschijnlijk omdat een deel van de RRN zoek geraakt is. Volgens Gijsbertus Hesse was de reden van de resolutie een plakkaat van 1730; zie NS 12. 1938. 187.

10 In het officiële (gedrukte) dokument van 1776, waarin de *facultates* worden aangegeven die de provinciaal heeft, wordt Petrus Schmising *prefekt*, en Johannes ten Eyken *vice-prefekt* genoemd; zie Missionem Seraphicam in Batavia concernentia, n. 85. - Zie ook J. Kleijntjens S.J., Geestelijke arbeid der P. Franciscanen in de Hollandse Missie in de jaren 1776, 1777, 1778 (Haarlemse Bijdragen 56. 1938. 446-450), waarin men enkele verslagen vindt die p. Schmising aan de Propaganda heeft opgestuurd.

[11] Pontianus Polman, De Nederlandse Minderbroeders-Provincie in de pruikentijd, in BGPMN 5. 1953. 78-79.

[12] In PAMW worden 2 hss gevonden, daterend van c. 1700, getiteld De Missione in se et an Fratribus Minoribus conveniat. Beide hss zijn volkomen gelijk. Waarschijnlijk zijn het les-scripta. Daarin vindt men de volgende curieuze hoofdstukken:
An Missio (Hollandica), prout hoc tempore est in usu, sit licita Fratribus Minoribus?
Quid expediat aut liceat circa habitus mutationem?
Quaenam liceant Missionariis circa pecuniae tractationem?
An licitum sit Fratribus Minoribus in Missione (Hollandica) exsistentibus recipere pecunias, non solum pro suis necessitatibus, sed etiam pro necessitatibus confratrum suorum in terris infidelium expendendas?
In dit laatste hoofdstuk wordt ook de vraag opgeworpen of de Hollandse missionarissen meer aalmoezen mogen aanvaarden dan hij zelf nodig heeft, en of zij uit het overschot hun konfraters in armere kloosters mogen helpen.

[13] Pont. Polman, De Nederl. Minderbr.-Provincie, enz., in BGPMN 5. 1953. 84-87.

[14] RRN 14.

[15] RRN 255-257.

[16] Epulae fuerunt per tres dies in de Nieuwe Stads Herberg bij de castelijn Daniel Beudikers etc. Bijzonder burgerlijk is wat p. Joann. de Voornen aan het slot van het verslagje mededeelt: de kosten van zijn gouden jubilé werden bestreden door het geld dat hij gedurende 36 jaar gespaard had uit 2 wekelijkse misintenties! expensae fuerunt ex summis quos (*sic*) congregavi per 36 annos ex duobus sacris hebdomidalibus ... Zie NS 3. 1929. 406 en 407.

[17] Monumenta provinciae VI, n. 420: Certo multo melius et decentius id fieret, si nunc unus, nunc alius veniret, quam nunc, ubi 30 quinimo 40 simul in via sunt et adveniunt ad Hollandiam et simul eodem fere tempore ex Hollandia discedunt. Aurigis et nautis tempus notum est, quo gens monachalis ex Brabantia ad nos excurrere solebat. Dantur qui singulis annis venire et omnes stationes percurrere solebant, non curiositatis et videndi, sed aviditatis et acquirendi causa. Amicis etiam, dum semel vel bis Hollandiam viderunt, possent missionarii meliori et pinguiori modo providere, dando et mittendo eis illa, quae pro viatico et itinere inutiliter expendere debent. (Brief van 22 juli 1782 aan Barth. Alberts).

[18] Nomina et cognomina Patrum et Fratrum Minorum Recollectorum Almae Provinciae Germaniae Inferioris, etc. Trajecti ad Mosum, typis J. T. van Gulpen, s.a. (1783). - Onze berekeningen zijn slechts een voorlopige peiling.

[19] Over de verwikkelingen rond de benoeming van Ant. Vesters in 1781 zie DSM II, 355.

[20] Fabinanus Dechering wist nog een andere oplossing (die later besproken zal worden) voor het geval dat p. Schmising in de Brabantina gebleven zou zijn.

[21] Joannes Lutkenhausen werd kort vóór of na 22 april 1782 opgevolgd door Petrus de Ridder, maar dat doet niets af aan onze berekening, omdat p. De Ridder ook in (Belg.) Limburg geboren was. - Petrus de Ridder, geb. 1748 te Borsbeek, 1782-†1785 te Den Haag. (Cruls 675, DSM I, 460, NS 11. 1937. 51 en NM I, 2 maart).

[22] Niet meegerekend werd Walter Pansier (geb. 1737 te Offeren (?), gest. 1804 te Megen) die uit Megen de statie Altforst verzorgde, omdat dat slechts provisorisch was. (BGPMN 4. 1952. 386, NS 1940. 37 en NM II, 2 mei).

GRAFSCHRIFTEN IN DE MINDERBROEDERSKERK TE HALLE

DOOR P. DR. WILLIBRORD LAMPEN O.F.M.

Deze dagen kon ik de hand leggen op het eerste deel van het *„Vaderlandsch Museum voor Nederduitse letterkunde, oudheid en geschiedenis"*, uitgegeven door Prof. C. P. Serrure te Gent, vermoedelijk in 1856. Het exemplaar, dat de bekende antiquaar H. de Bot mij leverde met het derde deel, was eens in het bezit van Jan Derk Domela Nieuwenhuis Nyegaard, doch dit is maar bijzaak. Hoofdzaak voor ons is een aantal grafschriften uit de kerk der Minderbroeders te Halle of Hal, in het Frans Haulx geheten. Daar die bijdrage niet ondertekend is, neem ik aan, dat ze van de hand is van genoemde hoogleraar.

Hij wijst op het nut van zulke grafschriften voor de genealogen en de biografen van kunstenaars, geleerden en letterkundigen. In ons geval zien we ook de namen van geestelijke vaders of moeders, weldoeners van de Orde.

Halle, in de Zuidnederlandse provincie Brabant, ligt aan de Senne, drie uur van Brussel, zeven uur van Bergen. Oudtijds, tot aan de Franse tijd, behoorde het stadje aan Henegouwen, ofschoon het Nederlands er de volkstaal is. Vooral is Halle bekend om de bedevaart naar O. L. V. van Halle, een beeld, dat er al sinds 1267 bewaard wordt. Hier stierf de hertog van Bourgondië Philips de Stoute 27 april 1404.

Behalve de grote kerk, waar het beroemde Mariabeeld bewaard wordt, is er nog een tweede kerk, die vroeger door Minderbroeders bediend werd. Zij werd gebouwd in het midden der zeventiende eeuw en bestaat uit een grote en een zijbeuk aan de rechter kant. Er bevinden zich zes grafschriften in het Nederlands, een in het Frans, terwijl er nog twee geweest zijn, die nu zijn uitgesleten.

I. In de zijbeuk voor het altaar van O. L. V. ligt een blauwe steen waarop een huismerk of familiewapen is afgebeeld, een ossenkop tussen twee bijlen. Het grafschrift luidt: „Hier leyt be-

graven in dit / graf bequaem Jan Willems / vader ende soene van / eenen naem / waeraf den soene soe / ick wel bemerck / eerst is begraven in dese / niev kerck a° 1645 / 20 Octobris / den vader weldoender / van dit convent / is oock overleden / kort daer ontrent / a° 1646 25 January / ende syne huys vrauwe / Catelyne Maeri a° (oningevuld) / bidt voor de sielen."

II. Naast bovengenoemde steen ligt een dergelijke met dit opschrift: „hier light begraven / den eersaemen Guillam / Willems die sterf den / 28 February anno 1648. / Bidt voor de siele."

III. In de grote beuk bij de communiebank ligt een blauwe steen met dit opschrift: „hier ligt begraven / Nicolaus vanden Berghen / in syn leven geestelyken /vader van dit convent die / sterft den 23 Feb. a° 1731 / en Maria Dudovica van Dalem / syne huysvrouwe die sterft / den 4 9ber A° 1720. / Bidt voor de zielen. /

IV. Naast de vermelde steen ligt een andere blauwe met dit opschrift: „hier liggen begraven / joffroue Joanna van / Slabeeck sterft den 9 / Oct. 1701. / Jacob van Slabeeck / sterft 29 Meert 1709 / ende / jof. Anna van Slabeeck / geestelycke dochter en / moeder van de eerw. paters / minderbr. recoll. binnen dese / stadt Halle heeft gheleyt / desen steen sterft den 1 / Meert 1723. /bidt voor de zielen."

V. Hiernaast ligt een blauwe steen met dit opschrift:
„hier licht beghraven / den eersaemen / Tilmannus Goddin / sterft den 25 Meert / in 't iaer 1720 / ende / Joanna du Pont / syne wettighe huys / vrouwe sterft den / 29 November in 't jaer 1726 / requiescant in pace."

VI. Even verder lezen wij op een steen: „hier leyt begraven / den eersamen Pieter / Tasselon die overleden / is den 22 Sebtember / 1646 / ende de eersame / Maria Comans syne / wettighe vrauwe / die sterft den / eersten December / 1651. / bidt voor de sielen."

VII. Ten slotte de grafsteen van baron Guillaume de Giey. Het grafschrift is in het Frans opgesteld, omdat de baron van Franse afkomst was en als kapitein in het leger van Lodewijk XIV en als luitenant-generaal der provincie Henegouwen gediend had. Het luidt aldus: „D.O.M. / sépulture / de messire

Guilliaume baron / de Giey / seigneur de Hondschot etc. maréchal / de camp et lieutenant gouverneur / de la province d'Hainaut et ville / de Mons au service de sa maiesté / catholique qui trepassa le 14 du / mois de février l'an 1733 agé de / 84 ans passé / et dame Eléonore Henriette / Le Mire / sa compagne dame dudit Hondschot etc. / laquelle décéda le 8 mars 1745. / R.I.P."

Dit grafschrift komt reeds voor bij Van Hoorebeke, Le Nobiliaire de Gand, blz. 61, maar met de foutieve spelling Hontsocht. Eigenlijk is het woord op de grafzerk foutief, maar er staat duidelijk Mondschot. De heerlijkheid Hontsocht lag onder Lembeek en behoorde aan de familie De Giey. Een andere blauwe steen dekt de ingang van de grafkelder en draagt als opschrift: "Louverture de ce tombeau".

OBITUARIUM VAN HET MINDERBROEDERSKLOOSTER TE BRUSSEL (1534-1774)

BIOGRAFISCHE AANTEKENINGEN

DOOR PATER CUNIBERTUS SLOOTS O.F.M. †

DEEL III (Slot)

Neck, Martinus de -, geboren 1693 te Brussel, geprofest 22 november 1713, overleed 1721. Hij was predikant en biechtvader 378

Neeff, zie Neve.

Neuckers, zie Neukers.

Neukers (Neuckers). Nicolaus - overleed 1655 aan de pest 135
Literatuur: Sanderus 95. Schoutens, Martyrologium 136.

Neuvele. Joseph van -, overleed 1668 aan de pest. Hij was predikant en biechtvader 184

Neve (Neeff). Judocus de -, geboren 1673 te Brussel, geprofest 20 april of 20 mei 1694 te Leuven, priester gewijd 1697, overleed 1748. Hij was meerdere malen vicarius, en jubilaris in de Orde 476

Nicolai. Franciscus -, overleed 1625. Hij was predikant, biechtvader, verpleegde pestlijders en viel zelf als slachtoffer van die ziekte 65
Literatuur: Schoutens, Martyrologium 143, 200.

Nicolas. Joannes -, overleed 1668 aan de pest. Hij was predikant en biechtvader 193

Nivet. Paschalis -, overleed 1674 226

Noot. Jacobus vander -, overleed 1540. Hij was predikant, biechtvader en vice-gardiaan 10

Notair. Franciscus -, overleed 1716. Hij was predikant en biechtvader 359

Notair. Joannes Baptista -, geboren 1680 te Antwerpen, geprofest 15 of 27 juni 1700 te Leuven, priester gewijd 1705, overleed 1735. Hij was koster 427

Nulshondt. Henricus -, overleed 1729. Hij was predikant en biechtvader 407

Hij was pater van zusters, koster en geestelijk schrijver . . 328
Literatuur: BNB XVI 224, Maasgouw 37 (1915) 62. Dirks 346.

Orley. Hieronymus van -, geboren 1642 te Brussel, geprofest 19 augustus 1665, overleed 1715. Hij was een bekwaam schilder en jubilaris in de Orde 350
Literatuur: BNB XXVI 456. Schoutens, Martyrologium 189.

Orys. Franciscus -, overleed 1696. Hij was vicarius in Ledeberg 303

Otto van Sint Truyen, zie Sint Truyen.

Oublin, zie Oblin.

Oudenhagen, zie Oudenhaken.

Oudenhaken (Oudenhagen). Gulielmus -. overleed 1699. Hij verdedigde theses in 1692 te Mechelen 305
Literatuur: Heel, Theses 41.

Oudenhoven. Petrus van -, overleed 1661. Hij verdedigde in 1654 theses te Mechelen en was actueel lector in de theologie . . 163
Literatuur: Heel, Theses 35.

Ooultre, zie Oeters.

Overdaels (Overdaet). Joannes -. geboren 1627 te Edingen, geprofest 29 april 1651, priester gewijd 1652, overleed 1687. Hij verdedigde in 1658 theses te Brussel en was predikant en biechtvader 277
Literatuur: Heel, Theses 57.

Overdaet, zie Overdaels.

Paesschen. Gaspar van -, geboren 1642 te Antwerpen, geprofest 29 oktober 1662, priester gewijd 1667, overleed 1688. Hij verdedigde in 1669 theses te Antwerpen en had de leiding daarvan vanaf 1674 tot 1684 te Brussel, Leuven en Antwerpen. Hij was lector in de heilige Schrift en in de theologie, gardiaan, vicaris en schrijver 280
Literatuur: BGPMN III 145. CFN I 371. Coudenhove 304. Franciscana V 57. Heel, Theses 59. 79-81, 83, 115, Supplement 20,29. N.F. 4 (1921) 265. N.S. 1933 471-473. Sanderus 158. Schoutens, Martyrologium 75.

Pannemaeckers (Pennemaeckers). Petrus -, geboren 1686 te Brussel, geprofest 6 augustus 1708 te Lichtenberg, overleed 1733. Hij was schilder 421
Literatuur: Coudenhove 300. 301.

Pape. Arnoldus de -, geboren 1640 te Mechelen, geprofest 27 of 29 december te Leuven, priester gewijd 1664, overleed 1724. Hij

was predikant, biechtvader en jubilaris in de Orde en in 1672 missionaris op het fort Tervoren 384
Literatuur: BGPMN III 19.

Pardaens (Perdaens). Cornelius -, overleed 1648. Hij was een geleerd man met veel godsvrucht tot Sint Barbara, wier leven en wonderen hij beschreef. Voor zijn intrede in de Minderbroedersorde was hij vice-plebaan in Aalst en pastoor in Nieuwkercke. Hij verzorgde de pestlijders en viel zelf als slachtoffer van die ziekte 112
Literatuur: Coudenhove 42, 417. Sanderus 94.

Pauwels. Josephus -, geboren 1708 te Antwerpen, geprofest 30 juli 1726 te Leuven, priester gewijd 1731, overleed 1760. Hij was lector van de moraal te Megen, van de philosophie te Diest, van de theologie te Leuven, regelverklaarder te Leuven, pater van de Poenitenten te Leuven, archivarius van de provincie en schrijver. Hij verdedigde in 1747 theses te Mechelen en had er de leiding van te Mechelen en te Leuven 1746-1750 517
Literatuur: BGPMN V 277. VII 233, 248. CFN I 375. Gvr 1861 (87) 277. 271-274. Dirks 390-392. Franciscana IV 217. Heel, Theses 44, 66, 92-98. 140, Supplement 25, 27. Registrum 74, 233. Schoutens, Martyrologium 219.

Pauwens. Ferdinandus -, geboren 1655 te Brussel, geprofest 27 augustus 1684, overleed 1712. Hij was kok 343

Pauwens. Henricus -, geboren 1658 te Brussel, geprofest 27 oktober of 27 december 1678, priester gewijd 1683, overleed 1723. Hij verdedigde in 1683 theses te Mechelen en was verschillende malen gardiaan en ook vicarius 381
Literatuur: Heel, Theses 38.

Payez, Reinerus -, geboren 1642 te Bossut (Bossuyt) bij Leuven Hij studeerde aan de universiteit te Leuven filosofie, waar hij primus werd, en trad op het einde van 1660 in de Orde van de Minderbroeders. 27 december 1661 legde hij zijn geloften af, verdedigde in 1663 theses en werd in 1666 priester gewijd. Vervolgens was hij lector van de filosofie te Diest (1668) en te Thienen (1669). In 1672 werd hij lector van de theologie te Leuven. In 1678 werd hij gardiaan te Venlo en in 1681 secretaris van de Provinciaal. In 1684 werd hij definitor, in 1687 gardiaan te Brussel en in 1690 wederom definitor, vervolgens gardiaan te Leuven. In het begin van 1694 begaf hij zich naar Vitoria in Spanje om daar op het generaal kapittel zijn Provinciaal te vertegenwoordi-

gen. Op 27 juni van dat jaar werd hij commissaris van de Natio Germano-belgica. Op het kapittel van 1699 te Brussel werd hij tot Provinciaal gekozen en als zodanig was hij in 1700 op het generaal kapittel te Rome, waar hij definitor generaal gekozen werd. Hij was provinciaal van 1699-1702. Zijn laatste levensjaren bracht hij te Brussel door, altijd als een toonbeeld van kloosterlijke volmaaktheid. Hij stierf de dood van de heiligen op 16 april 1716. Van hem zijn een aantal geschriften gedrukt 355

Literatuur: Antiquitates I 30, 31. BNB XVI 781-782. BGPMN VII 253. Gvr 86 (1861) 276. Dirks 353-354. Haute 276b. Heel, Theses 78. 115. Sanderus 118. 120. 158, 165, 193. Schoutens, Martyrologium 67. CFN I 370-371, Franciscana X 42.

Peeters, Balthasar -, geboren 1642 te Leuven, geprofest 20 februari 1670, priester gewijd 1672, overleed 1710. Hij was vicarius te Lichtenberg, gardiaan te Brussel en te Maastricht (1680), definitor, visitator van de Thuringse en Saksische provincie, vurige bevorderaar van de verering van Sint Antonius van Padua en vredestichter 335

Literatuur: Antiquitates I 31. Coudenhove 54, 224 3x, 294. Heel, Slavanten 66. Maasgouw 1918 37. NF 1921 264. Sanderus 120. Schoutens, Martyrologium 36.

Peeters, Martinus -, geboren 1715 te Mechelen, geprofest 16 maart 1737 te Leuven, priester gewijd 1738 of 1740, overleed 1770. Hij verdedigde in 1741 theses te Leuven, was predikant te Antwerpen Sint Andries, pater van de Annuntiaten te Aalst, gardiaan te Hasselt 546

Literatuur: Heel, Theses Supplement 26. Registrum 272, 276.

Pennemaeckers, zie Pannemaeckers.

Perdaens, zie Pardaens.

Peremans, Adrianus -, geboren 1652 te Brussel, geprofest 13 december 1670 te Leuven, priester gewijd 1673 of 1675, overleed 1724. Hij was predikant, biechtvader en jubilaris in de Orde 383

Perwete, Joannes de -, overleed 1542. Hij was predikant, biechtvader en ziekenverzorger 22

Pescador, Rogerius -, geboren 1641 te Brussel, geprofest 19 augustus 1659, priester gewijd 1665, overleed 1707. Hij was meerdere malen pater van Zusters 329

Petri, Franciscus -, overleed 1547. Hij was predikant en biechtvader 28

Petri, Hermannus -, geboren 1629 te Gennep (Genappe, Genap-

pensis), geprofest 19 november 1651, priester gewijd 1654, overleed 1700. Hij was missionaris te Eindhoven, vicarius te Venlo, officieel predikant te Venlo, Roermond, Antwerpen en Brussel, jubilaris in de Orde, schrijver 309

Literatuur: BGPMN IV 223, V 275, 278.CFN I 371. Dirks 346. Franciscana VII 160. Nouwens. Schoutens, Antwerpen 338. Schoutens, Martyrologium 103, 233. Sanderus 120.
Literatuur: Heel, Theses 80, 81.

Pluyms. Melchior -, overleed aan de pest bij het verzorgen van de pestzieken 1651. Hij was rector chori, een veelbelovend predikant en biechtvader 123

Literatuur: Coudenhove 43, 218. Sanderus 94. Schoutens Martyrologium 39.

Ponderus. Joannes -, overleed 1633 87

Pontanus (Verbruggen? de Ponte? Dupont). Joannes -, geboren te Mechelen, overleed 1617 (elders 1616 of 1621). Hij was gardiaan te Brussel en Mechelen, provinciaal van 1591-1593, 55.

Literatuur: Antiquitates 26. BGPMN I 98. CFN I 364, 365, II 29. Coudenhove 5, 221, 256, 259, 260. Gdv 87 (1861) 75. Franciscana VII 87. NCL. Sanderus 72, 96, 187, 189, 190. Schoutens, Martyrologium 214.

Ponte, zie Pontanus.

Primo. Albertus -, overleed 1644. Hij werd in 1639 uit Maastricht verdreven naar Slavanten. 10 april 1640 ingeschreven te Lichtenberg in de broederschap van onze lieve Vrouw. Hij was predikant en biechtvader 100

Literatuur: Heel, Slavanten 22, 90. Maasgouw 37 (1915) 5.

Prince. Gulielmus -, overleed 1650. Hij was predikant en biechtvader 118

Proost (Provoost). Petrus -, overleed 1654. Hij was dikwijls gardiaan o.a. te Sint Truiden (1644) en Brussel, custos van de provincie en pater van de Annuntiaten te Antwerpen 131

Literatuur: Coudenhove 185, 222, 257. Puymbrouck, Sint Truiden 398. Sanderus 98, 188.

Provoost, zie Proost.

Putmans (Puttemans). Adrianus -, geboren 1658 te Mechelen, geprofest op 9 mei 1683, overleed 1717. Hij was kleermaker 362

Puts (Putz). Arnaldus -, geboren 1642 te Hasselt, geprofest 10 december 1663, priester gewijd 1667, overleed 1694. Hij was predikant, biechtvader en was werkzaam in Jerusalem 300

Puttemans, zie Putmans.

Puttens. Christianus -, overleed 1647. Hij was predikant en biechtvader 105

Putz, zie Puts.

Quanter. Bernardinus de -, geboren 1655 te Rester(?) of te Kessel, geprofest 12 of 16 februari 1681, overleed 1719. Hij was schoenmaker 366

Quercu a, zie Eycken van den.

Quercu. Franciscus - van Loven -, overleed 1542. Hij was predikant en biechtvader 20

Quilliu. Joannes -, overleed 1631. Hij was predikant en biechtvader 78

Quisthout (Duisthout). Adamus -, geboren 1640 te Vilvorde, geprofest 14 januari 1670, priester gewijd 1671, overleed 1701. Hij was predikant en biechtvader . . . : 310

Raepts, zie Raps.

Raet. Petrus de -, overleed 1666. Hij was predikant en biechtvader 175

Randour. Bonaventura -, overleed 1694. Hij was afkomstig uit het klooster te Bergen 294

Raps (Raepts). Jacobus -, geboren te Leuven, overleed 1655. Hij was novicenmeester te Mechelen, gardiaan te Antwerpen, Leuven, Brussel en Weert, definitor, schrijver. Hij had een bijzondere godsvrucht tot de Martelaren van Gorcum 142

Literatuur: BGPMN IV 223. CFN I 369. Coudenhove 31, 130, 222 2x. Gdv 87 (1861) 80-81. Dirks 205. Franciscana VI 98. Sanderus 98. Schoutens, Antwerpen 312. Schoutens, Martyrologium 51.

Raus. Joannes -, geboren 1634 te Breda, geprofest 29 december 1658, overleed 1691. Hij was gastenbroeder 288

Rees. Rudolphus -, overleed 1540. Hij was gastenbroeder 19

Regis (Leroy?). Joannes -, overleed 1624 62

Rekee. Bartholomaeus -, overleed 1540. Hij was familiaris 15

Remier (Lemier). Gulielmus -, overleed 1655. Hij was meerdere malen vicarius en pater van Zusters 141

Rethi (Rethius). Petrus -, overleed 1600. Hij was predikant en biechtvader en woonde al in 1568 te Brussel 43

Literatuur: Franciscana VII 87.

Rethius, zie Rethi.

Reijckmans (Rijckman). Dionysius -, geboren 1654 te Nieuport, geprofest 6 juni 1680, priester gewijd 1684, overleed 1714. Hij was predikant en biechtvader 348

Literatuur: NCW.

Reijnschoot, zie Reysschot.
Reijschoot, zie Reysschot.
Reyschot, zie Reysschot.
Reysschot (Reijnschoot, Reijschoot, Reyschot). Carolus -, geboren 1725 te Brussel, geprofest 28 maart 1746 te Leuven, priester gewijd 1749, overleed 1762. Hij was predikant en biechtvader 520
Ricquaert, zie Riquaert.
Riquaert (Ricquaert, Rijcquaert), Judocus -, geboren 1650 te Brussel, geprofest 14 juli 1669, priester gewijd 1674, overleed 1704. Hij verdedigde theses in 1673 te Brussel en had als lector in de theologie daarvan in 1684 en 1694 de leiding. Meerdere malen was hij gardiaan 316
Literatuur: Coudenhove 224. Heel, Theses 58, 61, 172. Sanderus 121.
Robino. Franciscus -, overleed 1647. Hij was predikant en biechtvader 106
Robbrock (Robroeck). Aegidius van -, geboren 1683 te Brussel, geprofest 23 januari 1703, priester gewijd 1707, overleed 1716. Hij verbleef te Brussel als gast 358
Robroeck, zie Robbrock.
Roche, zie Laroche.
Rode. Joannes de -, overleed 1547. Hij was predikant, biechtvader 29
Roesens. Joannes -, overleed 1670 208
Rolliers .Joannes -, overleed 1670 216
Roos. Petrus de -, geboren 1670 te Brussel, geprofest 3 september 1690 te Leuven, priester gewijd 1694, overleed 1724. Hij was dikwijls vicarius en 1711-1714 missionaris te Bergen op Zoom
Literatuur: Descriptio I 341. NS 1930, 206. 386
Rosse. Simon (Thomas) van -, geboren 1729 te Delft, geprofest 10 oktober 1747 te Leuven overleed als diaken 1753 493
Roij. Judocus -, overleed 1600. Hij was predikant en biechtvader 42
Rummereers, zie Rummerers.
Rummerees, zie Rummerers.
Rummerers (Rummereers, Rummerees). Petrus -, geboren 1666 te Antwerpen, geprofest 24 september 1686 te Boetendaal, priester gewijd 1690, overleed 1736. Hij verdedigde in 1689 theses te

Schoonevelt, zie Schenevelt.

Schroncx (Schronkx). Nicolaus -, overleed 1655. Hij was predikant, biechtvader, meerdere malen instructor en missionaris 137

Literatuur: Coudenhove 44, 218.

Schronkx, zie Schroncx.

Schueren. Bonaventura van der -, geboren 1638 te Meulebeke, geprofest 17 december 1658, priester gewijd 1662, overleed 1697. Hij was meerdere malen gardiaan o.a. te Venray 304

Literatuur: BGPMN II 166, VI 288.

Sebastianus van Antwerpen, zie Antwerpen.

Servais. Jacobus -, overleed 1759 513

Severdonck. Joannes van -, overleed 1610. Hij was predikant, biechtvader en vicarius 47

Simar. Nicolaus -, overleed 1694. Hij verbleef te Brussel als gast 298

Sint Truyen. Otto van -, overleed 1540. Hij was predikant en biechtvader 12

Smed, zie Smet.

Smet. Franciscus de -, geboren 1726 te Helle, geprofest 29 maart 1746 te Boetendaal, priester gewijd 1750 of 1751, overleed 1772. Hij verdedigde in 1750 theses te Leuven en presideerde daarbij in 1760, 1761, 1765 en 1766 te Brussel. Hij was lector in de filosofie te Turnhout, in de moraal te Brussel en in de theologie te Brussel, gardiaan te Boetendaal en pater van de Annuntiaten te Brussel 551

Literatuur: Heel, Theses 66, 67, 70, 71. Supplement 27.

Smet (Smed). Gulielmus de -, overleed 1761. Hij was in 1759 toegelaten tot het jubileum 519

Smeulders, zie Smulders.

Smits. Georgius -, overleed 1676 231

Smits. Henricus -, geboren 1653 te Eindhoven, geprofest 20 maart 1676, overleed 1706. Hij was tuinman 327

Smits. Jacobus -, geboren 1618 te Antwerpen, geprofest 18 of 28 december 1639, priester gewijd 1642, overleed 1683. Hij was meerdere malen gardiaan en pater van de Annuntiaten .. 261

Smits. Nicolaus -, overleed 1653. Hij was predikant, biechtvader en commissaris bij het Brussels hof 130

Smoldere, zie Smolderen.

Vorsselmans, zie Vorselmans.
Vosselmans, zie Vorselmans.
Vossum. Henricus -, overleed 1614. Hij was portier 53
Vranckx (Vranx). Nicolaus -, geboren 1680 te Leuven, geprofest 20 augustus 1698, priester gewijd 1703, overleed 1713. Hij was predikant, biechtvader en organist 347
geboren 1627 te Diest, geprofest 11
Hij was brouwer en vertrok na 1662
g Land 236

l 1644 99
Judocus -, geboren 1662 te Brussel,
82 te Leuven, priester gewijd 1686,
erdere malen gardiaan 373
1628 te Brussel, geprofest 26 novem-
51, overleed 1682. Hij was lector in
russel, visitator, custos. Hij gaf een
incie. In het archief van Brussel werd
s utriusque Provinciae Coloniensis et
. de Vriese" 256
tin de l'institut historique Belge de Rome 9
. CFN I 341-343, 346. Coudenhove 53, 85,
120, 158. Schoutens, Martyrologium 129.

-, geboren 1711 te Antwerpen, ge-
Mechelen, overleed 1762. Hij was
. . . . 523
gh.
, *Wayenberg). Franciscus van* -, ge-
geprofest 8 mei 1698 te Boetendaal,
704, overleed 1756. Hij werd in 1746
. . . . 500
1645 te Brussel, geprofest 17 oktober
1666, priester gewijd 1670, overleed 1704. Hij was predikant en biechtvader 315
Walravens. Aegidius -, geboren 1680 te Halle, geprofest 6 mei 1703 te Halle, overleed 1731. Hij was schoenmaker en verbleef

E R R A T U M

Op de kaart „De Kloosters van de *Germania Inferior* in 1782-1797 (*Brabantina en Mosana*)" blz. 16-17, staat Venray onderstreept. Deze onderstreping dient te vervallen. Megen staat als niet onderstreept aangegeven. Dient wel onderstreept te zijn.

Weijes (Weijers). Joannes Baptista -, geboren 1651 of 1652 te Antwerpen, geprofest 22 of 25 februari 1674 te Erkelenz, priester gewijd 1675 of 1676, overleed 1708. Hij woonde in 1684 te Venray 334
Literatuur: BGPMN II 64.

ERRATUM

Op de kaart „De Kloosters van de *Germania Inferior* in 1782-1797 (*Brabantina en Mosana*)" blz. 16-17, staat Venray onderstreept. Deze onderstreping dient te vervallen. Megen staat als niet onderstreept aangegeven. Dient wel onderstreept te zijn.

erleed 1651. Hij was predikant en
.... 126

llemans). Marcellus -, geboren 1667
ber 1686 te Leuven, priester gewijd
rdedigde in 1683 theses te Antwer-
, lector, definitor, secretaris, gardiaan
isitator en werd in 1732 toegelaten
.... 456
261. De Gvr 83 (1859) 292. Descriptio I
as 121.

ren te Brussel -, overleed 1637. Hij
.... 92
. CFN I 170, XIV? 294. Coudenhove 29.
outens, Martyrologium 95.

geboren 1661 te Brussel, geprofest
erg, overleed 1722. Hij was schrijn-
.... 380

s). Franciscus -, geboren 1662 te
i 1683, overleed 1703. Hij was kok
st 314

). Judocus -, overleed 1730. Hij was
vicarius 411
57.

Wouwermans. Simon -, geboren 1641 te Brussel, geprofest 10 oktober 1660, priester gewijd 1665, overleed 1681. Hij was gardiaan te Sint Truiden en verbleef als gast te Brussel 248
Literatuur: Coudenhove 186. Puymbrouck, Sint Truiden 398.

Wijnigem (Wijninghen). Franciscus -, geboren te Amsterdam, overleed 1669 in geur van heiligheid. Hij was predikant, biecht-

ONZE LIEVE VROUW VAN OMMEL
EN
HET KLOOSTER MARIASCHOOT

BRONNENPUBLICATIE

DOOR P. DOM. DE JONG O.C.R.

NOOT VAN DE REDAKTIE

Hiermee besluiten we de belangrijke artikelenreeks over dit beroemde heiligdom en het klooster van Tertiarissen „Mariaschoot". Binnenkort verschijnt deze serie in boekvorm, uitgebreid met een register en verlucht met nog vele andere foto's en kaartjes. Daarin zal men ook alle documenten in extenso afgedrukt vinden, ook die, waarvan vanaf no. 44 (blz. 52) slechts de korte inhoudsopgave weergegeven is. De nummering is behouden, zodat de documenten in het boek gemakkelijk teruggevonden kunnen worden. Bestelling van het boek dient uitsluitend te geschieden bij de schrijver. (Achelse Kluis).

IV

DOCUMENTEN (Slot)

43. 1706 november 2.
Akte, waarbij de Raad van State te 's-Gravenhage aan de rentmeester Des Tombes gelast het „uitgestorven" klooster van Ommel aan te slaan en publiek te verkopen.

Dinsdagh den 2 November 1706.

Presente heeren:
Meerens President
van Deedem
van Weede
Schuirmans
Camminga
Thes. Gen. Hop

Is gehoord rapport van den heer thesaurier generael Hop, hebbende ingevolge van Haar Edele Mogenden Resolutie van den 30 der voorleeden maand geexamineerd de missive van den rentmeester Martinus des Tombes, geschreeven te s'Bosch den 18 daar bevorens, waarbij denselve bekend maakt dat hij, na genoomene informatie,

ondervonden heeft, dat nu ontrent de twee maanden geleeden is overleeden de laaste der nonnen die in den jaare 1648 in het convent van Ommelen sijn geweest, en dat midsdiens het voors. convent ten reguarde van de religieusen, die voor den jaare 1648 in hetselve convent sijn geweest, is uitgestorven, waarop gedelibereerd zijnde is goedgevonden en verstaan te ordonneeren aan den gem. rentmeester des Tombes dat hij het voors. convent van Ommelen met de ap- en dependentie van dien publiquelijk verkoope.

HW., dl IV, p. 1585.

44. 1706 november 17.
Akte, waarbij de Raad van State te 's-Gravenhage de rentmeester Des Tombes gelast alle lichamelijke en onlichamelijke, onroerende en roerende zaken van het voormalige klooster van Ommel mede aan te slaan, enz.

45. 1706 nà november 17.
Cedule betreffende de verkoop van het klooster te Ommel door de rentmeester Martinus Des Tombes.

Onder conditie en voorwaerden hiernaer beschreven sal de heer Martinus des Tombe, rentmeester van de geestelijke goederen van het eerste en tweede gedeelte van Peelant, capittel van St. Oedenrode, conventen van Hoijdonck, Bijnderen en Clarisse tot S.Bosch ingevolge van Haer Ed. Mo. Resolutie in dato den 2 November 1706 publiecq ende voor alle man aen de meestbiedende vercopen het clooster genaemt Ommelen, gelegen tot Asten ter plaetse Ommelen, soo alst selve van outs aen de geestelijckheijt heeft gecompeteert ende hiernaeder breeder staet gespecificeert:
Het voors. clooster sal worden vercoght in munte van Caroli guldens tot XX st het stuck den gulden gerekent, en sal het den cooper vrij staen de beloofde cooppenningen binnen sjaers naer de veste te betaelen, ofte wel daerop laeten staen mits betaelende de vier ten hondert voor intresse, ende ingevalle den voors. cooper de capitalen bij portie wilde lossen, sal tselve niet minder als duijsent gulden teffens moeten doen.

Den coper sal ter saecke van sijnen coop bevrijdt sijn van het betaelen van den 40en penningh aen t lant voor dese reijs. De coper sal moeten betaelen de gront en gewinchijnsen met regt daeruijt gaende en verdere renten en pagten die op de voors. goederen hier naer sullen werden begroot en uijtgesteken.
Ende off het gebeurde dat naer gedaene vercopinge iemant eenige pachten, renten off chijnsen, opgemelte te vercopene panden quaeme te pretenderen ende teregte daeruijtgaende die opgemelte panden niet en soude wesen gegroot, sal soodaenigen cooper sigh aen den here vercoper connen adresseren die soodaenige lasten den coper sullen afdoen geheelijck en naer coopers reght.
De voors. vercopinge sal geschieden vrij van alle verpondinge en andere lasten, die ten vollen verschenen sijn, dogh de lopende sullen comen tot lasten van den cooper.
Den coper sal sijnen coop mogen aenvaerden aenstonts naert uijtgaen des hooghsels.
De opdraght sal geschieden aenstonts soo als mogelijck is te doen, dogh tot lasten van den cooper gelijck mede tot costen van den cooper sal staen het uijtmaecken deser conditie.
De coper sal oock genieten en tot sijnen voordeel hebben alle tgene nagel, muer, en aertvast is.
Het voors. clooster sal mede worden vercoght met soodaenige voordelige servituijten, vrijdommen, geregtigheden, etc. die deselve van outs hebben gehadt en genoten, schoon deselve van anderen buijten reght in besit waren genomen.
Den coop sal worden ingeset en sal den hoogsten insetter hebben het voormijnen, ende off het gebeurde dat twee, drie ofte meer tegelijck mijnden, en malcanderen niet en verstonden, sal men den coop weder op nieuws mogen afhangen, ofte laeten aen den eersten, tweeden, off derden mijnder sonder tegenseggen van iemanden. Ende off het gebeurde dat t voors. clooster niet genoegh en mogte gelden, sal men tselve sonder becroon van iemanden mogen ophoude.
Iemant t clooster gemijnt hebbende sal gehouden sijn aenstonts te moeten hogen en slaen met segs woorden, doende ideren slagh twee gulden, d eene helfft tot verhoginge van den coop, d ander helft voor dengenen die den coop ontslaegen hebben.

Ende off het gebeurde dat iemant den coop ontslaegen sijnde ende aenstonts naedat den selven sal wesen geapprobeert sijne slaegen door den ontslaeger niet en wierde voldaen, dat dan dengeene, die den coop ontslaegen is, denselven coop sal mogen aenvaerden, ofte anders hem bekeeren aen de heren vercopers die hem daerinne sullen behulpige wesen.

De copers sullen oock gehouden sijn voor henne coop te stellen twee goede en suffesante borgen tot contentement van de heeren vercoper, die haer sullen moeten verbinden als schuldenaer principael, ende een voor al onder verbant van hunne personen ende goederen present ende toecomende de submitterende treght van parate executie.

Ende bij gebreck van soodanige te stellen sal den heere vercoper denselven coop weder opnieuws mogen afhangen tot lasten van soodaenige gebreeckige coper gelt het meer hetselve sal sijn tot profijte van t lant, gelt t minder tselve tsal men bijdrage van parate executie verhaelen op den gebrekigen coper.

Voor welke voors. conditie en naergenoemde coop ten guarant van dien naer Ed. Mo. Heere Raeden van Staeten verbinden alle domeijne goederen en incomste van de Generalitijt deser Verenigde Nederlanden, waer ende op wat plaetse die soude moge gelegen sijn present en toecomende.

Mede voort geconditioneert dat den coper, of derselver erfgenaemen, in het voorschreve clooster off enigh deel van t selve noijt en sulle mogen toelaeten, dat daerinne enige roomse godtsdienst en wort gedaen op verbeurte van het gecogte pant en erve.

Tot lijcoop, schrijfgelt en verderen onraet deser vercopinge sal staen eenen halven stuijver van den gulden, die den coper boven sijne beloofde cooppenningen sal moeten betaelen bij t uijtgaen van het hoogsel.

Onder de voors. conditie soo wert alhier ten beurde gestelt het voors. clooster van Ommelen, behalvens de kerke, die van het clooster is geseparееrt, waerin de gereformeerde godsdienst wert geoefent, bestaende tselve clooster in huijsinge, schuer, schop, paard en koeijstallingen met ontrent veertigh lopense teulant en drie en veertigh lopense groeslant, waeronder is begrepen den hof, bleijckvelt ende ledige plaetsen binnen het clooster, in dier

voege groote en maniere, soo als het gebruijckt is geweest bij de conventualen van het voorschreven clooster, en in den jare 1648 aen Haer Ho. Mogende is overgebraght.
De cooper sal uijt het voors. clooster jaerlijck moeten blijven vergelden aen het gemene lant ten comptoire van de heere rentmeester des Tombes een mudde rogge reductie aen den Heiligen Geestaltaer tot Asten (in margine: fol. 85 ij gede).
Item alnogh ten voors. comptoire drie vaten rogge betaelt wordende met vijftien stuivers aen St Agathaaltaer tot Asten (in margine: fol. 70, ij gede).
Item vier vaten rogge reductie betaelt werdende met eene gulden aent convent van Bijnderen (in margine: fol. 5).
Item aen den rentmeester van domeijnen voort besit van t clooster twee gulden en verdere gront en gewinchijnsen, indiender eenige met reght bevonden mogte worden daeruijtte gaen.

Inv. nr 13 - afschrift.

46. 1707 februari 25.
Akte, waarbij de Raad van State te 's-Gravenhage de rentmeester Martinus Des Tombes machtigt om het verkochte klooster van Ommel te transporteren aan A. C. barones van Boecop, douairière van Everard, baron van Doerne en vrouwe van Asten.

Vrijdagh den 25 Februarij 1707.

Presente heeren:
van Geldermalsen President
van Jaarsvelt
van den Bergh
Meerens
van Weede
Thes. Gen. Hop

Ontfangen de missive van den rentmeester Martinus des Tombes, sonder byvoeging van dag of plaatse, houdende in substantie dat hij volgens Haar Edele Mogende Resolutie van den 2 November laasleeden naer voorgaande publicatie en affixie van biljetten, alomme daar hetselve gebruijkelijk is, te koop gesteld heeft het klooster genaamd Ommelen tot Asten, ter plaatse Ommelen, soo als hetselve van ouds aan de geestelijckheid heeft gecompeteert, dat vervolgens daarvan koopster is gebleeven Constantie de Boekoop, weduwe van wijlen

den heere van Asten, op wie het hoogsel behoorlijk is uitgegaan, beloopende de kooppenningen en slaagen ten behoeve van het gemeene land een som van drij duisend seven honderd gulden, booven de begroote lasten, breeder vermeld in de conditien van de verkoopinge nevens de missive gaande, waarop gedelibereerd zijnde is goedgevonden en verstaan te autoriseeren den generaal rentmeester tot het doen van de opdragt, sulx als gebruijkelijck is en tot het ontfangen der kooppenningen, zullende extract deses gegeven worden aan de heeren van de Generaliteits Reekenkaamer om te strecken tot derselver narigting.

HW., dl IV, p. 1585.

47. 1707 maart 9.

Akte, waarbij barones van Boecop, douairière van Everard baron van Doerne, vrijvrouwe van Asten en Ommel, aan mr. H. Verbeeck te Aarle opdracht geeft om, namens haar, van de rentmeester Des Tombes de overdracht te ontvangen van het door haar gekochte klooster van Ommel.

48. 1707 maart 12.

Akte van opdracht, gepasseerd voor de schepenen in 's-Hertogenbosch, door Martinus Des Tombes, rentmeester van de geestelijke goederen van het eerste en tweede gedeelte van het kwartier van Peeland, aan mr. Hendrick Verbeeck, wonend te Aarle, ten behoeve van A. C. barones de Doerne, douairière en vrijvrouwe van Asten en Ommel, van het klooster van Ommel, bestaande uit een huis, schuur, paarden- en koestallen met 40 lopense teulland en 43 lopense groesland, waaronder begrepen de hof, bleekveld en ledige, plaatsen, op voorwaarde, dat de voornoemde vrouwe of haar erfgenamen nimmer zullen gedogen, dat in het klooster of in een gedeelte daarvan enige openbare roomse godsdienstoefeningen uitgeoefend worden.

Akte van betalingsbelofte, gepasseerd voor de schepenen van 's-Hertogenbosch, door mr. Hendrick Verbeeck, ad-

vocaat residerende te Aarle, als gemachtigde van de vrouwe van Asten, aan de rentmeester Des Tombes, ten behoeve van het Gemene Land, van een som van 1000 carolus guldens tegen een interest van 4 %.

49. 1713 april 28.
Akte, waarbij schepenen en regenten van Asten verklaren, dat er sinds enkele jaren te Ommel geen openbare godsdienstoefeningen en processies meer gehouden zijn en dat de enige dorpsklok bij bepaalde gelegenheden regelmatig geluid wordt.

Wij, schepenen en regenten der grondt heerlijckheijt Asten en Ommelen, in den Quartiere van Peelant, Meijerije van s'Hertogenbossche, doen conde dat wij in ervaringe sijn gecomen, dat vanwegen t'eerwaarde classis van Peel en Kempenlant aen Haar Hoogh Mogende de Heeren Staten Generael der Vereenigde Nederlanden onder andere geclaegt soude sijn over t'luijden der clocke tot Ommel, als andersints, dat Hare Hoogh Mogende op die clagten, daerover aen den weled. en seer gestrengen heere Diederick Vleugels, advocaet fiscael, hebben gelieven te gelasten sigh op de claghten te informeren, en omme daervan de opregte waerheijt bekent te maecken, soo verclaren wij, schepenen en regenten, op eede int aanvangen onses ampts gedaen, dat voor tot Ommel een clooster is gebout, dat oock op seeckere dagen int jaer ommegangen sijn geschiet, maer niet in eenige jaren herwaerts, vermits t voorn. clooster door d heer Martinus des Tombes als geestelijcken rentmeester op ordre van de Edel Mogende Heeren Raden van Staete in den jare 1707 publicquelijck en voor alleman binnen de stadt van s'Hertogenbosch is vercogt geworden, dat sedert die tijt tot desen hedigen dage in t gemelte clooster, off in eenige huijsingen daer off daer ontrent, egenen publiequen godtsdienst, veel minder eenige ommegangen off soo genaemde superstitie, gepleegt off geschiet sijn geworden, off sonder steuningh, soo er al iets quam te geschieden, niet gepleegt soude connen werden ter oorsaecke dat de drost van Asten hem meenighmael tot Omel vertoont, ende voornamentlijck op de soo genaemde ordinaire feestdagen ,ende daervan ondersoeck comt

te nemen verclarende verders dat int selve huijs off soogenaemde clooster wel dogters, hebbende knegts, meijden, peerden ende beesten, etc., woonagtigh sijn, die in de s'lants en gemeentens lasten ten respecte van hare huijshoudinge en bouwerije jaerlijcx moeten contribueren ontrent de vijffhondert guldens. En wat aengaet t'luijden der clocke verclaren wij dat tot Ommel geen andere clock off clocken sijn bekent als eenen clock, die in den toorn, staende op de kercke van Ommel, sijnde de combinatie van Asten, is hangende, dat deselve clock noijt anders en wert geluijt als op die dagen als wanneer den eerw. heere predicant van Asten tot Omel als desselfs combinatie kerck, staende beneffens t'voorschreven vercogte clooster, comt prediken en tot t luijden der clocke ordre comt te geven, dat oock deselve clock op ordre van haer hoogedele welgeboren de vrouw van Asten en Ommelen, drossaert, schepenen en regenten mede een poos wert getrocken alle dagen des middaegs om twaelff uren, gelijck oock tot Asten en veele plaetsen in de Meijerije van s'Bos comt te geschieden, tot advertentie van de ingesetenen die int velt werckende sijn tot bewijs dat twaelff uren is geslagen, ende welcke clock mede des savonts van den 1 November tot Paessen om halff negen uren een poos, gelijck tot Asten om halff tien uren oock geschiet, wert getrocken, dienende alleenigh om de luijden, die de wagt hebben om tegens de vagabonden te waecken, gewaerschouwt werden haer te vervaerdigen, t'welck alhier van alle oude tijden alsoo geuseert is geweest, sijnde tgeen voors. de suijvere waerheijt, die wij in alle opregtigheijt comen te openbaren, ende wel verseeckert sijnde dat nogh den eerw. heere predicant van Asten off anders, tot Asten en Ommelen woonende, ter contrarie niet sullen connen proberen. Op heden binnen de gront heerlijckheijt Asten en Ommelen desen agtentwintigsten April 17 C ende dertien.

Hendr. Tho Poell presijdent
Philips van Heusden schepen
Jan Hicspoors schepen
Joost van Huchten schepen
Joost Roefs schepen

HW., dl IV, p. 1587.

50. 1714 december 24.
Brief van vicaris P. Govarts aan moeder Anna van Aelst betreffende het overlijden van rector Kennis en de te nemen maatregelen in verband met de verkiezing van een nieuwe biechtvader.

51. 1715 april 20.
Brief van vicaris P. Govarts en moeder Anna van Aelst aan A. C. de Boecop barones de Doerne, vrijvrouwe van Asten, enz., en aan A. W. barones en vrouwe de Goor, kanunnikes van Bilsen, betreffende de keuze van Andreas de Laure, landdeken van het district van Helmond, tot biechtvader van het convent van Ommel.

52. 1715 april 22.
Brief van vicaris P. Govarts aan de vrouwe van Asten betreffende de aanstelling van A. de Laure tot rector van Ommel.

53. 1715 september 1.
Brief van de vicaris P. Govarts aan de zusters van Ommel om de landdeken A. de Laure als hun rector te beschouwen, dat de eerwaarde heer A. Bossaerts bij niet aanvaarding door A. de Laure in diens plaats zal komen, dat de pastoors van Asten, van Lierop en Deurne als buitengewone biechtvaders zijn aangesteld en dat aan de vrouwe van Asten niet het minste recht van patronaatschap of van voordracht toekomt.

54. 1715 september 13.
Brief van de pastoor-deken A. de Laure waarin hij zijn redenen uiteenzet om de aangeboden functie te Ommel niet te aanvaarden.

55. 1715 september 14.
Brief van de kloosterlingen van Ommel aan de vrouwe

van Asten en haar dochter om - met goedkeuring van de geestelijke overheid - een pater te zenden.

Wij ondergescr. vuijt liefde van onse eendrachtigheijt onder onse gesusters te behouden in deese periculeuse gereformeerde landen ende tijden, daer wij alle ogenblicken niet en hebben te verwachten als uijtgejaeght te woorden, ten waere haere genaedens de hoogh edele wolgeborn grondtvrouwe van Asten ende Ommel, Rauwenbourgh, etc., ende dessens vrouwe dochter mevrouwe de Doerne, vrijbaronesse tot Ghoor, chanoinesse des hoogadelijcken ende weltlichen stifts tot Munsterbilsen, etc., ons hier teegens alle ende iegelijcke met haer groot gesagh ende credijtt bewaerde, seggen dat wij niet anders en hebben vermeijnt ofte geweeten als dat het de wille was van haere obgedachte genaeden, dat den heere de Laure soude onsen pater weesen, ende daerom ons geerne naer haeren wille (gelijck wij oock schuldigh sijn), hebben trachten te conformeeren sonder dat oijts eenige behoijrlijcke electie in forma door den hoogwaardigen heere vicaris Govarts is gehouden. Ende nu in kennisse gekoomen sijnde, dat haere genaedens consent niet en is, als oock dat den eerw. heer de Laure niet en gedenckt onsen pater te weesen, ende wij nu soo lange maenden sonder pater sitten, waerdoor eene ongemeijne oneenigheijt ontstaen is ende quaet gevolgh ongetwijffelt staet te volgens, soo ist dat wij seer gedienstelijck bidden, ten eijnde de genaedige dames obgemelt ons sonder tijtverlies gelieven te voorsien met eenen pater, door de geestelijkcke overigheijt t'approbeeren, opdat alle oneenigheeden tussen ons mogen woorden gestilt ende onse geheele verwoestinge voor gekoomen. Gedaen tot Ommel den 14den September 1715.

Suster Anna van Aelst moeder
Suster Jenneken van Moorsel geweesene moeder en procurateesse en jubilaria
Suster Elsken Canters jubilaria
Suster Maria Crols canters
Suster Catharina van Lest
Dit is het merk + van suster Dorothei Peeters
Suster Anna Verdonck

Dit is het eijgen handt + merck van suster Lucia Jacobs
Suster Hendr . . . .
Suster Maria Kennis
Suster Teresia van den Boomen discretin

HW., dl V, p. 1706-1707.

56. 1715 oktober 1.
Akte, waarbij Isfridus van den Broeck, kanunnik van Postel, verklaart af te zien van het rectoraat te Ommel, tenzij, dat de vrouwe van Asten een pater van Postel zou verlangen.

57. 1715 oktober 5.
Akte, waarbij notaris J. Waegemans namens de vrouwe van Asten de door de vicaris P. Govarts aangestelde rector Anselmus Bossaerts aanzegt het klooster van Ommel binnen 3 dagen te verlaten.

58. 1716 maart 25.
Akte, waarbij de abt en de conventualen van Postel verklaren de vrouwen van Asten schadeloosstelling te zullen geven voor de door haar gemaakte kosten, als zij van haar kant poogt te bewerkstelligen, dat de abdij van Postel in het rustige bezit van de pastorieën van Asten en Someren komt, waarvoor zij tevens aan haar het collatierecht van Ommel overlaten.

59. 1718 november 20.
Akte, waarbij A. F. de Lauwere, protonotarius apostolicus te Eindhoven, een authentiek afschrift van de wederoverdracht van het klooster van Ommel afgeeft.

N.B. De vrouwe van Asten had het klooster in 1707 pro forma gekocht; in 1718 wordt het door de conventualen van Ommel teruggekocht.

60. 1729 november 17.
Akte van opdracht, gepasseerd voor de leenmannen van de leenzaal van Horn, door Theodorus Cloudt als ge-

machtigde van de erfgenamen van wijlen de officiaal Charles, aan moeder Maria Coppens namens het convent, van de leengoederen, gelegen onder den Kreppel te Heijthuijzen.

61. 1731 augustus 6.
Akte van verkoop, gepasseerd voor notaris J. Frantzen te Bortscheid, door Pieter de Cort, drossaard van de heerlijkheid Asten namens J. C. baron Bertolff de Belven, aan Lambertus Kemps te Sint Oedenrode van het klooster van Ommel.

62. 1731 augustus 21.
Akte van betalingsbelofte, gepasseerd voor notaris J. Frantzen te Bortscheid, door J. C. baron Bertolff de Belven, heer van Asten, enz., aan Lambert Kemps, wonend te Sint Oedenrode, van een som van 1300 gls. terzake van een met 1300 gls. afgeloste rente van 65 gls.

63. 1731 augustus 27.
Akte, waarbij de kloosterlingen van Ommel zich verplichten om Lambertus Kemps te Sint Oedenrode schadeloos te stellen voor het transport van het verkochte klooster en voor de schuldvordering van 1300 gls.

Alsoo den hooghedelen welgeboren heere Johan Christoforus baron Bertolff de Belven, heere van Balen, Asten, etc., bij procuratie ten ernstigen versoecke van ons gewesene conventualen van Omel onder Asten aen heer Lambertus Kems, woonende tot St. Oda Rode, heeft getransporteert ende erffelijck overgegeven het verkoghte clooster van Omel onder Asten met sijne ap- en dependentien van dien, breeder blijkende bij denselven transporte, wesende van den dato des 6 Augustij 1731, en oock bekent aen den selven schuldigh te sijn een capitael van een duijsent drij hondert guldens op den 21 Augustij 1731, voor schepenen van Asten vernieuwt en gerealiseert en aengesien denselven heer Lambertus Kemps bij renversale in dato den 26 Augustij 1731 heeft bekent

t'selve ter goeder trouwe om redenen te sijn geschiet en daerbij gelooft t'selve verkoghte clooster met sijn ap- en dependentien van dien mitsgaders de een duijsent drijhondert guldens, ten allen tijden des versoght sijnde, weder te sullen transporteren en erffelijck overgeven aen diegene, die wij, gewesene conventualen van Omel onder Asten, sullen believen en om den heere Lambertus Kemps, ter saecke voorss. cost en schadeloos te houden soo belooven wij te samen en ider int bijsonder, als gewesene conventualen van Omel, wegens de acceptatie vant voorschreven transpoort en de weder overgifte van dien soo vant voorschreven verkoghte clooster als de voorschreven obligasie altijt cost en schadeloos te sullen houden en doen houden, mitsgaders de renten, paghten en cijnsen soodanigh te sullen betalen of laten betalen dat den voorschreven heer Lambertus Kemps, nogh sijne oiren en naercomelingen, daerover noijt bemoeijt nogh aengesproken sal worden, en verders sijne edele terselver sake als uijt vrientschap sijnde geschiet cost en schadeloos tegens allen en een ider te sullen indemneren heffen en ontlasten op verbant van onse personen en goederen hebbende en verkrijgende. t'Oirconde geteijkent op heden den 27 Augustij 1731.

Suster Maria Coppens moeder
Suster Maria Kennis ondermoeder
Suster Anna Verdonck procuraters
Suster Francisca van de Cruijs discretin
Suster Elsken Kanters stelt dit merck †
Suster Cathalijn Rooefs
Suster Anna van den Marselaer
Suster Lucia Jacobs stelt dit merck †
Suster Teresia vanden Boomen
Suster Agnes Jansen stelt dit merck †
Suster Dorethea stelt dit merck †
Suster Catharina van Hoolt
Suster Apolonia van de Loverbos
Suster Oda van Son
Suster Barbara Muelendijcx stelt dit merck †
Suster Clara Sijnen
Suster Constansia Smolders

Suster Anna Verhoeijsen
Suster Antonet Scheij
Suster Elisabet van Bussel
Suster Ludwina Middelkoop stelt dit merck †
Suster Geretruij Fransens stelt dit merck †
Suster Dingna Goosens stelt dit merk †
Suster Maria Verberne
Suster Catharina Borleth
Suster Maria Darismans
Suster Maria Sluers

Op een aangehecht papier staat volgende tekst van H. Ouwerling:

„6 Augustus 1731 is op ernstig verzoek der conventualen per procuratie door Johan Christoff baron van Balen, Asten, etc., het klooster verkocht aan Lambertus Kemps te St. Oedenrode.
21 Augustus 1731 voor schepenen van Asten dien verkoop vernieuwd.
26 Augustus 1731 bekent Kemps dien koop om redenen is geschied ter goeder trouw voor 1300 f.
Op dien datum belooft hij het aan de conventualen te zullen transporteren.
Zij beloven hem schadeloos te zullen stellen voor 1300 renten en accijnzen.
Acte 27 Augustus 1731.
Onderteekend door moeder overste Marie Coppens en 26 andere zusters".

Inv. nr 17 - ondert. oorspr.

64. 1731 november 2.
Akte, waarbij de Staten Generaal der Verenigde Nederlanden de hoogschout van stad en meierij gelasten om het klooster van Ommel te sluiten.

Vrijdag den 2 november 1731.

Presente heeren:
d'Heeren van Schabeek Praes.
v. Slingeland
Jongemaets
Vriezen
Th. Gen. v. der Heim

Nog aen te schrijven aen den hoogschout van de Stad en Meijerije van s'Bosch dat Haer Edele Mogende geinformeert zijn, dat onaengezien het zogenaamde convent of nonnen klooster te Ommelen al over lang is uitgestorven en de goederen daarvan aengeslagen in-

gevolge van Haer Edele Mogende Resolutie van den 2 november 1706, als mede het huis publicq verkogt egter in hetselve huis weder een convent of klooster van nonnen directelijk strijdig met de placcaeten en ordres van den lande en voorgemelte Resolutie, dat de gemelte hoogschout aen de tegenwoordig daerin zijnde nonnen, of andere religieusen, zal doen aenseggen dat zij zig binnen den tijd van 3 maenden uit hetselve huis sullen hebben te begeven, en haer voortaen reguleeren na de voors. placcaeten en ordres van den lande, dat de voors. tijt verlopen zijnde, hij deselve nonnen, of andere religieusen, daeruit sal doen removeeren ingevalle onvermoedelijk daerinne nog eenige souden mogen worden gevonden, en Haer Edele Mogende berigten wat hij uit kragte deser zal hebben gedaen, dat hij voorts aen den eijgenaer van het huis of gewesen klooster zal doen aenseggen dat hij sig voortaen zal hebben te wagten van het voors. huis of geweese klooster aen of ten behoeve van eenige nonnen of andere religieusen weder te verhuuren ofte laten gebruiken, op paene van arbitraire correctie en verbeurt verklaeringe van hetselve huis, dat voorts gelijke aenschrijvinge gedaen sal worden aen den drossaerd van Eijndhoven, Lormier, wegens het zogenaemde klooster Soeterbeek bij Eijndhoven, hetwelke ingevolge van Haer Edele Mogende Resolutie van den 21 April 1706 is aengeslagen en verkogt, en waerin van gelijke tzedert dien tijd weder een convent van nonnen of religieusen werd gehouden.

HW., dl VI, p. 2172 - afschrift.

65. 1731 november 7.

Akte, waarbij de schepenen van Asten verklaren hoe de drossaard, de vorster en twee schepenen van Asten, in het klooster van Ommel zijn gekomen en daar drie aanwezige zusters uit verdreven hebben.

Wij, Jan verbernen en Antonij Muijen, schepenen der heerlijckhijdt Asten, Quartiere van Peelant, Majoreije van 's Bosch, doen conde, certificerende en verclaerende bij desen voor de opregte waerhijdt, dat wij ten versoecke van den heer Piter de Cort, drossard van Asten, geassisteert met den vorster, denselven drossard

en vorster sijn gevolght tot aen t'vercoghte clooster van Ommel, dat den drossaard daer binnen gecomen sijnde aen een bagijn, genaemt Francis Jacobs, naar de soogenaamde moeder of Maria Coppens vraaghde, die daerop antwoorde: „die is met de nonnen vertrocken naer een refugie", dat den drossard daar wedert op antworde waarom sij soo stout was dan nogh hier te derven blijven, dat sij daarop antwoorde dat sij en nogh twee bagijnen daar waaren om haar goederen (die sij soo seffens niet conden verbrengen) te bewaaren en dat sij oock ten eersten zouden vertrecken, dat den drossard daarop antworde met dit seggen van vertrocken te sijn geen genoegen te nemen, heeft ons versoght hem te volgen, en heeft hetselve geweesene clooster boven en beneden tot de cellen ofte de slaapplaatsen toe alles gevisiteert, en bevonden datter te samen drij bagijnen in waaren, die den drossard heeft aangeseght: „gaat aanstonts hieruijt of ick sal U hieruijt leiden", voegende daarbij: „en compt hier noijt weer in en waarschouwt de andere dat sij hiervandaan blijven, want ick sal noijt geen bagijnen hierin dulden, of gij moet mij toonen Haar Edele Mogende permissie", dat die drij bagijnen daerop uijt hetselve vercoghte clooster zijn vertrocken ende de straat opgegaan, seggende hij drossard tegens Francis den knecht, hebbende de sleutels in de handt: „dewijl gij de sleutels hebt, soo sulde geen bagijnen hierin laaten, want soo ras als ick sulckx hoore soo sal ick se soo wel als nu gedaan hebbe op straat setten", met bijvoeginge: „Vorster soo gij hoort datter weer bagijnen in comen soo waarschouwt mij, want ick sal se noijt laaten rusten". Toirconde vant geene voorsegd hebben wij schepenen dit eigenhandigh ondertijkent binnen Asten desen sevenden November een duijsent sevenhondert eenendartigh.

Jan Verberne schepen
Tony Muijen schepen
F. B. von Cotshausen secretaris

HW., dl VI, p. 2172 - afschrift.

66. 1732 januari 30.

Akte, waarbij de zusters van Ommel verklaren bereid te zijn de op 25 januari 1732 genomen beslissing ten aan-

zien van het mirakuleuze beeld van O. L. Vrouw bij wijze van akte voor een notaris te doen verlijden.

Aengezien de religieusen van het clooster van Omel door de Resolutie van de Heeren Staten van Hollandt moeten verhuijsen, ende dat deselve door het gesagh van de geestelijcke, als ook van de wereltsche overigheden, in bewaernisse gegeven is het mirakeleus beelt van de heijlighe moeder Gods Maria, hetwelk in desen tijd en land niet mag geeert worden, soo ist datselve religieusen hetselve sullen brengen op een vrije plaets, alwaer de catholijcke religie mag geoeffent worden, met belofte hetselve wederom te brengen op haer plaets, die zij in den beginnen gekozen heeft, te weten tot Ommel onder Asten zoo wanneer den catholijke dienst aldaer sal publieck mogen geoeffent worden, ende dat sij dat noijt sullen stellen in parochiale kercken ofte andere capellen opdat niemant eenige pretensie soude konnen maeken van dat naer hun te trecken. De religieuse behouden de rechten, gelijk sij altijt tot Ommel gehad hebben. Actum in Ommel, den 25 Januarius 1732.

Suster Maria Coppens moeder
Suster Maria Kennis ondermoeder
Suster Anna Verdonck procuratersse
Suster Francisca van de Cruijs discretin

Dit voorstaende wij onderschreven zijn ten alle tijde bereet des versoght sijnde voor notaris te passeren. Actum den 30 Januarius 1732.

Reijnier van der Putten biegvader der
religieusen van Ommel
Suster Maria Coppens moeder
Suster Anna Verdonck procuraters
Suster Francisca van de Cruijs discretin

Inv. nr 18 - afschrift; gedr. in: C. van AELST, Korte Beschrijving van de wonderen en mirakelen, welke in vroeger jaren ... in de kapel van Ommel geschied zijn ... p. 102-103. St. Michiels-Gestel 1843; *D. KOOLEN, Onze Lieve Vrouw van Ommel onder Asten. Geschiedenis en handboekje voor de Pelgrims,* p. 63-

64. Tilburg, 1889; *J. KRONENBURG C.ss.R., Maria's Heerlijkheid in Nederland,* dl VI, p. 334. Amsterdam, (1909); *D. KOOLEN, O. L. Vrouw v. Ommel onder Asten. Geschiedenis en handboekje voor de pelgrims* p. 36-37. Asten, 1912 (2e druk).

67. 1732 april 3.
Akte, waarbij Joris Lodewijk van Berghe, bisschop van Luik, aan de uitgeweken zusters van Ommel verlof geeft om te Nunhem een nieuw klooster te bouwen.

Georgius Ludovicus Dei gratia episcopus et princeps Leodiensis, dux Bulloniensis, marchio Franchimontensis, comes Lossensis, Hornensis, etc., dilectis Nobis in Christo filiabus superiorissae et monialibus tertii Ordinis S(ancti) Francisci ex conventu in Omel, Majoratus Buscoducensis, exulantibus salutem in Domino.
Cum Nobis exposueritis quod ex conventu vestro in Omel, nunc Buscoducensis, alias vero Leodiensis dioecesis, de Praedecessorum Nostrorum licentia et authoritate erecto, in quo Deo optimo juxta Regulam vestram et professionem laudabiliter hactenus inserviistis, per Mandatum Praepotentium Belgii Foederatorum Ordinum in odium religionis, expulsae sitis, ideoque Nobis humillime supplicaveritis, quatenus exules benigne suscipere ac in loco de Neunhem, comitatis Nostri Hornensis, ubi nonnulla bona possidetis, conventum, in quo ab exilii vestri aerumnis liberae, sub directione, correctione, visitatione, et jurisdictione Nostra ordinaria, Deo in spiritu ejusdem Regulae vestrae famulantes, quiete et pacifice commorari possitis, extruendi licentiam concedere vellemus et dignaremur; Nos supplicationibus vestris favorabiliter annuentes petitam licentiam vobis ad majorem Dei gloriam concessimus, prout concedimus per praesentes, et ne vos ibidem sive ab ecclesiasticis, sive a laicis quomodolibet turbari vel molestare contingat, sub protectione Nostra vos et vestra recipimus.
Datum in palatio Nostro episcopali Leodiensi sub Nostris signatura et sigillo solito hac tertia Aprilis 1732. Georgius Ludovicus.
in fine signatum erat J. E. Ubens.

Inv. nr 26 - ondert. oorspr. met opgedrukt groot kerkelijk zegel in rode was.

Het kasteel „Nienghoor" of „Ghoor" waar de zusters eerst alleen en kort daarop samen met de miraculeuze Madonna van Ommel een tijdlang verbleven en van waaruit zij de bouw van het nieuwe klooster Mariaschoot te Nunhem op de voet en van dichtbij konden volgen. Vergelijk de gravure van boven met de boerderij die er heden nog ten dele staat.

68. 1732 juni 16.
Akte van opdracht, gepasseerd voor de leenmannen van de leenzaal van Horn, door G. L. A. baron van Horion aan moeder Anna Verdonck en aan de overige verdreven kloosterlingen van Ommel van het kasteel van Nunhem.

69. 1732 juni 16.
Akte van opdracht, gepasseerd voor de leenmannen, door Anna Verdonck, moeder van de uit Ommel verdreven conventualen, aan de eerwaarde heer Thomas van den Eertwegh van de onder den Kreppel te Heijthuijzen gelegen leengoederen.

70. 1732 juni 16.
Akte van opdracht, gepasseerd voor de leenmannen van de leenzaal van Horn, door de eerwaarde heer Th. van den Eerdtwegh aan moeder Anna Verdonck, overste van de uit Ommel verdreven zusters, van een rente van 14 patacons, 2 schellingen en 2 stuivers, zijnde de interest van de koopsom van „De Kreppel".

71. 1733 oktober 2.
Akte van opdracht, gepasseerd voor de leenmannen van de leenzaal van Horn, door J. Ingles aan moeder Anna Verdonck en de andere uit Ommel verdreven conventualen van 17 of 18 voet leengoed ter vergroting van de kloosterkerk.

72. 1735 october 5.
Rekening van ontvangsten en uitgaven in verband met de bouw van een nieuw klooster te Nunhem. 1732/1735.

73. 1736 juli 11.
Akte van opdracht, gepasseerd voor de leenmannen, door Andries van den Eertwegh, erfgenaam van de eerwaarde heer Thomas van den Eertwegh, aan moeder Anna Verdonck ten behoeve van het convent te Nunhem, van de leengoederen, behorende onder den Creppel te Heijthuijzen.

Het kasteel van Nunhem dat in de 18e eeuw een kort moment in het bezit is geweest van de zusters van Mariaschoot.

Het kasteel als ruïne

Het nieuwe Mariaschoot te Nunhem verraadt in zijn huidige sterk zakelijke inslag nog steeds de gewijde sfeer van het kloosterlijke leven.

De kapel welke eens tussen klooster en neerhof heeft gestaan viel rond 1800 in slopershanden.

74. 1743 september 30.
Akte van verkoop, gepasseerd voor de schepenen van Asten, door M. van de Cruijs, presidentschepen van Asten, als gemachtigde van L. Kemps te Sint Oedenrode, aan Jan van de Loverbosch te Vlierden van de goederen van het voormalige klooster van Ommel.

75. 1744 februari 6.
Akte van opdracht, gepasseerd voor de leenmannen van de leenzaal van Horn, door Joannes Ignatius d'Ingles en juffrouw A. Ingles aan moeder Anna Verdonck, moeder van de religieuzen te Nunhem, ten behoeve van die religieuzen, van het adellijk huis te Nunhem met landerijen, weiden, bossen en heidevelden.

76. 1744 mei 27.
Akte van naasting, gepasseerd voor de leenmannen van de leenzaal van Horn, door Engelbert Stocx van het door de heer en juffrouw Ingles aan de religieuzen te Nunhem opgedragen adellijk huis met goederen te Nunhem.

77. 1744 mei 27.
Akte van schuldbekentenis, gepasseerd voor de leenmannen van de leenzaal van Horn, door Engelbertus Stocx aan Joannes Ignatius d'Ingles en diens zuster van een rente van 56 patacons onder verband van het adellijk huis te Nunhem.

78. 1744 mei 27.
Akte van schuldbekentenis, gepasseerd voor de leenmannen van de leenzaal, door Engelbertus Stocx aan Jacobus Waegemans en diens vrouw van een rente van 58 patacons en 5 schellingen, deel uitmakende van een kapitaal van 1676 patacons en 4 schellingen, onder verband van het adellijk huis te Nunhem c.a.

De Kreppel onder Heijthuijzen, dat de zusters van Ommel in 1729 hadden aangekocht om bij eventuele uitdrijving een pied à terre te hebben in het graafschap Horn, kreeg nooit de gedroomde bestemming, omdat het door de zusters ingediende verzoek om dit gebouw tot klooster te mogen inrichten door het kathedrale kapittel van Luik werd afgewezen. Jaren nadien begon Catharina Daemen er de congregatie van de zusters van Heijthuijzen.

Wat eens de voormalige Kreppel was, is nu het moederhuis van de zusters Franciscanessen van Heijthuijzen.

(Copyright KLM)

79. 1744 augustus 28.
Akte van opdracht, gepasseerd voor de leenmannen van de leenzaal, door Engelbertus Stocx en Anna Kessels, e.l. aan Jacobus Waegemans en Anna Margareta Antonetta Verberckt e.l. van het adellijk huis te Nunhem.

80. 1745 april 9.
Akte van opdracht, gepasseerd voor de leenmannen van de leenzaal van Horn, door Anna Verdonck, moeder, en door Francis van de Cruijs, procuratesse van het klooster Marienschoot te Nunhem, aan Hubert Severs alias Lindeloofs van het goed, genaamd de Kreppell.

81. 1754 (met apostille van 9 september).

[illegible] Jan Theodoor, kardinaal van Beieren, prinsbisschop van Luik, de religieuzen van Nunhem in bescherming [illegible] tegen Wagemans van Neer, die [illegible] religieuzen [illegible] aandoet.

Prince Serenissime et Eminentissime,

Remonstre en très profond respect le P. Recteur et les religieuses de Nunhem au nombre de 27 comme quoi l'année 1738 ils ont estés chassés à cause de religion de leurs cloistre et biens d'Ommelen village situé dans la Meyerie de Bois le Duc avec perte de leurs terres, rentes et tous biens immeubles y appartenantes que les suppliantes ont estes réduites à la misère et dernière pauvreté et ne scavoit pour lors en quelle endroit du monde se retirer en sûreté que le tout Puissant et la Sainte Vierge les a inspiré de ses jetter au pied de son altesse George Louis de glorieuse mémoire pour lors prince de Liège et comte de Horne afin d'avoir sa protection et permission de bâtir un convent ou petit Cloître à Nunhem village dans la dite comté, qu'en suitte de leurs très humble demande son altesse a esté si gracieuse touché de compassion envers les pauvres suppliantes de les admettre et prendre à sa protection particulière que les suppliantes se voyants par là en sûreté ont taché d'acheter quelques pièces de terres à Nunhem, dont cependant un certain J. Wagemans [illegible] de Neer possède la moitié et qu'ayant achevé quelques petites bâtiments dans l'année 1738 ils y ont menés une vie tout paisible au reste fort tranquille et pacifique jusqu'en 1753 sans connoître quelques ennemis ou pouvoir soubsonner personne de mal quand le nomme Wagemans les vient attacquer d'un procès devant la cour de Horne au sujet de quelques arbres coupés et jusque ici en questions et procès avec lui malgré les remonstrances.

Est dans ce fâcheuse temps que les suppliantes et très pauvres remonstrantes pour un deuxième fois sont troubles jours et nuits dans leurs repos et douce tranquillité dont ils jouissent à l'auspice de ce prince de façon qu'immédiatement après ce procès intenté quelques malheureux ont fait passé pendant la nuit quelques balles

séquence faire les devoirs de sa charge. Donné à Maseijck, le 9 septembre 1754 v(icom)t Breidbach.
L.S.

In dorso: *Requete très humble pour le reverend prieur et couvent des religieuses de Marienschoot à Nunhem. Exhibitum in judicio criminali tot Horne den 1 Julij 1755.*

Inv. nr 65 - origineel met opgedrukt zegel in roden was.

82. 1792 juli 16.
Akte, gepasseerd voor de leenmannen van de leenzaal van Horn, waarbij de kloosterlingen van Marienschoot aan C. J. Waegemans in eigendom cederen het halve cijnsboek van het adellijk huis te Nunhem.

83. An 5 brumaire 9 (1796 october 30) [1]
Specificatie van de tot nationaal domeingoed verklaarde percelen van het voormalige klooster Mariaschoot te Nunhem, opgemaakt door de beëdigde landmeter W. van den Bercken.

84. An 5 frimaire 3 (1796 november 23).
Verzoekschrift door de zusters van Mariaschoot te Nunhem aan de Administration centrale van het departement van de Nedermaas te Maastricht om hun klooster niet voor opheffing in aanmerking te laten komen.

Pour le Directeur des Domaines nationaux.

2e Bureau	Liberté	Egalité
Section	Extrait du registre, aux Arrêtés de l'Administration centrale du Département de la Meuse Inférieure du 3 frimaire l'an 5 de la République.	
No. 756 f. 63. fol. 237vso	L'Administration centrale du Département de la Meuse Inférieure.	

Vu la pétition des religieuses du couvent de Maria-shote d'Heijthuijsen par laquelle elles disent qu'elles ne sont pas comprises dans la suppression des corporations religieuses ordonnée par la

loi du 15 fructidor dernier, mais réservées par l'Art. 20 de la dite loi motivé sur ce qu'elles tiennent des écoles publiques en dehors de leur cloître et que leur institut a pour objet l'éducation publique et demande a être conservée conformément au dit Art. 20.
Vu l'extrait du registre aux Statuts du Tiers Ordre de St. François de Mariashote collationnées et enregistrées.
Vu le certificat de la deputation du canton d'Heijthuijsen qui atteste la réalité des faits ennoncées cidessus.
Considérant qu'il est de toute justice d'accorder aux religieuses susnommées la faveur que leur donne l'Art. 20 de la loi suscitée puisqu'elles prouvent remplir son voeu.
Sur le rapport du 2e Bureau.
Le Commissaire du Directoire exécutif entendu arrête:
Art. 1. La loi du 15 fructidor dernier étant regardée comme non applicable aux religieuses du couvent de Mariashote elles sont par le présent autorisées à rester provisoirement dans leur couvent.
Art. 2. Elles devront quitter le costume de religieux dans les quinze jours à compter de la date du présent.
Art. 3. L'inventaire des meubles et effets, titres et papiers fait par les commissaires envoyés par la direction des domaines est maintenu aussi provisoirement et sous la responsabilité des dittes religieuses qui devront représenter tous les objets au recollement s'il y a lieu.
Art. 4. Il sera sursis provisoirement à-toute poursuite de la parte de la Direction des Domaines relativement à l'exécution de la dite loi.
Art. 5. L'expédition du présent Arrête sera envoyé au Directeur des Domaines nationaux et aux petitionnaires sur papier timbré pour s'y conformer.
Signé à la minute Prisse president, Veugen, Coenegracht, administrateurs; Girard commissaire du Directoir exécutif et Reintjens secrétaire.
Pour expédition conforme.

J. M. Reintjens secrétaire.

Opschrift: *Bureau de Ruremonde. Commune de Nunen. Couvent du 3e Ordre de St. François connu sous le nom de Nunem. Envoyé au ministre le 14 brumaire* (4 november 1796). *Le No 2 au citoyen Bolket le 16*

idem (6 november 1796). *Suspendu de la suppression par Arrêté de Département du 3 frimaire* (23 november 1796).

RAM., Département de la Meuse inférieure, no. 1212, p. 377-382 - origineel.

De handtekeningen worden voor zover leesbaar weergegeven. Dit geldt ook voor de overige stukken van het Frans archief.

85. 1798 juni 9.
Akte, gepasseerd voor de municipaliteit te Asten, waarbij Christiaan Braams en Pieter Verbernen verklaren de kapel te Ommel getaxeerd te hebben op 2000 guldens.

86. An 7 frimaire 23 (1798 december 13).
Akte, waarbij de Administration centrale, enz., te Maastricht de verkoop van het klooster Mariaschoot te Nunhem voorlopig uitstelt.

Procès-verbal de première enchére et d'adjudication définitive.
Vente des Domaines nationaux.
Lois des 16 brumaire et 2 fructidor an 5, 9 vendémiaire, 16 et 24 frimaire an 6 et 26 vendémiaire an 7e.
No 76 de l'affiche générale ou No 1er.

L'an septième de la République française une et indivisible le vingt-troisième jour du mois de frimaire à neuf heures du matin. En exécution des lois des 16 brumaire et 2 fructidor an 5, 9 vendémiaire, 16 et 24 frimaire an 6 et 26 vendémiaire an 7, qui ordonnent la vente des Domaines nationaux dans les départements réunis par celle du 9 vendémiaire et qui en règlent le mode et les conditions; et en conformité de l'instruction approuvée par Arrêté du Directoire exécutif du 12 frimaire dernier.
Nous administrateurs du Département de la Meuse Inférieure, nous sommes transportés, accompagnés du citoyen Gérard commissaire du Directoire exécutif près notre Administration, dans la salle de vente de la dite Administration, ou étant le dit commissaire du Directoire exécutif a annoncé qu'il allait être procédé à la réception des premières enchères pour la vente des biens ci-après désignés, faisant le No 76 de l'affiche générale et indiqués

par l'affiche spéciale du *Vingttrois Brumaire* dont il a été donné lecture, laquelle affiche a été bien et duement publiée et apposée dans les lieux préscrites par la loi, suivant les certificates ci-annexés des officiers municipaux des communes où sont situés les biens, lesquels biens consistent, savoir:

Art. 1er. Canton de Heijthuijsen, Commune de Nunheim.
Une maison conventuelle, dite *Maria Schoot,* consistant en quatre ailes de bâtimes, l'une ayant servi de boulangerie, l'autre de logement au recteur, la troisième de demeure aux religieuses, et l'autre renfermant une église; le tout bâti en briques et couvert en ardoises. Une grande cour contenant deux écuries, une grange, une étable et un hangard; les cours et bâtimens comprenant un emplacement de quatrevingt dix petites verges, derrière le couvent est un potager de soixante petites verges garni de dix sept arbres fruitiers, et une pairie de cent vingt verges, et arborée de quarante pieds d'arbres fruitiers; le tout entouré de fossés et fermé par des ponts en briques. Le tout détaillé comme suit savoir:
1° Une cour quarée avec ponte, cochère, surmonté d'une chambre et pigeonier, à droite sont deux écuries, une grange et une étable à vaches, à gauche un hangard.
2° Item un vieux bâtiment couvert en thuiles ayant servi de boulangerie sans ustensile.
3° Un batiment couvert en ardoises à porte cochère avec un pont en briques. Une petite cour quarée dont l'aile droite est formée par le quartier, dit du recteur, contenant au rez de chaussée une grande place au premier étage trois chambres et autant au deuxième avec grenier et deux caves; plus un bâtiment de cinq petites places couvert en thuiles sans premier étage.
4° L'aile gauche couvert en ardoises est formée par *le quartier des religieuses* contenant trois caves, au rez de chaussée un parloir, une place pour loger les étrangers, un lavoir, une cuisine, un réfectoire, une place au travail, vingt-huit cellules au premier étage; le tout surmonté d'un grenier.
5° Une église couverte en ardoises, de quatrevingt deux pieds de longeur sur vingt quatre de largeur, contenant le tout environ quatrevingt dix petites verges.

6° Item un potager de soixante petites verges garni de dixsept arbres fruitiers.
7° Item une prairie en face du potager susdit contenant cent vingt verges garnie de quarante arbres fruitiers entourée d'un fosse.
8° Item un jardin contenant deux cent dix verges garni de vingt cinq arbres fruitiers et entourné d'une haije.
9° Item un enclos de terre arable d'environ un bonnier joignant un chemin propre au couvent et le potager en face dudit enclos.
10° Item environ un bonnier id. au lieu dit den *Vuijlen Dries,* joignant le citoyen Jean Gerard et le lieu dit *Cloostershout.*
11° Item un bonnier id. au lieu dit de *Nuvels Camp,* joignant W. Joosten et Furstenberg.
12° Item une pièce d'environ un bonnier au lieu dit *in den Joncker* joignant la commune de Nunheim et Engelbert Stox.
13° Item deux cents verges de terre arable au lieu dit *den Cloosterbaampt* et cent cinquante verges de pré y attenant, le reste de cette pièce contenant cent cinquante verges appartient à la ferme dite *Begeijnenhoff* joignant le ruisseau et le bois du couvent.
14° Item une pièce dite het *Wijerken* d'environ deux cent verges, joignant le chemin public et de deux cotés le citoyen Wagemans.
Ces sept bonniers deux cents trente verges de terre arable et jardin ci-devant exploités par les membres de ladite communauté sont loués depuis au citoyen Pierre Schaeken, sans bail moyennant six malders de seigle, quatre malders d'orge, six malders d'avoine, et un veau gras ou deux écus de Clèves.
Lesquels biens appartenants à la République française comme provenant de la ci-devant communauté dite *Maria Schoot* à Nunheim, et formant un seul lot d'estimation, lequel par procès-verbal du vingt-quatre fructidor enregistré le vingt-six du dit mois de fructidor an 6 a été porté en revenu annuel à cent cinquante francs et un capital à quatre mille francs.

Même Canton et Commune.
Art. 2e. Un corps de ferme dit *Begijnenhof,* provenant de la même communauté, consistant en une habitation pour le fermier avec étables et grange, un potager et un verger y attenant, contenant environ deux journaux servant à l'exploitation de six bon-

niers trois cent trente à trois cents quarante petites verges, exploités comme suit, savoir:

1° L'habitation du fermier avec étable et granges, bâties partie en briques partie en bois et argile. Un potager et un verger y attenant contenant le tout environ deux journaux.

2° Item une pièce de terre arable dit *den Krommen Camp* contenant environ un bonnier, joignant le chemin commun, et une partie de bruière du citoijen Wagemans.

3° Item un demi bonnier id. au lieu dit *de Nevel* joignant la commune et Furstenberg.

4° Item environ deux journaux id. au lieu dit *den Douvens Kamp* joignant le chemin commun le citoyen Wagemans et les héretiers Bax.

5° Item. Une pièce id. traversée par un chemin d'aisance et contenant environ quatre bonniers, joignant la commune et le citoyen Wagemans.

Le tout affermé au citoyen Pierre Schaeken, par bail à expiré en mille huit cent quatre moyennant six malders de seigle, cinq d'avoine, une de sarrasin, six écus de Clèves et autres stipulations reprises au bail.

Lequel bien appartient à la Republique française comme provenant de la ci-devant communauté de *Maria Schoot* du dit lieu et formant un seul lot d'estimation, lequel par proces-verbal du vingt six fructidor an 6 enregistré le même jour a été porté en revenu annuel à cent vingt francs et en capital à la somme de neuf cents soixante francs . . .

Lesquels biens seront adjugés définitivement à une seconde publication, qui sera faire le vingt huit frimaire au plus offrant et dernier enchérisseur, sous les conditions suivantes:

Conditions générales . . .

Conditions particulières . . .

Après quoi nous avons provoqué les offres des citoyens présens sur la somme de quatre mille francs faisant la totalité de l'estimation du premier article du présent et ne s'étant trouvé aucun enchérisseur (Art. 1er).

Nous avons provoqué les offres des citoyens présens sur la somme

de neuf cent soixante francs faisant la totalité de l'estimation du deuxième article du présent, et ne s'étant trouvé aucun enchérisseur ... (Art. 2).

Nous avons clos et arrêté le présent procès-verbal de première criée et avons indiqué l'adjudication définitive au vingt huitième jour du mois de frimaire.

Fait en departement à Maestricht le jour, mois et an que dessus.

A. Wilmar, Nijpels
Chenard (D.?) Girard
Davezier Jacoby, J. M. Reintjes (sécretaire)

Et le vingt-huit frimaire septième année républicaine Nous administrateurs du Département de la Meuse Inférieure accompagnés du citoyen Gerard commissaire du Directoire exécutif près notre Administration a du citoyen Davesies, directeur de l'Enregistrement et la Domaine national, avons annoncés qu'en vertu de l'affiche en datte du 23 brumaire et de la susdit frimaire apposés a cet offre dans les lieux préscrits par la loi ainsi qu'il en justifie par le certificat cy-annexés des officiers municipaux des communes ou sont situés ledit bien. Il allait être procédé à l'adjudication définitive des objets repris au procès-verbal de première criée et détailler par consistance et par établissement d'où il proviennent ainsi qu'il ont été annoncé à l'adjudication surprisoire qui a eu lieu le vingt trois frimaire.

Et de suite le Commissaire du Directoire exécutif ayant donné lecture de conditions redigées ouverte de la nouvelles lois des 26 vendémiaire et 27 brumaire an 7 de l'affiche surmontionnée et du procès-verbal de première criée et du détail y porter être la consistance de l'objet mis en vente.

Nous avons commencé par le premier article tant de l'affiche que du procès-verbal de première criée et consistant en une maison conventuelle dite *Maria Schot*.

Les enchères ont été ouvertes sur la somme de quatre mille francs faisant la totalité de l'estimation de cette biens. En conséquence il a été allumé un premier feu pendant la durée duquel aucun amateur ne s'étant trouvé pour enchèris dudit article l'administration a arrêté qu'il était retiré de la vente, et ferait partie d'une des premières affiches à rediger.

Fait à Maestricht le jour, mois et an susdits.
Girard, Chenard, J. M. Reintjens secrétaire, Nijpels, Jacobij, A. Wilmar.
Art. 2. Et de suite et sous les mêmes conditions que de l'autre parti il a été procédé à l'adjudication définitive des objets repris au deuxième article tant de l'affiche que du procès-verbal de première criée et consistant en un corps de ferme dite Begijnenhoff.
Nous avons prorogué les offres des citoyens présens sur la somme de neuf cent soixante francs faisant la totalité de l'estimation dudit bien.
En conséquence il allé allumé un premier feu pendant la durée duquel il ne s'en présenté aucun amateur pour enchérir sur ledit article.
L'Administration a arrêté que ledit article serait retiré de la vente et ferait partie d'une première affiches à rediger.
Fait en séance à Maestricht le jour, moi et an susdit.
Girard, Chenard, Davezier, Nijpels, Jacoby, A. Wilmar, J. M. Reintjens sécretaire.

Notitie:

Les dix procès-verbaux à insérer à l'affiche sous le No 76 seront ratifiés et leur estimation portée à la manière suivante, savoir:
L'Art. 1er de la ditte affiche porte à la somme de 5800 et dont la revenu annuel est de 150 est porté y compris les bâtimens à 4000.
L'Art. 2e porté à 2400 est reduit à 960.
. . . .
Fait en séance du Département le 23 brumaire an 7 de la République française.
Signé à la minute, (volgen handtekeningen, etc.).

RAM., Département de la Meuse-Inférieure, n. 1282 an VII (1798), No 76 - origineel.

87. An 9 frimaire 18 (1800 december 9).
Akte, waarbij de Administration centrale, enz., te Maastricht de verkoop van het klooster Mariaschoot te Nunhem niet laat doorgaan.

Département de la Meuse-Inférieure	Procés-verbal de première enchère et d'adjudication définitive.
Canton d.............	Vente de Domaines nationaux.
Commune d.............	Lois des 16 brumaire et 2 fructidor an 5, 9 vendémiaire, 16 et 24 frimaire an 6, 26 vendémiaire et 27 brumaire an 7, et des Arrêtés des consuls des 15 nivôse et 22 ventôse an 8.
No. 57 du présent procès-verbal.	

No. 57 de l'affiche.
L'an 9 de la République française, une et indivisible, le huit du mois de frimaire à dix heures du matin.
En exécution des lois des 16 brumaire et 2 fructidor an 5, 9 vendémiaire, 16 et 24 frimaire an 6, 26 vendémiaire et 27 brumaire an 8, et des Arrêtés des conseils des 15 nivôse et 22 ventôse an 8, qui ordonnent la vente des Domaines nationaux dans les départements réunis par celle du 9 vendémiaire, et qui en règlent le mode et les conditions; et en conformité de l'instruction approuvée par Arrêté du Directoire exécutif du 12 frimaire dernier.
Nous préfet du Département de la Meuse Inférieure, nous sommes transportés accompagnés du secrétaire de préfecture dudit Département dans la salle de vente de laditte préfecture où étant ledit secrétaire a annoncé qu'il allait être procédé à la réception des premières enchères pour la vente des biens ci-après désignés, faisant le No 57 de l'affiche générale, et indiqués par l'affiche spéciale du 28 du mois de brumaire dont il a été donné lecture, laquelle affiche a été bien et duement publiée et apposée dans les lieux prescrit par la loi, suivant les certificats ci-annexés des maires des communes où sont situés les biens; lesquels biens consistent, savoir:

Cidevant canton de Heijthuijsen, commune de Nunheim.
Art. 24. Une maison conventuelle dite *Mariaschoot* consistant en 4 ailes de bâtiment, etc., détaillés comme suit savoir:

1. Entrant sur un pont de briques une cour quarrée, une porte cochère surmonté d'une chambre et d'un pigeonnier, à droite d'icelle petits écuries, une grange et une étable à vaches, à gauche un hangard.
2. Vis-à-vis de la ditte porte d'entrée un vieux bâtiment couvert en thuiles, ayant servi de boulangerie sans ustensile.
3. A gauche un bâtiment couvert en ardoises à porte cochère avec pont en briques, la ditte porte conduit à une petite cour quarrée dont l'aile de droite est formée par le quartier du recteur contenant au rez-de-chaussée une grande place, au premier étage trois chambres et autant au deuxième avec grenier & deux caves. - Plus un bâtiment de cinq petites places couvert en thuiles au rez de chaussée sans étage.
4. L'aile gauche, couverte en ardoises est formée par le quartier des réligieuses contenant trois caves, au rez-de-chaussée le parloir, une place d'étranger, un lavoir, une cuisine, le réfectoire, la place de travail, à l'étage vingt huit cellules, le tout surmonté d'un grenier de cent vingt six pieds de longueur sur vingt six de largeur.
5. Une église couverte en ardoises de quatrevingtdeux pieds de long sur vingt quatre de large, le tout bâti en briques. Consistance des cours et bâtiments environ dixneuf ares quatre vingt centiares (quatrevingt dix petites verges).
6. Derrière le couvent se trouve un potager de treize ares vingt centiares (soixante petites verges) garni de dix sept arbres fruitiers.
7. Une prairie en face du potager garnie de quarante arbres fruitiers et contenant vingt six ares quarante centiares (cent vingt verges). Le tout entouré d'un fossé.
8. Devant la porte d'entrée un jardin contenant quarante six ares 20 centiares (deux cent dix petites verges) garni de 25 arbres fruitiers & entouré d'une haye vive.
9. Un enclos de terre arrable d'environ quatrevingt neuf ares (un bonnier) joignant un chemin propre au couvent et le potager en face du même.
10. Item quatrevingt neuf ares (un bonnier) au lieu dit den Vuijlen Dries joignant le citoyen Jean Gerard et le lieu dit Cloostershout.

11. Item quatrevingt neuf ares (un bonner) ou lieu dit de Nu-velscamp joignant W. Joosten & Furstenberg.
12. Item 89 ares (un bonnier) ou lieu dit in den Joncker joignant la commune de Nunheim et Engelbert Stox.
13. Item quarante quatre ares (deux cent verges) ou lieu dit den Cloosterbampt & trente trois ares (cent cinquante verges) de pré y attenant; le reste de cette pièce étant également de trente trois ares (150 petites verges) appartant à la ferme dite Begijnenhof, exploité par Pierre Schaeken joignant le ruisseau et le bois du couvent.
14. Une pièce dite het Wijerken d'environ quarante quatre ares (200 petites verges) joignant le chemin public et de deux cotés le citoyen Wagemans.
Le tout cidevant exploité par les membres de la ditte communauté & loué depuis au citoyen Pierre Schaeken, sans bail moyennant six malders de seigle, 4 d'orge, 6 d'avoine & un veau gras ou deux écus de Clèves.
Lequel bien appartenant à la République française comme provenant de la cidevant couvent dite Mariaschoot & formant un seul lot d'estimation lequel par procès verbal du vingt six thermidor an 8 enregistré le quatorze frimaire an 9 a été estimé en revenu annuel à deux cents francs & en capital à huit mille francs.
Lesquels biens seront adjugés définitivement à une seconde publication, qui sera faite le 18 frimaire an 9 au plus offrant et dernier enchérisseur, sous les conditions suivantes;
Conditions générales. . . .
Conditions particulières. . . .
Art. 24. Nous avons ouvert les enchères sur la somme de huit mille francs montant total de l'estimation du 24e Art., etc., ne s'étant trouvé aucun enchérisseur.
Nous avons clos & arrêté le présent procès verbal de première crié et avons indiqué l'adjudication dèfinitive au 18 frimaire courant.
Maestricht les jour, mois et an susdits.
Magniet, J. H. B. Ferrand, J. M. Reintjens secrétraire.
Enrégistré à Maestricht le 15 frimaire an 9 fo. 6 A 6.
Reçu un franc et dix centimes le 10e compris. Evrard.

Séance d'adjudication définitive.

Et le dixhuitième jour du mois de frimaire an 9 de la République française à onze heures du matin Nous préfet du Département de la Meuse Inférieure accompagnés du citoyen Magniet directeur de l'Enrégistrement et du Domaine national nous étant rendus en la salle des adjudications, avons annoncé qu'en vertu de l'affiche en date du vingt huit brumaire dernier; apposée à cet effet dans les lieux préscrits par la loi ainsi qu'il est justifié par les certificats des maires des communes de la situation des biens. il alloit être procédé à l'adjudication définitive des objets repris au procès verbal de première criée et détaillés par consistance et établissement d'où ils proviennent; ainsi qu'ils ont été annoncés dans l'adjudication provisoire qui a en lieu le huit courant - et de suite il a été donné lecture des conditions rédigées en vertu des lois des 26 vendémiaire et 27 brumaire an 7, des Arrêtés des consuls des 15 nivôse et 22 ventôse an 8 - de l'affiche susmentionnée, du procès verbal de première criée et des détails y portés sur la consistance des objets mis en vente. Nous avons commencé l'adjudication définitive par le premier article tant de l'affiche que du procès verbal de première criée... Après quoi le secrétaire général ayant annoncé que sur des renseignements qui lui étaient parvenu, et l'observation faite que l'estimation du bien faisant l'objet du vingtquatrième article étoit erroneuse en ce que les portions de terre qui en font partie étaient assez considérables pour que le dit bien fut vendu comme exploitation rurale; le préfet avoit résolu de surseoir à l'exécution de la vente définitive du dit bien et que le procès verbal d'estimation dudit seroit renvoyé à l'expert pour y porter les rectifications nécessaires pour faire l'objet d'un article dans une des affiches prochaines. Le présent a été clos & arrêté les jour, mois et an que des autres parts.

J. H. B. Ferrand

Le secrétaire de Préfecture J. M. Reintjens

RAM., Département de la Meuse-Inférieure, n. 1290 an IX (1800) No. 57 - origineel.

88. An 9 nivôse 18 (1801 januari 9).

Akte, waarbij de Administration centrale, enz., te Maastricht het klooster Mariaschoot te Nunhem met bijbehorende gronden definitief toewijst aan notaris van Gulpen te Maastricht. Verklaring van notaris van Gulpen te Maastricht, dat hij, De Schwartz, Hermans en De Ceulener ieder voor 1/4 eigenaar van die goederen zijn.

89. An 9 pluviôse 8 (1801 januari 28).

Akte, waarbij de Administration centrale, enz., te Maastricht de boerderij van het klooster van Mariaschoot met bijbehorende gronden definitief toewijst aan van Gulpen, De Ceulener, De Schwartz en Hermans.

90. 1813 mei 5.

Akte, waarbij de laatste zusters van Nunhem, verblijvend op Warenberg te Haelen, de eerwaarde heer H. Nobis verzoeken er voor te zorgen, dat het miraculeuze beeld van O. L. Vrouw weer naar Ommel wordt teruggebracht.

Warenbergae, 5ta Maii 1813.

Plurimum Reverende Domine Pastor,

Cum religiosae de Nunhem, olim de Ommel, in castro de Warenberg, parochiae de Halen existentes fere omnes sint mortuae exceptis duabus quae jam ab invicem discedere cogitant, miraculosam Imaginem B. V. Mariae de Ommel apud se degentem cum optimis ornamentis ejusdem ad locum pristinum in Ommel, parochiae Astensis, transmittere intendunt; hinc reverendam dominationem vestram rogatam volumus, ut hac in re, quam primum fieri poterit, disponere dignetur quomodo, quando vel quibus circumstantiis miraculosam Imaginem ad se transportari velit, procul dubio cum carruca, quia omnia cum suis ad hoc respective pertinentibus in cista compacta sunt, desuper comite amicabili ave religiosarum, exspectat responsum et ordinationem,

Reverendae dominationis vestrae servus obsequiosissimus, Henricus Nobis, sacerdos.

In dorso: *Plurimum reverendo domino, domino van Asten, pastori dignissimo in Asten.*

Gedr. in: C. v. AELST, Korte beschrijving van de wonderen en mirakelen... p.103. St. Michiels-Gestel, 1843; *D. KOOLEN, Onze Lieve Vrouw van Ommel onder Asten,* p. 64-65. Tilburg, 1889.

91. 1813 nà mei 5.

Schrijven uit Asten aan de vicaris van 's-Hertogenbosch, waarin kapelaan van Baer maatregelen voorstelt om de te Asten en te Ommel gerezen moeilijkheden in zake het herstel van de devotie tot Onze Lieve Vrouw uit de weg te ruimen.

Nauwelijks was ik tot Asten wedergekeerd met voorneemen mij wegens het miraculeus beeld overeenkomstig UEerws raed te gedraegen, of den pastor ontving een brief van den rector der religieusen van Nunem, waerbij deezen verzogt van hetzelve met den eersten te komen afhaelen; en den brenger des briefs, die hiervan reeds voorlopig verwittigd was, liet niet na zulks door deeze gemeente te verspreiden. - Het plan van geheimhouding aldus verijdelt zijnde, heb ik alle pogingen bij den pastor die gerust van geest is aengewend, ten einde in deeze zaek van aengelegenheid niet voort te gaen zonder alvorens de geestelijke overheid desweege te raedplegen; hebbe de gevolgen voor oogen gestelt; doch alles te vergeefsch. - Eindelijk dan, ziende, dat de zaek niet konde gestut worden, heb ik mij laeten beweegen, om met twee kerkmeesters het beeld naer herwaerts over te brengen. Den pastor, om de gisting der gemoederen te voorkomen, heeft gezegde beeld in de parochiale kerk doen plaetsen, en in t'openbaer van den predikstoel de gemeentenaeren verzekerd, dat hij niets anders voornemens was, dan hetzelve in de capelle van Ommel te herstellen, zodrae deeze daertoe eeningsints in staet zoude gebragt zijn. Dit deed in den beginnen goede uitwerking; doch sedert 2 a 3 weeken begint voornamentlijk P. Berkvens van Ommel, aengestookt door zommige twistzieke rustverstoorders, op de herbouwing der capel ten sterkste aen te dringen, onder herhaelde bedreiging van ingevalle zulks niet binnen kort werk-

stellig gemaekt werde, zig tot den prefect, ja zelfs tot van Camp te vervoegen, welken laesten, zegd hij, hem verzekert word een braef, deftig, gedienstig man te weezen. - Dewijl nu den pastor zig alleenlijk laet geleiden door de kerkmeesters, welke, welligt door de verouderde baetzugt aengedreven, waerschijnelijk als eene lijn met die doordrijvers zullen trekken, zo heb ik in deeze netelige en gevaerlijke toedragt van zaeken UEerw. van dit alles in t'geheim verslag willen geeven, ten einde, zoo mogelijk, den pastor een beslissend besluit der hooge overheid bekoome; eene langduerige vertraeging zoude de bitterste gevolgen na zig konnen sleepen. - Misschien word er besloten, van den pastor en kerkmeesters gestrengelijk te gelasten: ten eerste de offergelden, nu sedert 14 a 15 jaeren bij eenen particulieren niets gezags hebbende Berkvens berustende, te reclameeren; ten 2e nae in bezit dier penningen gestelt te zijn, de capel, die door haere bouwvalligheid dagelijks veele menschen met de dood bedreigt ten gronde (behoudens indiening van request) af te breken, den afbraek te verkopen; en ten 3e van alsdan, of wel de zaek in statu quo te laeten berusten, ofwel op nieuw een kleine bidplaets te bouwen, zo nochtans, dat de emolumenten in t'vervolg zouden zijn ter beschikking van pastor en kerkenraed om die tot welzijn der roomsche gemeente, en dus zo van kerk als capel te besteeden. - Edog, dewijl ten tijde der naesting van kerk en capel den pastor en kerkenraed van wegens zijn hoogweerde den vicarius ten allerstrengste verboden is geweest de hand aen de capel te slaen, zo zoude mijns inziens (verschoon mijne vrijheid) het eerste meer geraedsaem weezen, te meer daer het zeer te vreezen is, dat, na de herbouwing der capel, wanneer den toeloop van volk zal aengroeijen, de ingezetenen van Ommel met denzelve geestdrift zullen aendringen, om aldaer zo als voorheen eenen priester als biegtvader en officiant te bekoomen. -

Mij verders op UEerws gewonelijke voorzigtigheid ten mijnen opzigte blijve na betuiging der meeste hoogachting,

Amplissime domine, UEerw. eerbiedigen & dienstwilligen dienaer P. A. van Baer. -

In dorso met andere hand: *Asten over het Lieve Vrouwenbeeld.*

BADB., Asten, A-K, 8-1.

V

SUPPLEMENT

EEN GEOGRAFISCH-HISTORISCHE VERKENNING

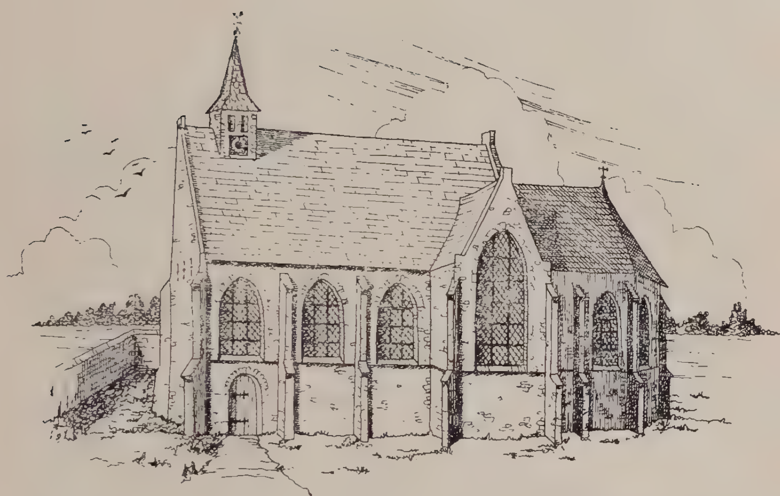
De geschiedenis van de devotie tot Onze Lieve Vrouw en die van het klooster Mariaschoot hebben zich vanaf de oorsprong tot in 1732 geconcentreerd rond het kruispunt te Ommel. De voorstelling van dit kaartfragment uit het Rijksarchief te 's-Hertogenbosch is enigszins misleidend, omdat de historie van deze bedevaartsplaats zich niet heeft afgespeeld aan beide zijden van de weg maar alleen in de noordwesthoek waar zich de kluis, de kapel en de boerderijgebouwen bevonden. De genadekapel en het nonnenklooster stonden steeds onder de hoge protectie van de Heren en Vrouwen van Asten. Afbeeldingen van de terreinen en de gebouwen die samen het „Kasteel" vormden, vindt men op de twee volgende bladzijden.

Het huis te Asten naar een gravure uit de 18e eeuw

en op het einde van de 19e eeuw toen de bekende tand des tijds reeds danig had geknaagd.

De eerste verblijfplaats van Onze Lieve Vrouw is de zeer mooie gothische kapel, welke daterend uit het midden van de 15e eeuw een honderd jaar later aan belangrijkheid zou winnen, doordat moeder Mariken Joesten van de(n) G(h)oer in de onmiddellijke nabijheid daarvan het klooster Mariaschoot kwam vestigen. Haar volgelingen zagen zich al spoedig de taak toegewezen om buiten haar gewone kloosterlijke bezigheden ook nog de zorg voor de kapel en de talrijke pelgrims voor haar rekening te nemen. In tegenstelling met de kapel is er van het klooster geen tekening of gravure bewaard gebleven, zodat een en ander slechts afgeleid kan worden uit de kadastrale plans.

Dit prentje uit het bekende schetsenboek van Hendrik Verhees, bewaard in het provinciaal archief van de paters Capucijnen te 's-Hertogenbosch, laat duidelijk zien hoe onder invloed van de protestantse overheersing de voormalige genadekapel van Ommel aan een ingrijpende verandering werd onderworpen. In de loop van de 18e eeuw werden de te roomse ramen en toegangspoort door eenvoudige rechthoekige gevallen vervangen en het overtollige priesterkoor gewoonweg gesloopt.

Bij het gedwongen heengaan uit Ommel in 1732 verkozen de zusters van Mariaschoot voor zich en de Lieve Vrouw een veilige wijkplaats in het graafschap Horn, alwaar zij zich na een voorlopig verblijf te Neer definitief konden vestigen te Nunhem, totdat ze ook daar door de Franse Overheersing niet met rust gelaten op den huize Waerenberg onder Haelen kwamen te overlijden. Het hierbij afgedrukte fragment van de bekende kaart van Sgrooten (einde 16e eeuw) suggereert bovendien dat de afstand Ommel via Meyel naar het graafschap Horn slechts één dagreis . . uitmaakt.

Na de terugkeer van Onze Lieve Vrouw in Ommel (1840) werd de kleine kapel aanzienlijk vergroot, weer afgebroken en op het einde van de eeuw door een nieuwe kerk met toren vervangen

Het vertrouwde interieur van de stemmige bedevaartskerk

Het goedgeslaagde uiterlijke van de noodkerk

stemt wonderwel overeen met het sobere innerlijke.

Het Mariaschoot van heden

met zijn eenvoudig kapelletje.

WERD VOOR PATER JAN NEIJEN IN JANUARI 1607 AL EEN PASPOORT AANGEVRAAGD?

DOOR P. DRS. ALBERTUS FICK O.F.M.

Pater Jan Neijen O.F.M. keerde in de nazomer van 1606 van zijn reis naar het Generaal Kapittel der Minderbroeders te Toledo in Brussel terug, benoemd tot Commissaris-Generaal van de Natio Germano-Belgica, d.w.z. delegaat van Pater Generaal over enige Vlaamse en Duitse provincies. Hij had toen ook een aanbevelingsbrief van een Spaanse minister bij zich aan Spinola gericht, waarin hij als diplomaat werd aanbevolen. Op reis in Spanje had hij zijn oude relaties met het Spaanse hof hernieuwd. Deze recommandatie heeft een wending in het leven van de Minderbroeder gebracht, want Spinola heeft Neijen in de politiek gehaald. Neijen toonde zijn bereidheid een politieke rol te vervullen door het schrijven van enige brieven aan de Spaanse koning, Filips III, waarin hij niet alleen voor de oorlogvoering belangrijke gegevens meedeelt, maar ook enige strategisch nuttige aanwijzingen geeft.[1]

De eerste maal dat de naam van Pater Jan Neijen O.F.M. in de Vaderlandse geschiedenis opduikt, is in een brief van Cornelis (van) Aerssen, de Griffier der Staten-Generaal, aan Johan v. Oldebarnevelt gericht en gedateerd 7 januari 1607. Aerssen schrijft dat een zekere Werner (Warnert) Cruwel (Crauwel), wiens vrouw een bloedverwante van hem was, plotseling bij hem is binnen komen vallen en hem opzienbarend nieuws verteld heeft. Deze Antwerpse koopman, Werner Cruwel, „heeft my met achterdencken openinge gedaen van den last, die hy seyde te hebben van Richardot ende den Pater Commissaris, Bichtvader ende Raedt van zyn Hoocheyt, om my te spreken".[2]

Deze brief is vrijwel uniek, want vanzelfsprekend bestond er heel weinig briefverkeer tussen de Griffier en de Advokaat van den Lande, die elkaar dagelijks ontmoetten. Uit de brief maken we op dat Cruwel een paspoort verlangt voor een onderhandelaar die nieuwe besprekingen over een wapenstilstand wil komen voeren.

Zoals bekend zijn de besprekingen over een wapenstand tussen de Aartshertogen en de Republiek der Verenigde Provinciën in januari 1607 eerst goed op gang gekomen en is het de Gelderse edelman Walraven van Wittenhorst, Heer van der Horst, geweest, die de eerste vredespoging deed.

De genoemde brief van Aerssen spreekt van een nieuwe bemiddelaar, die de Aartshertogen willen afvaardigen, dus naast de Heer Wittenhorst die met zijn gezel, Johan Gevaerts, secretaris van Turnhout, in Den Haag confereert. Nu is de brief van Aerssen gedateerd 7 *januari* en is dus Cruwel begin januari in Den Haag gearriveerd. Van Deventer geeft echter tussen haakjes *februari,* hij meende n.l. dat de datum van de brief een duidelijke verschrijving was. Er zijn zeker redenen geweest voor de uitgever van de Gedenkstukken, waarin de brief is opgenomen, een conjectuur aan te brengen. De moeilijkheid is n.l. deze: In januari 1607 begonnen juist de onderhandelingen van Wittenhorst en zijn gezel. Wittenhorst had in mei 1606 al pogingen gedaan, dit onderwerp in Den Haag ter sprake te brengen, maar hij had toen geen regeringspersonen aldaar aangetroffen. Nu was hij met Gevaerts teruggekomen en had juist een boodschap voor de Staten-Generaal ontvangen, die door de aartshertog op 3 januari 1607 ondertekend was. Als de datering van de brief van Aerssen juist was, zo redeneerde van Deventer, dan zou Cruwel al de dag ná de ondertekening van het bovengenoemde stuk, zijnde 4 jan., naar Den Haag gezonden zijn - dus praktisch gelijktijdig - om de weg te bereiden voor een nieuwe onderhandelaar die besprekingen over een wapenstilstand wilde voeren. Dus twee vredespogingen die elkaar doorkruisten! Een verandering van de datum in 7 februari loste voor van Deventer alles op. Op dat tijdstip was de zending van Wittenhorst al mislukt, daar er een duidelijk afwijzend antwoord gekomen was van de kant der Verenigde Provinciën, omdat „de Aartshertog nog bleef bij zijne ongegronde vordering van regt op de Vereenigde Landen".[3] Wittenhorst die gebonden was aan zijn instructie van 6 mei 1606, waarin de aartshertogen hun aanspraken op de noordelijke gewesten voorbehielden, zag zijn zending mislukt. Na het afwijzend antwoord van de Staten-Generaal van 27 januari 1607 [4] zou het begrijpelijk zijn, dat in de maand erop, Cruwel de weg ging

bereiden voor een nieuwe onderhandelaar, die op een nieuwe basis n.l. de erkenning der onafhankelijkheid der Geünieerde Provinciën, besprekingen over een bestand kwam voeren. In februari was dus de komst van Cruwel verklaarbaar, niet in januari. Vandaar de conjectuur van Van Deventer.
Nog een reden om wijziging aan te brengen in de datum heeft van Deventer ongetwijfeld gevonden in het feit, dat er - zover hij kon nagaan - pas midden februari op de boodschap van Cruwel gereageerd werd, terwijl toch Aerssen de mededeling van de koopman zo gewichtig vond, dat hij onmiddellijk „(niet lettende ofte eens denckende dat het soo late was, als ik daerna verstond)"[5] naar Oldenbarnevelts huis liep, om hem hiervan op de hoogte te stellen. Daar de Advocaat reeds in bed was, werd hij „in zijn ruste geturbeert" waarvoor Aerssen hem in de brief zijn excuses aanbood. Van Deventer achtte het onverklaarbaar, dat het antwoord op zulk belangrijk voorstel, een maand op zich liet wachten. Een reden te meer dus om de wijziging aan te brengen. En toch!
Toch heeft van Deventer geen gelijk gehad. Afgezien van het feit dat 'n Griffier van de Staten-Generaal zich niet licht in de datum van een brief vergist zal hebben, is het de kalender van 1607, die eigenlijk de zaak uitmaakt. In de bedoelde brief zijn enige data gegeven. Aerssen schrijft op de zevende van de maand over gebeurtenissen die zich op de avond ervoor hebben afgespeeld. Hij trof, teruggekomen uit de vergadering, Cruwel in zijn huis aan. Deze vertelde hem, dat hij „eergisteren, te weten voirleden Donderdag 'tsavonts ten seven uren" uit Brussel vertrokken was. Twee dagen doet hij over de reis en is de zesde in Den Haag. Volgens de kalender naar de Gregoriaanse stijl, die in Holland ingevoerd was, viel 4 januari 1607 op een donderdag, maar niet 4 februari, want dat was een zondag.
Bovendien is er nog een ander gegeven, waardoor we met zekerheid weten, dat Cruwel in januari al in Den Haag verschenen is. Er bestaat n.l. een werk, getiteld: *Verhael van 'tgeen sich toegedragen heeft op 't verhandelen van de Vrede ende 't Bestant tusschen den Coninck van Spaengien ende d'Eertshertogen van Oostenrijk ter eenre ende den Staten der Vereenichde Nederlanden ter ander sijde"*.[6] Dit verslag moet geschreven zijn door een lid-

van de Leidse Vroedschap, door iemand die bijzonder goed van de buitenlandse politiek van de Republiek op de hoogte was. Daar de Secrete Resoluties van de Staten-Generaal van deze jaren ontbreken is dit geschrift het bestuderen overwaard, te meer daar de gewone Resoluties zelf heel karige berichten verstrekken.

Op blz. 109 (Bijlage) is de passage van het Verhael, (p. 115), dat voor ons van belang is, afgedrukt. In januari 1607 is Cruwel al gearriveerd, en het antwoord van de Staten is afwijzend. Want al vond Aerssen de uitlatingen van de Antwerpse koopman zo belangrijk, de motivering van zijn verzoek om een paspoort voor Neijen was nog erg vaag. De Pater Commissaris had n.l. „te proponeren eenige saken daeraan de rust ende welvaren der Landen gelegen was". Hoewel men in Den Haag gaarne de voorstellen wilde vernemen, die „Condependent de sake die Van der Horst in last had [7])", waren, van de komst van een monnik was men toch niet gediend. Cruwel heeft blijkbaar de komst van deze kloosterling, over wiens overheidsfunctie in de Minderbroedersorde hij zelf, laat staan de Griffier, niet de juiste denkbeelden had, verdedigd door te wijzen op de succesvolle bemiddelingsrol die een andere Minderbroeder negen jaren geleden bij soortgelijke onderhandelingen gespeeld had. Pater *Bonaventura Secusi a Caltagirone,* Generaal der Minderbroeders, had bij de besprekingen, die leidden tot de Vrede van Vervins van 2 mei 1598, veel bijgedragen tot een verzoening van Filips II met Hendrik IV. Neijen wordt in deze tekst zelfs geïdentificeerd met deze generaal (sic!). Men kan echter de afwijzende houding van Den Haag begrijpen. Twee vorsten, die beiden de Paus erkenden, waren eerder bereid de tussenkomst van een geestelijke te aanvaarden, dan men hier in gereformeerde kringen genegen was.

Maar als Cruwel in januari 1607 al een pas voor Neijen heeft aangevraagd, hebben Albertus en Spinola dan geen vreemde houding aangenomen t.o.v. de zending van Wittenhorst en Gevaerts? Heeft Brussel deze gezanten hoogstens willen gebruiken om de geneigdheid tot wapenstilstand of vrede in Den Haag te sonderen? Vertrouwde men in het Zuiden de onderhandelaren misschien niet? In de brief van 15 januari van N. de Montmerancy aan Wittenhorst, die we ook laten volgen, zou men kunnen opmaken, dat

de beide gezanten aan het lijntje worden gehouden. De brief geeft te verstaan, dat men zich in de Brusselse regeringskringen erover verbaasde, dat Wittenhorst een uitbreiding van zijn opdracht gevraagd had, alsof de instructie, die hij gekregen had, niet duidelijk en de welwillendheid der Aartshertogen nog niet groot genoeg was. Maar om het verlangen van de Aartshertogen naar een wapenstilstand nog klaarder naar voren te brengen, put de briefschrijver zich uit in allerlei betuigingen van de grootst mogelijke welwillendheid, zonder evenwel iets concreets te noemen. Uiterste tegemoetkoming aan de ene kant en algehele vaagheid aan de andere! De verklaring van deze merkwaardige brief is m.i. de volgende: De Staten-Generaal moest duidelijk gemaakt worden dat de Aartshertog en Spinola tot alle concessies bereid waren, opdat de Staten niet in zouden gaan op de lokroep van Hendrik IV om zich vaster aan te sluiten bij Frankrijk. De Noordelijken moesten inzien, dat er voor hen veel voordeel in een wapenstilstand met het Zuiden gelegen was, meer dan in een nauwer band met Frankrijk; maar welke concessies de Aartshertogen op het oog hadden, kon op dit moment nog niet door Wittenhorst en Gevaerts meegedeeld worden. Men was in Brussel ongetwijfeld op dit moment al bereid, de Republiek als een onafhankelijke staat te erkennen, maar hoe kon deze toezegging gedaan worden zonder Spanje er in te kennen? De hertog van Lerma, Filips' voornaamste minister, was tot dit offer bereid, doch vele anderen aan het hof waren er mordax op tegen. De grote concessie moest evenwel gedaan worden, want het Zuiden was aan het eind van zijn krachten. Men kon nog niet concreet zijn in zijn voorstellen, maar de Verenigde Provinciën moesten beseffen, dat van de Aartshertogen de grootste welwillendheid te verwachten viel. Totdat Madrid zijn goedkeuring gegeven had, moest de weg tot een wapenstilstand worden opengehouden; als Hendrik IV zijn zin kreeg, was het immers voorgoed te laat! En omdat men vreesde dat de Staten niet met de vage toezeggingen van Wittenhorst tevreden zouden zijn, moest Cruwel de weg banen voor een onderhandelaar, die - in het diepste geheim - besprekingen zou voeren, waarbij de erkenning van de soevereiniteit der Republiek vooropgesteld was. Dat Cruwel reeds in januari zich aanmeldde, kan dus verklaard worden uit de angst van de Aarts-

hertog en Spinola, dat het Noorden zich nauwer met Frankrijk zou verbinden.
Er zijn argumenten aan te halen, die deze zienswijze bevestigen. De brief van 15 januari van N. de Montmerancy, die hierna wordt afgedrukt, laat aan duidelijkheid niets te wensen over. Spinola waarschuwt reeds: „Qui (le bien et repos commun) sera plus asservé par la voye de ceste négotation, que par aulcun traicté ou protection du Prince estranger, qui se trouveroit à la fin en vue guerre et servitude éternelle!" Een wapenstilstand met het Zuiden was verre te verkiezen boven een verdrag of een protectoraat van een buitenlands vorst (bedoeld is natuurlijk Hendrik IV), want dat zou uitlopen op oorlog en eeuwige slavernij. Bovendien blijkt dit ook uit dat merkwaardige, helaas niet meer terug te vinden document, dat Van Deventer noemt: *„Advisen van den bekenden (Cruwel?) getrocken. (Stuk van de hand van Corn. Aerssen*[8]*)* „Sy houden seker, datmen soo verre met Vranckrijck in handelinge is, dattet op 't sluyten staet" en op het einde van hetzelfde stuk: „Soude geerne geweeten hebben, oft wel een maent sal aenloopen, aleer men met Vranckrijck sal sluyten".[9]
Dat de Aartshertogen zo bevreesd waren, dat Hendrik IV de Republiek nauwer aan Frankrijk wilde verbinden, bewijst duidelijk, dat er een en ander uitgelekt was van de zending van François van Aerssen naar Den Haag. De plannen van Hendrik IV om als landsheer over de Noordelijke Nederlanden erkend te worden dateerden reeds van 1606. In maart van dat jaar had de Agent der Staten te Parijs, Aerssen jr. dergelijke verlangens van de Franse vorst in Den Haag kenbaar gemaakt, al waren ze nog heel voorzichtig geformuleerd.[10] De aantekeningen van Oldenbarnevelt uit een onderhoud met de Franse gezant van oktober 1606 wijzen ook in die richting.[11] En eind december van dat jaar moeten reeds de besprekingen begonnen zijn, die in de Memorie van Fr. van Aerssen van 6 januari 1607 hun uitdrukking gevonden hebben: „Quy se trouveront facillement, si les Provinces Unies, destituéés de leurs moyens pour d'elles-mesmes se maintenir, considérent qu'il leur est plus seur de se donner à un grand Prince, qui les a sy grandement obligéés, que de tomber en la discrétion de leur ennemy par traicté ou par la force".[12] Waarschijnlijk was men te Brus-

sel door Peckius, de gezant der Aartshertogen aan het Parijse hof, verwittigd dat Hendrik IV zich gaarne als soeverein over de Noordelijke Nederlanden erkend zou zien. Ook Prof. van Eysinga deelt deze visie.[13]
De laatste vraag, die nu nog rest, is deze: Waarom werd eigenlijk Wittenhorst (Gevaerts was slechts een ondergeschikte) niet gemachtigd, de nieuwe concessie, waartoe de Aartshertog en Spinola bereid waren, de erkenning n.l. van de onafhankelijkheid der Geünieerde Provinciën, kenbaar te maken. Ik geloof dat we dit moeten verklaren uit de status van deze Gelderse edelman, die tenslotte niet meer was dan een buitenstaander die zijn goede diensten aanbood,[14] en niet gerekend werd tot de diplomatieke staf van de Aartshertogen. Pater Neijen werd geheel in de diplomatie van Brussel ingeschakeld, deze figuur had men meer in zijn macht. Bovendien moesten de onderhandelingen, waarbij erkenning van de onafhankelijkheid van de Republiek in het spel was, uiterst geheim gehouden worden niet alleen voor Hendrik IV, maar ook voor Filips III, voordat deze zijn goedkeuring gegeven had. Bovendien was Neijen enerzijds een oude jeugdvriend van Prins Maurits en had hij anderszijds goede relaties met het Spaanse hof. Wittenhorst heeft waarschijnlijk wel spoedig gemerkt, dat van zijn goede diensten geen gebruik meer gemaakt werd en dat hij voor een ander moest wijken. Of hij dit op prijs gesteld heeft? Waarschijnlijk niet. Na het afwijzend woord der Staten van 27 januari probeerde hij opnieuw contact te krijgen met Den Haag,[15] maar veel bereikte hij niet.
Hoewel de poging van Cruwel om reeds in januari 1607 een paspoort voor Neijen te verwerven mislukte, is het toch van belang te weten, dat hij dit toen al geprobeerd heeft. Pas in februari slaagde hij erin, na nog eenmaal tevergeefs naar Den Haag gereisd te zijn, voor de Pater Commissaris verlof te krijgen de grens te passeren.

BIJLAGE:

'T VERHAEL VAN 'TGEEN SICH TOEGEDRAGEN HEEFT OPT VERHANDELEN VAN DE VREDE ENDE 'T BESTANT TUSSCHEN DEN CONINCK VAN SPAENGIEN ENDE D'EERTSHERTOGEN VAN OOSTENRIJCK TER EENRE ENDE DEN STATEN DER VEREENICHDE NEDERLANDEN TER ANDERE SIJDE.

Pagina 115.
Eenige dagen te voeren (bedoeld is vóór 18 jan. 1607) hadde den Generael van de Minnebroeders van Bruyssel gesonden aen Syn Excellentie ende Staten een Duytschman met passeport van de President Richardot ende doen weten, dat indien men hem horen wilde, hij hadde te proponeren eenige saken daeraen de rust ende welvaren der Landen gelegen was. Daerop geantwoort was, dat den Staten lieff soude sijn, ietwes te hooren, daermede der Landen dienst ietwes mochte worden gevordert, maer dat de intercessie van den selven Generael wel hadde connen iet goets doen tusschen de Coningen van Vranckrijck ende Spaengien, die beyde de Paus erkenden, maer dat sulcx qualijck bij ons soude connen vallen, ende daeromme beter was dat hij tot Bruyssel bleeff.

Pagina 115-118.
De wijle de Heer van der Horst noch in Den Hage was, sijn aengecomen iterative brieven vanwegen den Eertshertoch, geschreven bij N. de Montmerancy, synde van finantie ende Raedt van de Eertshertoch, van date den XV[en] Januarij 1607, houdende breder verclaringe als te sien is uyte selve missive hiernae volgende:

Monseigneur, La responce de la vostre du 20 (10) de ce mois. Je vous diray, que je suis asses esmerveille de la proposition, que faites touchant l'amplification de vostre commission et ne puis comprendre, comme elle puisse donner le moindre dégoust aux Seigneurs par dela assemblées, puisqu'elle est tant générale et tant claire, que non seulement la trefue, mais encore la forme et désir d'icelle est mise totalement entre leur mains, et leur volunté, ainsi l'entend son Altesse et pardessus ce qu'en dict la commission, vous le deves avoir asses entendu de bouche avant vostre partement. Neantmoins pour monstrer combien sincèrement sa susdicte Altes-

se procède en ceste négotation, après que je luy ay communicqué vostre lettre, icelle m'a commandé vous escrire pour esclairissement plus grande de vostre commission et de ces bonnes intentions: Que sy ils désirent que de la trefue soit vue simple cession des armes, demeurant chacun avecq ce qu'il possède, le Prince en est content. S'ils goustent plus, que avecq ce, la cession des armes y aye communication de trefue, il est prest aussy de s'y accomoder. Et sy pardessus ce qu'ils prétendent y entremesler quelques aultres conditions et demandes, il leur donnera tout contentement. Et sy pardessus ce ils prétendent y entremesler quelques conditions, le Prince s'y conformera auquel cas declarant eux leur conditions et demandes, il leur donnera tout contentement que de raison. Et encores sy il y a aultre chose que l'on prétende devoir estre adioincte en vostre commission, conceu en un formulier et l'envoyant ici, son Altesse ne fera difficulte de le ratifier et signer. Ce que présentement ne peult faire, ne sachant leurs intentions et desseigns, mais il a trouvé bon, pour aquiescer toute soupcon et scrupule, que je vous ay esclaircy sa volunté comme dessus, attendant que de la main propre, il le conforme, si besoing en est et que les Seigneurs assemblées le requirent, sur quoy l'on attendra de vous nouvelles. Le Marquis Spinola a eu part de vostre lettre non sans admiration que l'on demande aultre commission, puisqu'en vertu d'icelle qui est desia donnée en telle forme qu'en velant faire la trefue l'option en est aux Estatz confédérés de par de la. Neantmoins son Altesse d'abondant au plaine mesure s'élargit en la declaration que dessus et fera tousiours ce qui est en luy pour le bien et repos commun, qui sera plus asservé par la voye de ceste négotation, que par aulcun traicté ou protection du Prince estranger, qui se trouveroit a la fin en vue guerre et servitude éternelle.
Faisant fin a ceste je me recommande en vous bonnes graces et demeure a toujours très affectionné a vous faire service.

De Bruxelles 15 de janvier 1607.
N. de Montmerancy.

Pagina 118-120.
De propositie van de Heer van der Horst ende Gevaerts in deliberatie geleyt sijnde ende gecommuniceerd den Gerechte deser Stede, hebben geresolveert als in de resolutie hier naevolgende:

De Gerechte deser Stadt Leyden, voorgedragen synde bij Mr. Nicolaes van Zeyst, Raedt ende Pensionaris deser Stede, als dat ter vergaderinge van den Heeren Staten was geproponeert, dat bij de Eertshertogen afgesonden was, den Heere van der Horst om den Staten deser Landen te doen verclaeren sijne genegentheyt totten vrede ofte tot stilstant van wapenen ende daerop tevreden was te comen in onderhandelinge mitten Staten Generael der Vereenichde Landen. Mer dat ter vergaderinge van de Staten van Hollant bij die van den Adel ende alle d'andere Steden (uytgeseyt Dordrecht, Delff, Leyden, Alcmaer, die daer op bedencken hadden genomen tot morgen vroech) verstaen was, dat naer dien den Eertshertoch by syne brieven ende instructie den voors. Heere van der Horst gegeven, als noch was pretenderende dees landen hem toe te behooren, men daerop hem schriftelijcken soude antwoorden met justificatie ter contrarie van de gerechticheyt onser saecke ende dat men niet en was verstaen te handelen mit eenen, dewelcke ietwes opten Staet der Vereenichde Provintien wilde pretenderen. Ende alsoo de gedeputeerden der Stadt Leyden hem beswaert vonden om in soo gewichtigen Saecke zonder last van de Gerechte iet te doen ende daeromme de voors. van Zeyst affgesonden was in der haest, om hierop de goede meyninge van dien van de Gerechte te verstaen, soo ist dat die van de Gerechte voors eenstemmich hebben verstaen ende geresolveert, dat Mr. Isaac Nicolai, Jan Jansz. van Baersdorp, Burgemeesters ende Mr. Nicolaes van Zeyst, Raedt ende Pensionaris, gecommitteerde deser Stede, hem zullen hebben te conformeren mitte opinie van den Adel ende dandere Steden soo lange den voors. Eertshertoch den staet deser landen niet en sal willen recognosseren als een vrije Staet ende Republijcke.

Gedaen ter vergaderinge van de Gerechte,

Present:
Guy v. Brouckhoven ende Jan Isenhouts ende Van der Nesse, burgemeesteren, Jasper van Bauchem, Henric Egbertsz. Van der Hal, Willem Cornelisz Tibault, Adriaen Pietersz. van de Werff, Frans Adriaensz. van Leeuwen ende Pieter Aertszoon Deyman, Sche-

penen, opten 18en Januarij ende geresumeert den 25 Januarij de jaers 1607 daeraenvolgende
(Daarna volgen weer de namen van de aanvullingen en de ondertekening Jan van Hout).

1 Twee brieven van Jan Neijen aan Filips III van 6 november 1606 worden vermeld door H. Lonchay en J. Cuvelier, *Correspondance de la Cour d'Espagne sur les affaire des Pays-Bas au XVII siècle,* T. I no. 529, p. 235 (Brussel 1923). Deze brieven zullen spoedig in deze Bijdragen met een vertaling uitgegeven worden.
2 Cornelis (van) Aerssen aan Oldenbarnevelt 7 jan. 1607, uitgegeven door M. L. van Deventer, *Gedenkstukken van Johan van Oldenbarnevelt* III (Den Haag 1865) p. 103-105. Deze brief is door Dr. A. J. Veenendaal met het handschrift gecollationeerd en blijkt (hetgeen vaak niet het geval is) goed afgedrukt. Aerssen noemt hier Neijen, *Biechtvader en Raedt* van Albertus maar geen der genoemde functies heeft Neijen bekleed.
3 Van Meteren, *Oorlogen en Geschiedenissen der Nederlanderen ende derzelver Nabuuren,* deel IX (derde druk) A'dam 1786 p. 225.
4 Van Meteren p. 225-226. Wat Prof. van Eysinga in zijn laatste akademieverhandeling, *De Wording van het Twaalfjarig Bestand van 9 april 1609,* (A'dam 1959) op p. 79 zegt, dat n.l. deze beslissing door de Staten-Generaal zonder ruggespraak genomen is, blijkt in strijd met de resolutie van de Leidse Vroedschap. Zie Bijlage blz. 109.
5 Van Deventer p. 104.
6 Het stuk is te vinden in het Rijksarchief te Den Haag en is gecatalogiseerd: *Collectie van Sypesteyn 3.* Wie het geschreven heeft, heb ik niet gevonden. Van Deventer heeft het niet gebruikt. Met de *„Memorie van Staet, beginnende den 18 januari 1607 en eyndende den 21 April,* (gecatalogiseerd Legatiearchief no. 6 A.R.A. Den Haag) dat wel door van Deventer benut is, moet het tot de belangrijkste documenten van die tijd gerekend worden.
7 Van Deventer p. 105.
8 Van Deventer p. 108-109.
9 Wanneer men de zeer aannemelijke veronderstelling van Van Deventer aanvaardt, dat de „bekende" Cruwel is geweest, heeft deze beslist meer verteld, dan voor Aerssen bestemd was. Ook wat er van Pater Neijen meegedeeld wordt, had zeker geheim moeten blijven, dat n.l. „Pa. Co. de autheur is van de oirloghe te water, die (Neijen) den Coninck van Spangen daertoe met groote swaricheyt heeft gebracht (Van Dev. p. 108-109). Uit de in noot 1 genoemde brieven blijkt dat dit inderdaad het geval was.
10 Van Eysinga p. 75.
11 Van Deventer p. 94-95.
12 Van Deventer p. 100-103, Memorie van Aerssen jr. van 6 januarij 1607.
13 Van Eysinga p. 80.
14 Een bewijs dat Wittenhorst slechts een tijdelijke rol als bemiddelaar was toebedeeld, is nog te halen uit het volgende. Wittenhorst was reeds in mei 1606 naar Den Haag gereisd en had daar Maurits en de voornaamste leden der Staten-Generaal willen spreken. Toen hij niemand aantrof, strooide men het gerucht rond, dat hij van de keizer kwam, opdat het eigenlijke doel van zijn komst verborgen zou blijven (van Meteren p. 224). Dit laatste zou niet mogelijk geweest zijn, wanneer hij tot het diplomatieke corps van de Aartshertogen behoord had.
15 Van Deventer vermeldt een brief van 14 februari 1607, waarin Wittenhorst weer op zijn bemiddelingspoging terugkomt. Daarin geeft hij impliciet te kennen, dat Brussel al van zijn aanspraken op de Republiek afstand wil doen (Van Dev. p. 104).

ALBERT MIRGELER OVER FRANCISCUS

DOOR PATER FIDENTIUS VAN VELZEN O.F.M.

Over de plaats van Franciscus en zijn beweging in het grote geheel van de Europese geschiedenis, religieus en cultureel, is heel veel geschreven. Het heeft weinig of geen zin er iets, niet origineels, aan toe te voegen. De aanleiding tot deze regels was het verzoek om een recensie van het boek „De Geschiedenis van Europa", geschreven door Albert Mirgeler (Ned. vertaling van Johan van Os, Romen, Roermond-Maaseik, 1959, X, 518 blz.). Het is een lijvig boek met veel verhelderende bladzijden, maar ook met veel persoonlijke opvattingen. In plaats van een bespreking van het gehele werk samen te stellen, leek het naderhand beter, in verband juist met de vernieuwde opzet van de Bijdragen, kritisch na te gaan, welke betekenis Mirgeler aan Franciscus toekent in de geschiedenis van Europa.

Franciscus heeft, zo omschrijft Mirgeler zijn betekenis (blz. 209), „het dogmatische christendom met zijn instellingen aanschouwelijk en levensvatbaar gemaakt in de vorm van een persoonlijke navolging van Christus". Met het laatste deel van deze merkwaardige formulering kunnen wij instemmen, maar de eerste woorden wekken bepaald onbehagen. Reeds eerder in zijn boek blijkt duidelijk, dat Mirgeler, die graag met tegenstellingen werkt, in de Middeleeuwse wereld tegenover de hierarchische kerk de spontane beleving van het christendom stelt. De oudere kloosterorden in de feodale ordening, de clerus met aan het hoofd de paus, streefden na de Investituurstrijd naar een volledige politieke theokratie. Deze ordening, feodaal en aristokratisch, wordt in de 12e eeuw bedreigd door een nieuwe spiritualiteit, die stedelijk en burgerlijk van karakter is en waarvan naast de Waldenzen e.d. vooral Franciscus de exponent is. Hij „verhief niet de plaatsvervanging van Christus door het historische ambt van koning of paus, maar het menselijk leven en lijden van de Verlosser tot het religieuze thema van de burgerlijke wereld". De socioloog Banning heeft deze te-

genstelling pregnanter geformuleerd als de empirische kerk tegenover de radicaliteit van het Evangelie.[1]
Het valt niet te ontkennen, dat er in Franciscus' leven gegevens te vinden zijn, die op deze, ook door hem gevoelde, antithese duiden. Zijn absoluut afwijzen van de oudere kloostervormen is er het meest in het oog springende voorbeeld van. Van de andere kant wijzen onder meer zijn beroep op stadsbisschop Guido, zijn reizen naar de paus om toestemming, zijn eerbied in het algemeen voor de priesters (zelfs als zij niet goed leven), in de richting van de "forma sanctae romanae ecclesiae" als norm voor het Franciscaanse leven. Als Mirgeler opmerkt, dat Franciscus' afkeer van de historisch gegroeide wereld zo sterk was, dat een deel van zijn orde, „de spiritualen", zelfs met de kerk in conflict raakten, dan is verantwoorder zienswijze, dat de spiritualen een essentieel bestanddeel van Franciscus' overtuiging, de onderwerping aan het kerkelijk gezag, hebben laten schieten.
De inhoud van de nieuwe spiritualiteit is, zoals gezegd, de persoonlijke navolging van de levende en lijdende Christus, die bij de heilige zelf uitmondt in het streven naar volkomen vereenzelviging met Christus. Het is juist, maar in de verspreid liggende opmerkingen hierover komt Mirgeler niet verder dan een vage aanduiding van „spiritualiteit van Gods- en Mariaminne", waarbij hij waarschijnlijk meer aan Bernardus van Clairvaux dan aan Franciscus denkt. De centrale gedachte van Franciscus over Christus als de God-met ons, zoals Deze hem tegemoet treedt uit het Evangelie,[2] het leven volgens de „forma sancti evangelii" is de schrijver ontgaan. Ook de armoede-beleving vindt in ander verband slechts terloops vermelding, en dan nog niet eens als vorm van Christus-navolging, maar als protest tegen rijkdom en pronkzucht.
Grundmann[3] heeft duidelijk gemaakt, dat de armoedebeweging religieus geïnspireerd was en reageerde op en tegen de overschatting van de materiële cultuur. Franciscus' leven deed een beroep op de in-christelijke geest van zijn tijdgenoten uit alle standen. Anderen hebben gepleit voor de opvatting, dat de religieuze bewegingen in de 12e en 13e eeuw in diepste wezen proletarisch van aard waren, ontketend door het pauperisme in de Middeleeuwen.[4]

Voor Mirgeler is Franciscus de woordvoerder van de opkomende burgerij, die het feodale openbare leven, ook in zijn godsdienstig aspekt, doorbreekt; de ontwaakte zelfbewuste menselijke persoonlijkheid wil het christendom als een persoonlijke aangelegenheid beleven.
Laat het waar zijn, dat Franciscus met zijn groot gevoel voor het religieuze in zijn vroomheid en mentaliteit in hoge mate persoonlijk is, hij weet zich, zoals boven reeds opgemerkt, toch zeer sterk gebonden aan de algemeen geldende normen van de kerk.[5] Is het wel zo zeker, dat de opkomende burgerij zich los weet te maken van de feitelijke kerk? Dat is veeleer een proces, dat later in de 14e eeuw pas de kleine burgers aantast.[6] Bovendien miskent Mirgeler de ridderlijke elementen in Franciscus' leven, ook na zijn „bekering". De dienst aan „Vrouwe"armoede, het troubadour-zijn van de ridderlijke Godsminne, zijn kruisridder-mentaliteit zijn er de bewijzen van. Waar Mirgeler de minne en de hoofse levensstijl bespreekt, verzuimt hij, in zijn gedachtengang begrijpelijk, te verwijzen naar Franciscus' leven. Een andere vraag is of in Assisi en Midden-Italië van die dagen de doorbraak van de Middeleeuwse naar de moderne, stedelijke maatschappij al zo ver voortgang had gevonden, dat Franciscus zich als een exponent van het laatste kón voelen. Wie zich een voorstelling van Assisi van die tijd tracht te vormen, krijgt zonder twijfel een beeld van „Middeleeuws" karakter.[7]
Na al het voorgaande zal het niet verbazen te vernemen, dat Mirgeler de figuur van Franciscus onderbrengt in zijn hoofdstuk over de Renaissance. „De poging om nieuwe, bij de Oudheid aansluitende, cultuurwaarden en cultuurvormen tot ontwikkeling te brengen" wordt gedragen door die zelfde burgerij, waarvan Franciscus de woordvoerder was. Eerlijkheidshalve moet opgemerkt worden, dat Mirgeler uitdrukkelijk Franciscus aan het begin van de Italiaanse Renaissance plaatst om zijn invloed op de kunst; de kerstkribbe en de preek buiten de kerk hebben inspirerend gewerkt op de dramatische en menselijke voorstellingskunst van Giotto en in zekere zin van Dante. Maar, afgezien van dit laatste, speelt heel de bladzijde, aan Franciscus gewijd, te duidelijk terug op eerder gelanceerde beweringen, opmerkingen en verbanden,

om niet staande te houden, dat Mirgeler Franciscus religieus en sociaal ziet als een Renaissancist avant le date.
In het bovenstaande is hopelijk voldoende aangevoerd, waarom deze constructie geen bijval verdient. Het is betreurenswaardig, dat door een boek, bestemd voor een uitgebreid lezerspubliek, deze misvattingen een nog grotere verbreiding krijgen dan zij reeds bezitten.

1 W. Banning, Maatschappij, kerk en evangelie in drie perioden van de Europese geschiedenis, Arnhem, 1957, passim. Vgl. R.H.E., 54, 1959, 751-752.
2 H. Goossens, De Gods- en Christusvisie van Sint Franciscus, in Sint Franciscus, 1 (57), 1955, 7-42.
3 H. Grundmann, Religiöse Bewegungen im Mittelalter, Berlin, 1935.
4 Een overzicht van de discussie hieromtrent bij A. Mens, Innerlijke drijfveren en herkomst der kettersche bewegingen in de Middeleeuwen. Religieus ofwel sociaal oogmerk?, in Miscell. Hist. . . L. v. d. Essen, Brussel-Parijs, 1947, I, 299-313.
5 K. Eszer, De individuele persoon en de gemeenschap der Kerk, in Sint Franciscus, 2 (58), 1956, 164-182.
6 Vgl. A. v. Martin, Sociologie van de Renaissance, Utrecht-Antwerpen[2], z.j., passim.
7 P. Theobald, Assise au temps de Saint François, in Etudes Franciscaines, 50, 1938, 385-414 en 497-532.

TESTAMENTEN VAN MINDERBROEDERS

MEDEGEDEELD DOOR JAN VERZIJL

1. CORNELIS ADRIANUS BRIOM

Cornelis Adrianus Briom werd geboren te Thienen in 1692, deed zijn professie in het klooster Lichtenberg bij Maastricht 23 sept. 1714 en werd in 1717 priester gewijd. Hij overleed omstr. 1722.[1] Op 22 sept. 1714 had hij zijn testament gemaakt,[2] dat ik hier laat volgen:

In den Naeme Ons Heeren Amen.

Op huijden den 22 septemb. 1714 Compareerde voor mij onderschreven openbaer ende apostolijck notaris binnen Maestright residerende in presentie van de geloofweerdige getuijgen hier onder te noemen Frater Cornelius Adrianus Briom novitius in het clooster van de Eerw. Paters Minderbroeders op den bergh genaemt Observanten bij Maestright. Denwelken remonstreerde hoe dat hij van intentie sijnde allen het weereltsche aff te sterven ende verlaeten ende te aenveerden de professie van het voorschreven ordre waarin hij tegen morgen staet in te treden. Heeft alvoorens willen disponeren over alle hetghene hij sal komen naar te laeten. Tot welken eijnde hij opgeright heeft dit sijn testament ende uijttersten wille soo hij doet mits desen in voegen ende manieren naervolgende. Revocerende tot dien eijnde alle voorige dispositiën, donatiën, testamenten ofte andere instrumenten die hij hiervoorens magh off kan gemaeckt hebben. Willende en begerende dat dit tegenwoordigh testament alleen sal standt grijpen ende achtervolght worden ter exclusie van alle anderen. In den eersten sich bevelende in de handt Godts ende in de voorspraeck van alle het hemelsche geselschappe om hem sijn leven lanck in desen goeden staet bij te staen. Soo laet hij eerstelijck aen het fabrijcke van St. Lambert tot Luijck eenen stuijver brabants eens. Ende voorts gaende tot de dispositie van het tijdelijcke soo wilt ende begeert den comparant dat sijne suster Juffrouwe Anna Catharina Briom sal wesen heerinne ende meestersse van alle sijne naer te laetene

goederen roerende ende onroerende, renten, actiën en credijten ter aller plaetsen gelegen geene daervan gereserveert van wat natuijre die oock meugen wesen. Deselve daerinne stellende ende noemende voor sijnen universelen erffgenaem. Met deze expresse conditie dat de voorschreven Juffrouwe Anna Catharina Briom gehouden sal sijn te tellen eens eene somme van een hondert guldens brabants courant conincxgelt aen het clooster van de Eerweerdige Paters Minnebroeders waerinne hij sijne eerste misse sal komen te doen. Begerende hij comparant verders dat sijne geinstitueerde erffgenaeme nogh met reght nogh buijten reght sal mogen vermoeielijken offte aenspreecken sijnen oom en momboir den heer advocaet Joannes Cornelius Hogaerts over het capitael van eene rente van twelff guldens jaerlijcx geaffecteert geweest sijnde op sekere huijsinge gelegen binnen Thienen recht over St. Laurens Gasthuijs. Welck voorschreven capitael is affgeleijt in handen van Maria Hogaerts sijns testateurs moeder ende Peter Daenen sijnen stiefvaeder. Welke acte van redemptie sijnen voorschreven oom hadde geteeckent ende van welck voornoemt capitaal aen den testateur ende sijnen ingestelde erffgenaeme de proprieteijt was toecomende. Lauderende hij testateur verders alle de betaelingen dewelken sijnen voorschreven oom voor hem testateur heeft gedaen. Mits aenwijsende de selve posten en met eede sterckende in cas eenige quitantiën vermist moghten sijn.
Voorders begeert den testateur dat sijnen erffgenaeme voor een gedenckenisse sal geven aen sijne halve suster Maria Theresia Daenen viertigh guldens cours voorschreven eens om die te appliceren tot behoeve van de voorschreven Maria Theresia ter discretie van de voorschreven sijnen erffgename. Ende dit verclaerde den testateur te wesen sijn testament ende uijttersten wille die hij begeert dat sijn volcomen effect sal sorteren hetzij bij forme van testament, codicille, donatie onder de levende off andersints soo als hetselve ten alder besten in reghten sal kunnen bestaen. Alwaer het oock soo dat alle formaliteyten hiertoe nootsaeckelijck hierin niet volcomentlijck en waeren geobserveert. Waeraen hij mits desen is derogerende ende houdt deselve alhier voor geinsereert. En alwes het oock dat hierinne tegens eenige lantscostuijmen was geperceert sulx stipulerende. Met consent in de realisatie deses

voor allen righter competent met constitutie op allen thoonderen deses. Aldus gedaen tot St. Pieter op den bergh int Clooster der Eerw. Paters Observanten op dato voorschreven ter presentie van Sr. Egidius Paessens ende Sr. Christianus Veugen beijde borgers der stadt Maestright als getuijgen hier toe specialijck gerequireert ende versoght. Aen de welcke getuijghen beneffens den testateur gevraeght sijnde off sij kunden schrijven hebben geantwoordt jae ende vervolgens naer voorlesinge ende acceptatie van den inhoude deses hebben sij dit instrument met mij notaris eijgenhandigh onderteeckent.

Cornelis Adrianus Briom.
Egidius Paessens.
christijaen
veughen.
quod attestor
F. B. Demelinne
nots pubs
et aplicus.

1 Provinciaal Archief der Minderbroeders te Weert.
2 Portef. 1596. Minuten Notaris F. B. Demelinne Maastricht 1714. Rijksarchief in Limburg.

2. ANDREAS NIJST.

Andreas Nijst, ged. te Maastricht (St. Nicolaas) 6 sept. 1707, als zoon van Joannes Nijst en Gertrudis Dresens, deed zijn professie in het klooster Lichtenberg bij Maastricht op 14 febr. 1727, en werd in 1731 priester gewijd.[3] Hij had op 13 febr. 1727 zijn testament gemaakt,[4] dat ik hier laat volgen:

In den naeme des Heeren Amen.

Comparerende op heden den derthienden februarij 1727 voor mij onderges. notaris publijck binnen Maestricht residerende in presentie der gelooffweerdige getuyghen naergenoemt Andreas Nijst tegenwoordigen novitius der Eerw. Paters Minderbroeders tot Lichtenbergh. Denwelcken verclaerde niet eerder in het seraphijns order geprofest te worden, eer ende voor all gedisponeert te hebben van sijn werelts en tijdelijck goet aen hem te verschijnen.

Ingevolgens dat hij testateur geinformeert is als dat deselve Religieusen niet en mogen hebben eenigen den minsten eijgendom off proprieteyt van wereltsche goederen als strijdende tegens het votum paupertatis, soo verclaert te laeten, te geven sijn paerte in de goederen achter te laeten van sijne moeders moeder alnogh in den leven wesende binnen Maestricht woonende aen dese vijff naertenoemen sijns testateurs broeders ende susters, te weten Christina Nijst in huwelijk met Laurens Nijpels,[5] Willem Nijst, jonckman,[6] Jan Nijst, in huwelijk met Lijsbeth Willems,[7] Dionysius Nijst, in huwelijck met Joanna Verliers,[8] Catharina Nijst, jonge dochter,[9] Item laet ende geeft mede sijn elffde deel in de goederen achter te laeten van sijnen respectiven vader Jan Nijst,[10] aen sijne drij andere jonghste broeder, ende susters, te weten Cathrijn,[11] Anna Gertruydt,[12] en de Piter Nijst. Laet aen 't fabrijck van St. Lambrichtsbouw tot Luijck eensn stuijver brabants eens. En de verclaert oversulx van t'geene voorschreven staet daer van nu ende ten eeuwigen daege te renuntieren, soo renuntieert mits desen. Begerende dat desen instrumente sijn effect sal sorteren, hetzij bij forme van testament, codicille, donatie inter vivos als andersints. Sonder daer tegens schier of morgen eenige contradictie te formeren. Consenterende hier mede in de realisatie ende approbatie deses voor alle heeren, hoven, richters competent, met constitutie op alle thoonderen deses. Aldus gedaen, gepasseert op daghen de dato als boven op Lichtenbergh ter presentie van d'eersaemen Adrianus van Nunen ende Piter Theunissen beijde als geloofweerdige getuygen hiertoe versocht, geroepen ende gebeden.

Fr. Andreas Nijst nov. tot lb.
Adriaen van nuene.

dit is het merck van
+
Piter Theunissen
verclaerende niet te konnen schrijven.

Quod attestor
F. D. Janssens nots pubs juxta
Edicta sermi principis Leod.
admissus et immatriculat. in fid.

[3] Provinciaal Archief der Minderbroeders te Weert.
[4] Portef. 1846. Minuten Notaris F. D. Janssens Maastricht 1720-1727. Rijksarchief in Limburg.

[5] Christina Nijst, ged. Maastricht (St. Catharina) 16 dec. 1689, huwde Maastricht (St. Catharina) 3 april 1718 Laurentius Nijpels ged. Maastricht (St. Catharina) 11 jan. 1690, zoon van Matthias Nijpels en Maria Meys.
[6] Wilhelmus Nijst, ged. Maastricht (St. Catharina) 6 febr. 1693.
[7] Joannes Nijst, ged. Maastricht (St. Catharina) 20 dec. 1694, huwde Maastricht (St. Nicolaas) 19 febr. 1719 Elisabeth Willems.
[8] Dionysius Nijst, ged. Maastricht (St. Nicolaas) 14 jan. 1704, huwde Maastricht (St. Jacob) 6 jan. 1727 Mechtildis Verliers.
[9] Catharina Nijst, ged. Maastricht (St. Nicolaas) 2 jan. 1705.
[10] Joannes Nijst, huwde Maastricht (St. Catharina) 14 juni 1688 Gertrudis Dresens.
[11] Catharina Nijst, ged. Maastricht (St. Nicolaas) 2 jan. 1705.
[12] Anna Gertrudis Nijst, ged. Maastricht (St. Nicolaas) 7 jan. 1713.

3. JEREMIAS HENRICUS SCHAETZEN.

Jeremias Henricus Schaetzen, ged. Tongeren 16 febr. 1716, als zoon van Udalricus Josephus Schaetzen (Scaetsen), schepen van het hooggerecht van Tongeren, en Maria Anna van Hove, deed 20 dec. 1737 zijn professie in het klooster Lichtenberg, werd in 1739 of 1740 priester gewijd.[13] Uit de copie van een brief van de archivaris der Minderbroeders te St. Truiden dd. 12 maart 1951, aan Marcel Baron de Schaetzen van Schaetzenhoff te Brussel, blijkt dat in het provinciaal tussenkapittel te Leuven gehouden op 28 april 1743, P. Jeremias Schaetzen tot predikambt en het biechthoren toegelaten werd. In het manuscript 751 A. van het Rijksarchief te Brussel staat P. Jeremias Schaetzen vermeld als gestorven te Hasselt op 14 maart 1770. Niet bekend of geschriften gepubliceerd werden.
Op 22 nov. 1737 had hij zijn testament gemaakt,[14] dat ik hier laat volgen:

In nomine Domini Amen.

Zij kund en kennelijck een iegelijck hoe dat op heden den 22 dagh der maent november 1737 persoonlijck verschenen is in presentie der getuygen naergenoemt den Eers. jongman Jeremias Hend: Schaetzen, soone van den Heer Udalr. Josephus Schaetsen in sijn leven schepen der Hooge justicie der Stadt Tongeren ende jouff(rouwe) Maria Anna van Hove. Verthoonende alsoo hij met Godts gratie en met consent van die oversten en conventuelen verhoopt sijne professie te doen onder het orden van den Seraphinsen vaeder den Heijligen Franciscus in het convent der E.E. p:p:Minderbroeders tot Lichtenberch, sijnde alhier novitie. Ende

alsoo die weerelt met die civile doodt comt te verlaeten en afftesterven /: eer sulcx te doen:/ eerst ende voor all heefft willen disponeren ende testeeren van alle sijne geuderen hem in volle proprieteyt toebehoorende, soo uijt cracht van affstant van tocht van sijne filiale portie door jouffrouw sijne moeder voor Hooghe iusticie Tongeren den 19 novembris 1737 in sijn faveur gedaen, te voorens geëmancipeert sijnde voor die voorschreven Hooge iusticie, als uijt cracht van alle andere titelen, hebbende ende toecomende, egheene uijtgesondert in forme en maniere naervolgende.
Eerst recommandeert hij sijne siele als sij sal coomen te scheijden uijt sijn steerffelijck lichaem aen Godt almachtich, Maria sijne gebenedijde Moeder, aen sijnen seraphinsen vaeder den heijligen Franciscus, aen sijne heijlige patroonen et patroneerssen, ende het gansch hemels haijr. Ende laet aen het fabrijck van die Cathedraele kercke van Luijck ende aen het fabrijck van die archidiaconaele kercke Tongeren ieder vijff stuijvers brabants. Coomende voorders tot die dispositie van sijne filiale portie, ende alle sijne andere geuderen, hebbende en toecoomend, gheene gereserveert, heeft allen die selve hoodanich sij sijn en all waer gelegen waer van hij macht van dispositie is hebbende, soo meubelen als immeubelen gemaekt ende gelaeten aen jouffrouw Maria Anna van Hove, weduwe van wijlen den Eerentfesten Heer schepen Schaetzen, sijne moeder, die selve ook voor sijnen universeelen eerffgenaem noemde en institueerende. Met macht van die selve te meugen versetten, verobligeeren ende veralieneeren, oft andersints van die selve soo in haer leven als door testament naer haer welbelieven te meugen disponeeren. Wel te verstaen dat deese testamentaire dispositie sal plaetse grijpen, soo lange die jouffrouw sijne lieve moeder sal blijven in den weduwelijcken staet, ende in cas sij haer quam te begeven tot den tweeden houwelijck, /: hetgheene hij nochtans niet en verhoept:/ soo heeft hij testateur gedeclareert sijnen wille te sijn, dat als dan die voormelde geuderen gheene uijtgesondert sullen devolveeren op sijne broeders ende susters oft henne representanten, die tochte nochtans aen jouffrouw sijne moeder voor haer leven gereserveert.
Ende is dat alsdan eenige der voormelde geuderen bevonden wier-

den vercocht oft veralieneert te sijn voor meerdere capitaele als de oncosten geschiedt soo sullen die eerffgenaemen off representanten voor sijne moeder die selve moeten goedtmaecken en restitueeren.
Item is conditie dat jouffrouw sijne moeder en eerfgenaeme sal oft sullen becostigen alle nootsaeckelijckheeden ende recreatiën tot het celebreeren van sijne primitie toe noodich, en ingevalle sij eerder quam te sterven, heefft gewilt ende begeert, dat den een oft diegheene sijne geuderen naer haer doodt sal coemen te aenveerden aen de gheestelijcke moeder van den convent allwaer hij tot sijne voorschreven primitie sal coomen geadmitteert te worden offt te celebreeren sal tellen tot eene recreatie tweehondert gulden brabants en noch hondert gulden te tellen tot eene recreatie aen een convent dat jouffrouw sijne moeder oft representanten sal oft sullen goetvinden oft hen sal believen.
Declaereerende hij comparant dit te wesen sijn testament ende uijttersten wille. Onweederroepelijck willende ende begeerende dat hetselve sijn volcoemen effect sal sorteeren soo bij forme van testament als alle andere titelen best dienelijck.all waer hetsaecken oock eenige solemniteijten van rechts weegen verheijscht waeren geobmiteert, oft achtergelaeten welcke hij testateur hier hiet geinsereert, ende aen de welcke voor soo veel als noodich is declareert te derogeeren. Herroepende ende annulleerende alle testamenten ende uijtterste wille hier voorens gemaeckt. Met consent in de approbatie ende realisatie voor alle richters ende heeren, daertoe allen thoenderen deeses ende een ieder in solidum constitueerende. Aldus gedaen, gepasseert ende gestipuleert in het convent van Lichtenberch op iaer maent en dach als boven ter presentie van den Eers. Tossanus Guiot ende jeremias henricus schaetzen.

Tossanus Guiot.

merck van philip
Iser+mans verclaerende
niet te konnen schrijven.

Quod attestor
F. D. Janssens nots pubs ap.nec
non juxta Edicta Sermi Principis
Leod. admissus et immat. in fid.

13 Provinciaal Archief der Minderbroeders te Weert.
14 Portef. 1948. Minuten Notaris F. D. Janssens Maastricht 1737-1739.

4. JOSEPHUS AERTS.

Josephus Aerts, geb. te Geel (B.), geprofest in het klooster Lichtenberg bij Maastricht 18 juni 1739, werd in 1743 priester gewijd.[15]
Hij had op 17 juni 1739 zijn testament gemaakt,[14] dat ik hier laat volgen:

In nomine Domini Amen.

Zij kund ende kennelijck aen eenjegelijck hoedat op den 17 junij 1739 voor mij ondergeschreven notaris publijck volgens edicten enplacaeten van s:h:den Heer Bisschop ende Prince van Luijck geadmitteert ende geimmatriculeert persoonlijck erschenen is in presentie der gelooffweerdige getuijgen naergenoemt den Eerw. frater Josephus Aerts. Denwelcken heeft verclaert met voorgaende permissie van sijn overigheijt tegens morgen 18 deses geprofest te woorden in 't clooster der Eerw. Paters Recollecten op Lightenbergh, ende mits hij votum paupertatis solemmelijck erkennen moet, ingevolgens den regel van sijnen seraphijnsen vader den Heijligen Franciscus soo en heeft de werelt niet eerder willen affsterven eer ende voor al gemaeckt ende gedisponeert te hebben over sijne tijdelijcke goederen, hetzij bij testament, codicille, donatie als andersints. Soo is dat hij verclaert uijt sijne ongepartageerde naer te laetene goederen te legateren aen sijne respective suster Anna Catharina Aerts om redenen hem moverende hondert guldens eens voor uijt. Item verclaert te nomineren voor sijnen universelen erffgenaem in de meerrest sijnder patrimoniele goederen Henricus Franciscus Aerts om groote redenen den testateur moverende. Item verclaert te legateren aen sijnen jonghsten broeder Petrus Emanuel Aerts alle sijne cleagiën soo linnen als wullen, als oock alle sijne boecken. Item legateert mede alle linnen van sijn moeder soo van moukens &c. hetgeene des testateurs moeder gedragen heeft aen Anna Catharina voorschreven soo veel als hem ten deel gevallen is. Item heeft den testateur expresselijck begeert als dat sijne suster Anna Catharina Aerts gehouden sal wesen te geven aen het clooster alwaer hij testateur sijne eerste misse sal komen te doen, een pistool eens uijt de voorschreven gelegateerde 100 gls voor een eerlijcke maeltijt, voor een

almoes, ende de meerrest op te leggen door sijnen respectiven broeder Henricus Franciscus Aerts sijns testateurs erffgenaem universeel tot eene maeltijdt, dat eerlijck is. Item legateert den testateur aen sijne andere suster en broeders vier in 't getal jder een ducaet eens, uyttekeren door des genoemden testateurs universelen erffgenaem, niet eerder dan de wettelijcke scheijdinge ende deijlinge hunder goederen geschiet sal wesen. Begerende den testateur dit te wesen sijnen uijttersten wille bij affstervinge van alle sijne goederen ende dat dit sijn testament sijnen vollen effect naer sijne gedaene professie sal hebben te sorteren, sonder eenige de minste contradictie. Begerende in cas den eenen off den anderen van sijne broeders en susters in de gegevene legaten sigh quaem t'oppigneren, begeert als dan in dijen geval, dat sijn legaet sal accresseren hooffs gewijs op d'andere, alsmede begeert in cas eenige solemniteijten van rechten hier inne gerequireert niet en waeren geobserveert alhier gehouden te worden voor geinsereert. Met consent in realisatie ende approbatie deses voor alle heeren, hoven, richters en competent, met constitutie pro ut moris. Aldus gedaen, gepasseert ende gestipuleert in den hoff van 't gemelt clooster der Minderbroeders Recollecten op Lichtenbergh bij Maestricht, onder de Heerlijcheyt St. Peter, Lande van Luijck sorterende, op dagh en dato als boven in presentie van den Eers. Joannes Isermans, ende Henrick Jentis beijde als getuijgen hiertie versocht.

J. H. Aerts.
merck van + joannes
Isermans verclaerende niet
te konnen schrijven.
hendrick jentis
Quod attestor
F. D. Janssens nots pubs juxta
Edicta sermi Principis Leod.
admissus et immat. in fid.

Depost is mij een brieffken ter handt gestelt van den bovengenoemden testateur geschreven luydende als volght:
ick wil dat anna Catharina maer sal hebben vijftig guldens eens

ende geen hondert, ende dat joes baptiste Aerts in plaets van een ducaet sal hebben vijftig guldens eens van vijftig gulden gegeven sal worden van ider pistoel, datum den 18 junii ten 8 uren.

F. J. H. Aerts.

tot een almoes
voor de eerste misse voor eene maeltijdt opleggende tot dat treffelijck is.

H. F. Aerts.

15 Provinciaal Archief der Minderbroeders te Weert.

5. JOANNES GERARDUS JANSEN.

Joannes Gerardus Jansen is geboren te Erckelenz in 1729, geprofest 6 febr. 1751, priester gewijd in 1753.[16] Hij had op 1 febr. 1751 zijn testament gemaakt,[17] dat ik hier laat volgen:

In den naem des Heeren Amen.
Zij kund ende kennelijck aen een jegelijck hoe dat op heden den eersten februarij seventhien hondert een en vijfftigh voor mij ondergeschreven notaris publijck apostelijcq ende volgens edicten en placaeten van S.D. Eminentie den Heer Cardinael Bisschop, ende prince van Luijck geadmitteert ende geimmatriculeert binnen Maestricht residerende, ter presentie der gelooffweerdige getuijgen naergenoemt persoonelijck erscheenen is den Eerw. fr. Joannes Gerardus Jansen, in sijn novitiaet int clooster op Lichtenberg alias Slavanten in de vrijheerlijckheijt St. Peter bij Maestricht. Den welcken nu staet met de gratie van Godt geprofest te worden in t'order van den H. Seraphijnsen vader St. Franciscus, onder den Regel der Eerw. pp. Minderbroeders alias Observanten. Ende alsoo hij in sijne te doene professie het votum paupertatis sal moeten uijtsweren, soo heeft eerst ende voor aff begeert, ende gewilt dat sijnen halven broeder Joannes Casparus Jansen als incapabel sijnde om sijnen cost, off nootdruff te gewinnen, sal hebben de gerechtigheijt en eijgendom van alle sijne goederen hem competerende mits daer van vooraff betaelt sijnde alle oncosten alreets gereesen ter oorsaecke van de cledinge, professie, ende die in t'toekomende op sijne eerste misse gedaen sullen worden. Ende

dat sijn levenlanck ende naer sijn halffbroeders doodt verclaert dat die erven off goederen alsdan sullen werden onder sijne andere susters pro quota egalijck gedeelt ende gepartageert. Alwelcke dispositie bij forme van lesten uijttersten wille het zij bij donatie, codicille, als andersints den comparant donateur heeft begeert te sullen trecken sijnen vollen stant ende effect. Waertoe verclaert te legateren aen St. Lambrichts bouw tot Luijck vijff. str. brab. eens, ende om t'voorschreven te reproduceren coram omnibus quibus cumque Judicibus ad realisandum opus, heeft geconstitueert allen ende een jder thoonder deses acts. Aldus gedaen, gepasseert, ende gestipuleert, op Lichtenbergh in t'voors. clooster op dagh ende dato als boven ter presentie van Eers. Henricus Luther, ende Wilhelmus Peters beyde als getuijgen hier toe versocht.

Fr. Joes gerardus Jansen novitius.
dit is het merck + van henricus
Luther verclaerende niet te
konnen schrijven.
dit is het + merck van wilhelmus
Peters verclaerende niet te
konnen schrijven.
Quod attestor
F. D. Janssens nots pubs in arch:
Romanae Curiae Descriptus nec
non juxta Edicta sermi ac
Eminent. principis Leod. admissus
et immatr. in fidem subst.

16 Provinciaal Archief der Minderbroeders te Weert.
17 Portef. 1853. Minuten Notaris F. D. Janssens Maastricht 1750-1752.

J. A. Rispens, *De geharnaste dromer, Johannes Kinker als aestheticus en dichter.* Een essay, Kampen, J. H. Kok, 1960, geb. *f* 6,90.

Men kan de figuur van Johannes Kinker (1764-1845) op verschillende wijzen beschouwen, daar hij zich op literair, taalkundig en filosofisch gebied heeft onderscheiden. Het is dan ook geen wonder dat wij in de studies, aan hem gewijd, bijna nooit al zijn activiteiten aan een diepgaand onderzoek onderworpen zien. In bovengenoemd essay schenkt J. A. Rispens in het biezonder aandacht aan de filosoof en dichter en ongetwijfeld wordt daarmee het wezen van deze merkwaardige man het dichtst benaderd. De schrijver geeft eerst een overzicht van Kinkers filosofische denkbeelden en wijst erop dat wij daarin vooral moeten bewonderen het streven Kants wijsbegeerte te corrigeren door natuur en geest in de identiteit te verzoenen. Deze conceptie ligt ook ten grondslag aan Kinkers aesthetica, waarin hij de schoonheid als het symbool van de redelijke wereldorde huldigde. Zijn grote filosofische gedichten tenslotte waren min of meer de practische toepassingen van zijn theorie. Wij moeten ze echter niet zien als „filosofische tractaten op rijm", maar als een poging van Kinker om de onstoffelijke waarheid in de taal zichtbaar te maken. De dichter-filosoof zag immers als facet van de schoonheid het allegorische, dat een „zweemende afbeelding van een begrip" vormt. In het „zweemende" ligt voor hem de aesthetische waarde. Hij verstaat hieronder het raadselachtige en ondefinieerbare van een kunstwerk, dat daardoor juist ontroert en aantrekt. Bovendien was voor Kinker een wijsgerig stelsel als zodanig reeds poëtisch.
Bovengenoemde studie vormt een waardevolle bijdrage tot de kennis van deze weinig bekende auteur. Het laat zich echter, vooral in de eerste hoofdstukken, niet gemakkelijk lezen. Dit ligt niet alleen aan de stof, doch ook aan de vele onnodige uitweidingen en de slordige stijl. Daardoor ontbreekt in het werk een strakke lijn, die wij toch vooral bij een wijsgerig onderwerp niet kunnen ontberen.

Drs. H. Th. Oostendorp.

Het Spel van de V vroede ende van de V dwaeze maegden, opnieuw uitgegeven, ingeleid en toegelicht door Marcel Hoebeke, Zwolse Drukken en Herdrukken, Nr 37, Zwolle 1959, ing. *f* 6,20.

Bovengenoemd spel is om vele redenen belangwekkend te noemen voor de studie van de toneelliteratuur in de Nederlanden. Het behandelt de bekende parabel uit het Evangelie en sluit zich hierin bij een eeuwenlange traditie aan. Zoals het Franse en Duitse stuk over hetzelfde onderwerp put het Nederlandse werk uit een algemeen Europees fond van

exegese en literaire motieven. Het onderscheidt zich echter van de andere ons overgeleverde spelen door het feit dat de maagden individueel gezien worden. Hierdoor is de anonieme groep uit de parabel uiteen gevallen en toont elke figuur een eigen karakter, dat zelfstandig en naar zijn aard op de gebeurtenissen reageert. Bovendien geeft het bewegelijke spel van de dwaze maagden en de duivels aanleiding tot zeer realistische tafereeltjes, waardoor het spel een sterk seculaire inslag heeft. Het werk is trouwens in zijn geheel door een rasecht dramaturg geschreven, zoals uit de gehele opbouw en de zeer uitvoerige toneelaanwijzingen blijkt. Het oorspronkelijk handschrift is verloren gegaan, doch de uitgever komt tot de conclusie dat het in ieder geval afkomstig is uit het klooster van de Zwarte Zusters te Pamele, thans een parochie van Oudenaerde, maar tot 1593 een apart stadje. De taal bevestigt deze conclusie en uit het feit dat typisch Oudenaerdse dialectverschijnselen in de rijmen voorkomen, kan men afleiden dat het werk oorspronkelijk door een auteur uit die stad geschreven is. Het is daarom begrijpelijk dat de verzorger van deze uitgave, een specialist in dit dialect, uitvoerig op allerlei taaleigenaardigheden in dit stuk kan ingaan. Drs. H. Th. Oostendorp.

Dr. W. A. P. Smit, *Van Pascha tot Noah, Een verkenning van Vondels drama's naar continuiteit en ontwikkeling in hun grondmotief en structuur,* Deel II *Salomon -Koning Edipus,* Zwolle, N.V. Uitg. Mij. W. E. J. Tjeenk Willink, 1959 (Zwolse reeks van taal- en letterkundige studies Nr. 5 B), ing. *f* 15,—, geb. *f* 17,50.

Drie jaar na het verschijnen van het eerste deel ligt nu het tweede deel van deze Vondelstudie voor ons, en een derde deel zal nog volgen. Systematisch en uiterst conscientieus analyseert Prof. Smit de drama's van Vondels vierde periode, waarvan de Salomon (1648) duidelijk als het begin van een nieuwe fase in Vondels evolutie als dramaturg te onderkennen valt. Konden Peter en Pauwels en Maria Stuart als dualiteitsdrama's gekarakteriseerd worden, dus als drama's met twee antagonistische groepen, in de Salomon zien we in zover een wezenlijke vooruitgang dat nu de hoofdpersoon de inzet van die strijd geworden is. In de Salomon en nog markanter in de Lucifer is de titelheld de figuur waarom beide partijen fel strijden, hetgeen de dramatische spanning buitengewoon doet stijgen.
Na het intermezzospel, de Salmoneus, vormt de Jeptha, Vondels modeldrama, een nieuw hoogtepunt. Met bewonderenswaardige speurzin heeft Prof. Smit nagegaan, van welke bronnen of literatuur Vondel afhankelijk was bij het schrijven van dit spel, heel bijzonder, hoe onze dichter Buchanans Jephthes zelfstandig imiteerde, maar daarbij ook steunde op vele katholieke bijbelverklaarders. In de Jeptha is het dualiteitsmotief op de achtergrond geschoven, nu overheerst het psychologisch conflict in de hoofdpersoon. In het laatst besproken stuk, een vertaling van een werk

van Sophocles, Koning Edipus, staan twee andere dramatische elementen op de voorgrond nl. de peripeteia „staetveranderinge" en de agnitio „herkennisse", d.w.z. de overgang van een toestand van geluk naar hopeloze ellende en de erkenning hoe men, schuldig of niet, zelf de oorzaak daarvan geweest is. In het kader van dit tijdschrift wijs ik erop, hoe Prof. Smit van Pater Maximilianus' studie *Vondel's lucifer en de Franciscaanse school* (Tijdschrift voor Ned. taal- en letterk. LXVII (1950) p. 81-102) profijt getrokken heeft bij het aangeven van Vondels afhankelijkheid van Scotus' theorie over de doelstelling van de Menswording van Gods zoon. Er is alle reden Prof. Smit met deze uitgave van harte te feliciteren, en naar het verschijnen van het laatste deel met ongeduld uit te zien. A. F.

Dr. I. H. van Eeghen, *Inventaris van het Familie-Archief BRANTS*. Uitgave van de Gemeentelijke Archiefdienst Amsterdam, *f* 3,50.

Wederom verscheen een inventaris (1849 nrs) verzorgd door Mej. Dr. I. H. van Eeghen en dat is dus een waarborg voor de deskundigheid waarmede zulks geschiedde.
De inleiding van het 232 blz. tellende boek brengt ons in kennis met de vele omzwervingen, welke althans een deel van de stukken hebben meegemaakt.
De familie BRANTS, waarvan de stamvader, Jan Jansz SPECK heette, was een Buiksloter visser, die op 17 febr. 1582 poorter van Amsterdam werd, en tot de Gereformeerde kerk behoorde. Zijn nazaten maakten vijf generaties lang deel uit van een groep van eenvoudige vissers, viskopers en waterscheepslieden (waterschepen werden gebruikt voor het vervoeren en bewaren van vis). Crijn Jansz (Speck) huwde met TRIJN BRANTS, die zich 9 dec. 1618 door de doop liet opnemen bij de Waterlandse (Doopsgezinde) Gemeente. Ook haar zoon BRANT CRIJNEN werd, samen met zijn vrouw, die ook uit Doopsgezinde ouders was, in december 1629 lid van deze gemeente. Van toen af bleef de familie Doopsgezind. De maatschappelijke welstand der familie ging langzamerhand omhoog. JAN BRANTSEN, de kleinzoon van Crijn Jansz, werd in 1674, hij was toen 45 jaar, aangeslagen voor een onroerend bezit van *f* 10.000,—. Het ging echter crescendo toen Jan Brants' zoon, CRIJN of QUIRIJN, in 1668 geboren, huwde met HESTOR VAN MOLLEM, dr. van ADRIAEN en SEBILLA VAN HALMAEL, en weduwe van Mr. SIMON VAN BRONCHORST. Zij bracht een kapitaal van *f* 67.000,— mee, waaronder een hofstede te Nichtevecht. Crijn werd na een tijd assistent van een zekere PHILIP COSSON (geb. omstreeks 1648 te Leiden), een bevrachter van schepen, in later jaren de vertegenwoordiger van de Zweeds-Hollandse familie DE GEER, die grote ijzer- en geschutleveranties in Holland deed. Hoe bevreemdend ook voor een Doopsgezinde familie, Quirijn Brants, en na hem zijn zoon Jan en zijn kleinzoon Jan Jacob, hebben bijna gedurende een eeuw de zakelijke belangen van de

familie DE GEER in ons land behartigd, al was dat dan hoofdzakelijk een handel in ijzer en geschut.

In nog vele handelszaken zijn leden van de familie Brants geinteresseerd geweest en het vermogen werd steeds groter, vooral ook na erfenissen uit de aangetrouwde families BEVEL en LEEUW.

Een Mattheus Pieter BRANTS liet in 1829 aan zijn enige dochter, ANNA MARIA BRANTS, een kapitaal van *f* 1.500.000,— na. Haar levensgeschiedenis vindt men in het boekje van Jhr. F. J. van Lennep: *HONDERD JAAR HARTEKAMP*. (zie BGPMN X p. 146).

Toch zijn niet alle telgen uit het geslacht Brants in de handel gegaan. Er zijn vele juristen uit voortgekomen, terwijl anderen in ambtelijke betrekkingen in verschillende plaatsen van ons land werkzaam zijn geweest.

Door de vele en belangrijke zakenrelaties in binnen- en buitenland is er in dit archief een zeer omvangrijke correspondentie bewaard gebleven. welke op zich reeds zeer belangrijk is voor de economische geschiedenis van Amsterdam en van ons land.

Het boek, waaruit hiervoor uit de inleiding slechts het een en ander is gelicht, bevat, na de reeds genoemde „inleiding", de vermelding van:

A. stukken van algemene aard.

B. stukken betreffende afzonderlijke families en personen (Brants; Van Bronchorst-van Mollem; (met Geertruid Simons en familie Kool); Van der Heijden (met Leeuw); De Neufville (met De Neufville van der Hoop).

C. stukken, waarvan de samenhang met het archief niet is gebleken, of niet is uit te maken bij welk archief ze hebben gehoord.

Verder STAMBOMEN: Bevel (Haarlem); Brants (Buiksloot, Amsterdam, Vorden, Gorssel); Van Bronchorst (Amsterdam); Grijspeert (Haarlem); Van der Heijden (beginnende met de te Gorkum (5-3-1637) geboren schilder en uitvinder van de slangbrandspuit, die 4 april 1712 in de Oude kerk te Amsterdam begraven werd); Kool (Amsterdam); Leeuw (Amsterdam); De Neufville (Antwerpen, Amsterdam); en tot slot Geertruy Simons (Tr. 1659 Dr. Hendrik van Bronchorst) en haar familie (Ransdorp, Amsterdam). Dan volgen een Engelse „summary", die voor buitenlandse gebruikers van de inventaris van nut kan zijn, en ten slotte een index van persoonsnamen pag. (191-227) en een index van plaatsnamen (228-232). Voor belangstellenden zij hier nog vermeld, dat onder nr 948 van deze inventaris, voorkomt een testament voor notaris te Amsterdam van CLEMENTIA VAN DEN VONDEL, de een jaar oudere zuster van JOOST v. d. V., weduwe van Hans de Wolff, waarbij zij haar vier kinderen, w.o. Rebecca de Wolff, tot erfgenamen benoemt. 1641. Men zie over Clementia v. d. V. ook in het 14e Jaarboek van „Amstelodamum" het art. van J. F. M. Sterck: „Een Amsterdamsche Zijdewinkel in de Warmoesstraat 1634-1637".

Onder nr 1216 is ondergebracht de correspondentie met BLEKERS IN DE OMSTREKEN VAN HAARLEM, waarnaar in Jaarboek 1936 van „Haerlem" in het artikel „Uit brieven van Lijnwaad- en Garenbleekers" door Dr. S. C. Regtdoorzee Greup-Roldanus, verwezen wordt.
Er zou nog veel interessants te vermelden zijn, maar de ruimte in dit tijdschrift laat dat niet toe; men zie zelf en constatere dan, dat, met het inventariseren van het familie-archief Brants een belangrijk stuk werk is verricht. Historici en Genealogen zijn Mej. Dr. I. H. van Eeghen dan ook veel dank verschuldigd. Het boek ziet er, zo als wij dat van de Amsterdamsche Stadsdrukkerij gewend zijn, prima verzorgd uit.

J. C. B. H.

Michaël Horatczuk S.J., *Prietpraat onder het mes.* Tielt-Den Haag, Lannoo, z.j. (1960). Serie „Heilige Onrust", nr. 9, ing. *f* 4,—, geb. *f* 6,—.
De leek heeft evengoed als de priester behoefte aan meditatief voedsel. Gelukkig is dat in grote verscheidenheid en in goede kwaliteit te vinden. Dit boekje van de Oostenrijkse jezuïet Michaël Horatczuk geeft ons gelegenheid de zuiverheid van onze intenties te onderzoeken: we staan zo gauw klaar om ons te camoufleren achter schone leuzen, die hier dan in hun voosheid worden belicht op een heldere, frisse wijze.
Niet iedere mening van de schrijver zal door elke lezer met overtuiging geaccepteerd worden, maar zijn zelfkritiek wordt in ieder geval gescherpt. De vermoedelijk Zuidnederlandse vertaler verraadt slechts nu en dan zijn afkomst. Een Noordnederlander zou bijv. niet gauw op het eerste titelwoord gekomen zijn.

Drs. F. C. Kok.

Gertrud von le Fort, *Het naamloze document*, Tielt-Den Haag, Lannoo, z.j. (1960). Humanitasreeks nr. 25, ing. *f* 2,—.
Een afgezaagd gegeven als de weergave van een verzonnen oud document, waarin sprake is van een inquisitieproces tegen een sterrenkundige en de onvervulde liefde van twee zijner leerlingen, lijkt alleen geschikt voor een stuiversroman. Gertrud van le Fort laat zien, hoe de grote kunstenaar boven de materie uitstijgt, erdoorheen dringt om perspectieven te geven op de menselijke drijfveren. Begrijpelijk wordt gemaakt hoe de Kerk een Galileï kon veroordelen, hoe deze zijn stellingen kon herroepen, hoe de mens de spanning kan ondergaan tussen geloof en wetenschap. En door zeer knap de verbinding te leggen tussen de geloof-wetenschapsspanning tengevolge van de nieuwe Copernicaanse visie op het wereldbeeld en diezelfde spanning, maar nu als tegenpool opgeroepen uit de consequenties van het atoomtijdperk, maakt de schrijfster haar novelle tot een in deze tijd passend, voor deze tijd belangrijk boekje. Voorzichtig aanduidend laat zij de moderne wetenschapsmens belijden, dat er voor hem weer een weg terug kan zijn naar God: hij staat weer aan de poort des hemels. Het is jammer dat de vertaler niet de rijke, zinvolle titel van de novelle *Am Tor des Himmels* heeft overgenomen. De Nederlandse titel is vlak

en kleurloos, slaat op het gegeven en niet op de wezenlijke waarden. De vertaling laat o.h.a. goed Nederlands zien. Het ergste bezwaar is, dat er meermalen woorden of stukken van een zin zijn weggelaten, waardoor de uitdrukkingskracht bepaald wordt geschaad. Drs. F. C. Kok.

Romano Guardini, *De naastenliefde in gevaar*, Tielt-Den Haag, Lannoo (z.j.), ing. *f* 3,10.
Wel is dit boekje niet goedkoop, maar toch de aanschaf ten volle waard. Waar treft men zo'n indringende analyse van het grote gebod van het Christendom als hier? De grote filosoof-theoloog zegt eerst, hoe de mens van nature op de nood van zijn evenmens reageert, dan wat Christus met „Zijn" gebod bedoelde en hoe de naastenliefde gemeengoed geworden is van onze beschaving. Doch dan wijst hij op een groot gevaar n.l. de verzakelijking van de moderne hulpverlening, waardoor men de nood gaat beschouwen als iets, wat in de huidige wereld niet meer thuis hoort. Hierdoor komt men tot allerlei maatregelen, zogenaamd in naam der humaniteit, die regelrecht met het Christendom in strijd zijn. Onder het Hitler-regime zagen we hiervan al verschrikkelijke voorbeelden, maar in onze „Air-conditioned" cultuur dreigen deze gevaren overal, waar gezondheid, welvaart en geluk als de énige maatstaven aangelegd worden.
A. F.

Romano Guardini, *De heilige in ons wereldbeeld,* Tielt-Den Haag, Lannoo (z.j.), *f* 3,10.
Ook dit werkje is het lezen overwaard. Na een analyse wat met *de heilige* in het algemeen en in het Nieuwe Testament bedoeld wordt, zegt Guardini, dat na de verspreiding van het Christendom het predikaat heilige (eerst een betiteling voor elke Christen) gereserveerd wordt voor degene, die het Christendom heldhaftig en ook spectaculair beleeft. De martelaar, de woestijnvader, de monnik, vielen op door hun uitzonderlijkheid in het beleven van het Christendom. In de achttiende eeuw pas wordt er door Jean de Caussade gewezen op de onopvallende vorm van heiligheid die bestaat in een volkomen overgave aan de Goddelijke Voorzienigheid en in de innerlijke onthechting aan alles, wat met Gods Wil in strijd is. In onze tijd wordt dit nog sterker naar voren gebracht en wordt de heiligheid speciaal van de leek gezocht in de volmaakte vervulling van het gebod, de wereld, Gods schepping, te heiligen, gedreven door een intense liefde tot God. A. F.

R. Wright, *Heidens Spanje,* Bussum, Kroonder ing. *f* 9,—, geb. *f* 10,90. De Amerikaanse schrijver tracht in dit boek aan te tonen, dat de Spaanse samenleving, die zozeer door de Kerk beheerst wordt, eigenlijk heidens is gebleven, wat vooral op sexueel gebied tot uiting komt.

W. D. Laarhuis, *De kastelen aan de Loire, Bretagne-Normandië,* (Kosmos Reisgidsen), Amsterdam-Antwerpen, N.V. Kosmos uitgeverij, geb. *f* 1,50.
Een met foto's verluchte handige reisgids in pocketvorm. Een keurige en toch goedkope uitgave.

Provinciale Almanak voor Groningen 1960, Groningen N.V. Erven B. van der Kamp 1960.
De zestiende jaargang van dit praktische naslagwerk.

Groningse Volksalmanak voor het jaar 1960. Jaarboekje voor geschiedenis, taal- en oudheidkunde der Provincie Groningen onder redactie van Dr. W. J. Formsma en Dr. A. T. Schuitema Meijer, Groningen N.V. Erven B. van der Kamp.
Vele interessante bijdragen over de Groningse Geschiedenis en oudheid zijn hier gebundeld. Aan het eerste van Dr. Schuitema Meijer getiteld: *Het Fraterhuis in de St.-Jansstraat te Groningen* zal een aparte bespreking gewijd worden.

Dietrich von Hildebrand, *Reinheid en Maagdelijkheid. Analyse van een ideaal,* Tiel-Den Haag, Lannoo z.j. (1959), ing. *f* 5,—; geb. *f* 7,—.
Een klassiek werk over dit thema, daterend reeds van 1926. De fenomenologische analyse van de bekende filosoof is zeer indringend. Veel van wat wij als een ontdekking van de moderne theologie beschouwen is in dit boek al ter sprake gekomen, n.l. de positieve kant van de sexualiteit en de diepere zin van de maagdelijkheid. Ook in de goede Nederlandse vertaling is het werk moeilijk te lezen.

Albert Mirgeler, *De Geschiedenis van Europa,* Roermond-Maaseik, J. J. Romen & Zonen 1959, geb. *f* 22,50.
Een boek geschreven vanuit deze tijd, waarin de Europese gedachte gaat prevaleren boven nationale belangetjes. De auteur belicht in zijn goed geschreven, synthetisch opgezet geschiedverhaal juist dat in de historie der Europese staten, wat hen - mede door het gemeenschappelijk erfgoed der klassieke cultuur als door de invloed van het Christendom - verbindt.

We verwijzen verder naar het artikel op blz. 113 van dit nummer, waarin Mirgelers visie op Sint-Franciscus besproken wordt.

J. A. Rispens, *De Geest over de wateren. Litteraire Essays,* Kampen, J. H. Kok N.V. 1950. Geb. *f* 7,90.
In zijn al vroeger verschenen werk *Richtingen en Figuren in de Nederlandsche Letterkunde na 1880* heeft de auteur zich al doen kennen als een uiterst kundig, maar ook bijzonder moeilijk schrijver. In deze bundel zijn een 27-tal essays gebundeld over uiteenlopende onderwerpen, sommige meer litterair, andere filosofisch of theologisch. In al deze opstellen is de tendens bemerkbaar die ook Da Costa in zijn „Bezwaren tegen den geest der Eeuw" tot uiting bracht. De auteur strijdt voor het behoud van de religieuze, metafysische en esthetische waarden in een tijd waarin een logge massa de dragers van onze cultuur dreigt te overheersen. Helaas de vorm is niet van dien aard, dat de jongeren zich aangesproken zullen voelen.